

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
INSENERITEADUSKOND
ARHITEKTUURI JA URBANISTIKA AKADEEMIA

LINNAHALLI KOHANEMISVÕIMELISUS. POSTSOTSIALISTLIKU MEGASTRUKTUURI ELUKAAR

ADAPTABILITY OF LINNAHALL.
LIFE CYCLE OF A POSTSOCIALIST MEGASTRUCTURE

MAGISTRITÖÖ

Üliõpilane: Gredy Lillipuu, 182305EAU
Juhendaja: Jaan Kuusemets, professor tenuuris

Tallinn 2024

AUTORIDEKLARATSIOON

Olen koostanud lõputöö iseseisvalt.
Lõputöö alusel ei ole varem kutse- või teaduskraadi või inseneridiplomit taotletud. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

“.....” 20.....

Autor: **Gredy Lillipuu**
(allkiri)

Töö vastab bakalaureusetöö/magistritööle esitatud nõuetele

“.....” 20.....

Juhendaja: **Jaan Kuusemets**
(allkiri)

Kaitsmisele lubatud

“.....”20... .

Kaitsmiskomisjoni esimees
(nimi ja allkiri)

(kuupäev)

LIHTLITSENTS

Mina, **Gredy Lillipuu** (autori nimi),

1. Annan Tallinna Tehnikaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

“Linnahalli kohanemisvõimelisus. Postsotsialistliku megastruktuuri elukaar” (lõputöö pealkiri),

mille juhendaja on **Jaan Kuusemets** (juhendaja nimi)

1.1 reprodutseerimiseks lõputöö säilitamise ja elektroonse avaldamise eesmärgil, sh Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tallinna Tehnikaülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. Olen teadlik, et käesoleva lihtlitsentsi punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

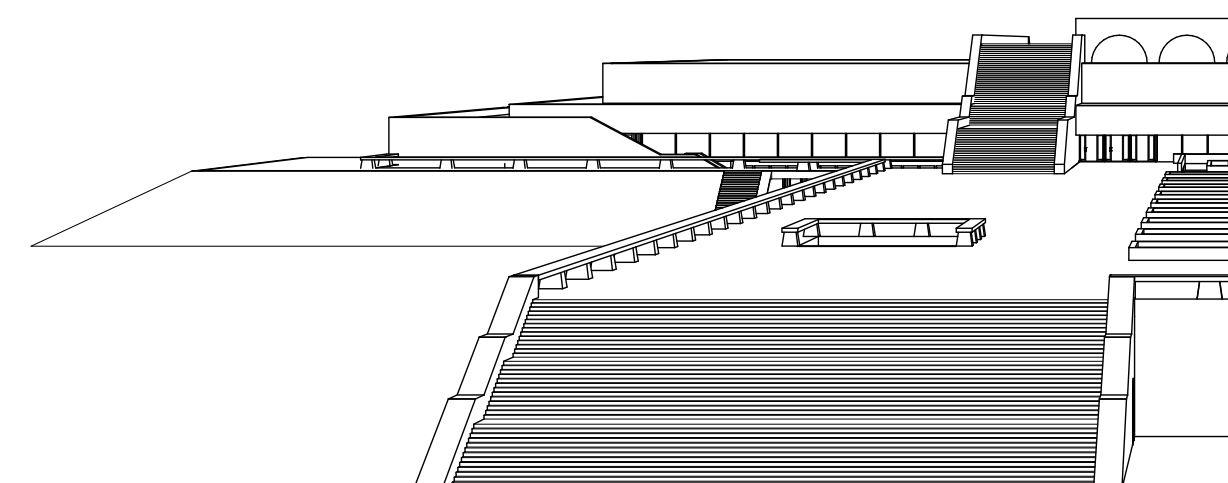
3.Kinnitan,et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest ning muudest õigusaktidest tulenevaid õigusi.

ANNOTATSIOON

Magistritöö uurib Linnahalli kohanemisvõimelisust kontekstis, kus muutused valitsemises ja ühiskonna väärtushinnangutes on viinud hoone hääbumiseni. Töö keskendub ruumi sotsiaalsetele, poliitilistele ja ideoloogilistele aspektidele ajas ning juurdunud seisukohale hoonest kui nõukogude “prügist”. Töö loob Linnahalli kohta juhtumiuuringu ja potentsiaalsed tulevikustsenaariumid. Tuginedes erialakirjandusele, planeeringute ja arhiivmaterjali analüüsile, demonstreerib magistritöö Linnahalli taaselustamise potentsiaali jätkusuutlikkuse ja kasvu vastaste paradigmade muutumise populaarsuses. Antud magistritöö loob uue vaatenurga, kuidas nõukogude megastruktuuri kaasaega integreerida, tegeledes probleemi poliitilis-ideoloogilise tuumiku, kaasava planeerimise ja sotsiaal-kultuurilise initsiatiiviga. Linnahalli kohanemisvõimelisuse potentsiaal peitub ühiskonnaliikmete endi panuses.

ABSTRACT

The master's thesis examines the adaptability of Linnahall in a context where changes in governance and societal values have led to the building's obsolescence. The study focuses on societal, political and ideological aspects over time and the common outlook of the building as a Soviet era's “waste”. A case study and future scenarios of Linnahall were created. Based on literature, planning strategies and archival material review, the study demonstrates the potential of reviving Linnahall as the change of paradigms of sustainability and degrowth are gaining its popularity. This master's thesis introduces a new perspective on how to integrate the Soviet megastructure into modern times, dealing with the core of the problem, bottom-up planning and socio-cultural initiative. The potential of the adaptability of Linnahall lies in the contribution of each member of the society.

SISUKORD

AUTORIDEKLARATSIOON.....2

LIHTLITSENTS3

ANNOTATSIOON4

ABSTRACT5

SISSEJUHATUS8

0.1 Relevantsus.....8

0.2 Historiograafia8

0.3 Uurimisala ja eesmärk9

0.5 Töö struktuur9

1 RUUM JA MÄLU.....10

1.1 Ruumi olemus10

1.1.1 Lefebvre'i ruumikäsitlus 10

1.1.2 Bachelard'i ruumikäsitlus..... 11

1.2 Ruum ja ideoloogia12

1.2.1 Ruum kui totalitaarne tööriist..... 14

1.2.2 Ruum kui ajastu peegeldus 15

1.2.2 Ruum kui ajastu peegeldus 15

1.2.3 Ruum kui arhitekti ideoloogia..... 18

1.3 Mälu22

1.3.1 Kollektiivne mälu..... 22

1.3.2 Kultuurimälu..... 22

1.3.2 Ajafaktor..... 23

1.3.4 Ruum kui tõlgenduste mahuti 23

2 SOTSIALISMIJÄRGNE MÕJUSFÄÄR24

2.1 Iganemine24

2.2 Nõukogude „prügi“24

2.3 Lammutame ja korras?26

2.4 Uus vs vana27

2.5 Aeg parandab haavad27

2.6 Taaskasutamine kui norm.....27

3 LINNAHALLI ELUKAAR.....28

3.1 Minevik. Linnahall ja NSV sotsialism30

3.1.1 Hoonest 30

3.1.1 Asukohavalikud..... 44

3.1.3 Mereääre visioonid..... 46

3.1.4 Ruumiprogramm 50

3.1.5 Tollased referentsid 54

3.1.6 Tunnustus ja laitus56

3.2 Olevik. Linnahall ja neoliberalism60

3.2.1 Muutuste laine..... 60

3.2.2 Linnahall kui megastruktuur 62

3.2.3 Vahekasutused 66

3.2.4 Hääbumine 74

3.2.5 Järelelu fenomen..... 76

3.2.6 Mereääre visioonid 80

3.2.7 Sekkumised 88

3.2.8 Visioonivõistlused..... 90

ARUTLUS92

3.3 Tulevikustsenaariumid. Linnahall ja ?96

3.3.1 Metoodika 96

3.3.2 Mõjurite valik 96

3.3.3 Stsenaariumid..... 98

3.3.4 Etapilisus..... 110

KOKKUVÕTE112

CONCLUSION113

KASUTATUD KIRJANDUS 114

LISAD119

SISSEJUHATUS

0.1 Relevantsus

Tallinna merele avamise teekond on olnud pikk ja vaevaline, ent arhitektuuri- ja ruumilooe seisukohalt tulemuslik. Uue hingamise on saanud Lennusadam, Noblessneri ja Rotermanni kvartalid, mille puhul on meisterlikult käsitletud ajalooliste kihistuse sümbioosi kaasaegsega. Kopli poolsaar on elustumas. Valminud on Reidi tee promenaad ja reisiterminalide vaheline avalik ruum. Sadamaalale on koostatud Zaha Hadid Arhitektide planeering Tallinn Masterplan 2030. Unelm terviklikust mereäärsest promenaadist näib viimaks realiseeruvat. Viimase ja kolossaalseima takistusena kerkib esile Linnahalli magus, ent räämas krunt.

Tallinna Linnahall (arhitektid Raine Karp ja Riina Altmäe) on 1976-1980 ehitatud megastruktuur Tallinna kesklinnas, mis avas tolleaegse kinnise mereäärse tööstustsooni esmakordselt linnaelanikele. Vaatamata hoone suurejoonelistele algusaastatele, hääbus Linnahall oma esimese 30 eluaasta jooksul. Sarnaselt paljudele oma ajastukaaslastele seisab megastruktuur hetkel energia miinimumis – demonstreerides üldsuse seisukohta nõukogude ehituspärandisse.

Tallinna Strateegiakeskuse novembris 2023 avaldatud uus visioon Linnahalli ja Vanasadama ala kohta pälvis laialdast poleemikat, sest Linnahalli tulevikuvisioonis ei eksisteerinud. Uus visioon ja sellega kaasnevad artiklipäised nagu näiteks Pealinna 14.10.2023 ilmunud artikkel „Linnaplaneerija: Linnahall on füüsiliselt ees. Uut linnaruumi vana Linnahalliga ei saavuta“ ilmestavad jätkuvat konfliktse mineviku ülekirjutamisvajadust ning majanduslikku ratsionaalsust. Arhitekt Ignar Fjuk juhib tähelepanu teema poliitilisele tagamaale ja juhtorganite tööle (Puhk, 2020). Avalik arutelu on olnud kirev ja näib, et kõigil on väljakujunenud oma arvamus. Erapooletute puudumine näitab selgelt Linnahalli tähtsust ühiskonnas.

0.2 Historiograafia

Linnahall on oma idee idanemise hetkest alates olnud päevakajaline – alustades asukoha valikute analüüsist ja visionaarsest merele avamise kontseptsioonist,

pärjatusest rahvusvaheliste ja NSVL riiklike preemiatega ja lõpetades taasiseseisvumisaegse hääbumise ja peataolekuga. Linnahalli saatust on nii teadustöodes kui meedias rohkelt kajastatud, seda nii riiklikul kui rahvusvahelisel tasandil. XIII Veneetsia Arhitektuuribienaali Eesti ekspositsioon “AEG” (Tüüne-Kristin Vaikla, Urmo Vaikla, Ingel Vaikla, Ivar Lubjak, Maria Pukk ja Veronika Valk) käsitles toona äsja kasutusest väljalangenud Linnahalli fookuses hoone eluea kestuse teemat. 2013. aasta Tallinna arhitektuuribiennaal „Taaskasutades nõukogude ruumipärandit“ (kuraatorid: Aet Ader, Kadri Klementi, Karin Tõugu ja Kaidi Öis) juurdles Eesti nõukogudeaegse modernistlikku arhitektuuri taaskasutamise võimaluste üle.

Linnahalli taaselustamise potentsiaale on uuritud 2014. aastal Maiu Hirtendreu töös “Reviving linnahall” ning 2018. aastal Blake Belangeri ja Vaike Haasi uurimuses “Re-imagining linnahall in Tallinn, Estonia: Shaping the future of a Post-Soviet relic through ethnic integration, adaptive reuse, contemporary arts, and ecological reclamation”. 2017. aastal koostasid Allianss Arhitektid Linnahalli rekonstrueerimisprojekti konverentsi- ja kontsertkeskuseks. Villem Tomiste 2020. aastal koostatud Linnahalli ruumianalüüs analüüsib ooperiteatri mahtuvust Linnahalli suurde saali ja ooperi, konverentsikeskuse ja ERSO paigutamise variante Linnahalli kesta (Tomiste, 2020). Näitus „Kaduvik“ avas 2023. aasta suvel Linnahalli suletud ukсед, et juurelda ettenägematu tuleviku ja põlvkondade mälu ja ajutiste ruumide vahelise sidususe üle (Grigorjeva & Säde, 2023).

Arhitektuursetes magistritöödes on Linnahalli käsitletud kui telestuudiot (Paljak, 2014), kombinatsiooni andmekeskusest ja jääksoojusel töötavatest termidest (Taaksalu, 2018), taaselustamist vajavat kultuuriobjekti (Orlauskaitе, 2023) ning taaselustamist *hyperloop* terminaliühenduse loomise teel (Popkov, 2020). Sisearhitektuuri eriala magistritööd on uurinud looduse mõjutusi hüljatud tehisruumile ning välja pakkunud projekteeritud lammutamise kui viisi hüljatud hoonete

avalikkusele avamiseks (Tamm, A., 2017) ja privaatsus- ja eksponeerimisvajadust tänapäeva digitaliseerivas ühiskonnas Linnahalli kui Metahalli näitel (Juhanson, 2022).

0.3 Uurimisala ja eesmärk

Kuigi Linnahalli kohta on tehtud arvukaid uurimusi, pole senini koostatud laiaulatuslikku analüüsi Linnahallist kui fenomenist keset keerulist poliitilis-ideoloogilist taustsüsteemi. Ruum on pidevalt muutuv keeruline süsteem, mis koosneb Lefebvre'i (1991; 2009) sõnul sotsiaalsest, poliitilisest ja ideoloogilisest komponendist. Ruum ja mälu on omavahel tihedas seoses. Lefebvre (1991) ja Bachelard (1994) rõhutavad isikliku ruumitaju ja mälestuste tähtsust edasiste ruumiseoste loomisel. Bevan (2016) ja Rossi (1982) leiavad, et ruum talletab endas tähendusi ja ajalugu, kujundades seeläbi identiteeti.

Abramson (2016) kirjeldab kasutusest välja langenud hoonete vananemist läbi iganemise (*obsolescence*) mõiste. Ojari (2012) ja Martinez (2018) nendivad, et nõukogude pärandit hinnatakse madalamalt kui muu ajastu loomingut. Martinez (2018) käsitleb nõukogude pärandit kui prügi (*waste*) ja Linnahalli kui mahavisatud pärandit (*wasted legacy*). Ometi nähakse varasema ajastu „prügis“ suurt potentsiaali, seda eriti kliimakriisist tingitud ringmajanduse ja kasvu vastaste liikumiste populaarsuses.

Magistritöö eesmärgiks on lahti mõtestada Linnahalli elukaar, et teha järeldusi megastruktuuri tulevikuperspektiividest. Töö loob Linnahalli kohta juhtumiuuringu, mis käsitleb hoonet keerulises sotsiaal-poliitilis-ideoloogilises taustsüsteemis. Magistritöö uurib Linnahalli kohanemisvõimelisust ajas – vaadatuna lähtekohast, kus hoone hetkeline ajamõõde näib olevat seiskunud. Miks on nii juhtunud? Kuidas peaks megastruktuuri taaselustamisstrateegiale lähenema, et see sobituks kaasaegsete, pidevalt muutuvate väärtuste ja vajadustega?

0.5 Töö struktuur

Teoreetiline magistritöö koosneb kolmest peatükist, millest esimene uurib ruumi ja mälu tihedaid seoseid ehk rõhutab tõsiasja, kui keeruline on kehtivaid mõttemalle nihutada. Ruumi ei saa vaadata lahus ajafaktorist, poliitilistest, ideoloogilistest ja sotsiaalsetest mõjuritest. Konkreetse ajahetke ruumikogemused ja -tõlgendused talletuvad mälus. Mälu on ühenduslüliks mineviku ja oleviku vahel ning kujundab hoiakuid tulevikule. Teises peatükis süüvitakse postsotsialistlikku üleminekuperioodi ilmingutele ruumipildis ning luuakse paralleel üleüldiste kasvu vastaste teooriate populaarsuses paradigmade muutusele nõukogude pärandi käsitlemises. Kolmas peatükk käsitleb Linnahalli elukaart kui juhtumiuuringut, mis analüüsib monumentaalteose minevikku, olevikku ja tulevikuvisioone, - seda erineva valitsuskorra, ideoloogia ja väärtuste keskel.

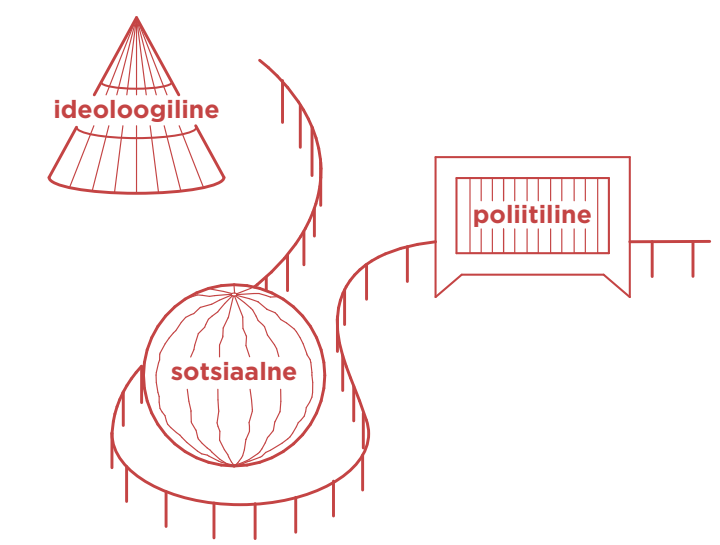
Teoreetiline kvalitatiivne uurimus keskendub Linnahalli sotsiaal-poliitilis-ideoloogilise taustsüsteemi lahtimõtestamisele. Töös analüüsitakse ja refereeritakse teoreetilisi allikmaterjale, juhtumiuuringuid ja arhiivmaterjali. Omavahel võrreldakse Linnahalli puudutavate planeeringute ja visioonide väärtusi ajas ning jäädvustatakse vaatlustulemused fotode ja kollaažidena. Tulevikustsenaariumite loomisel kasutatakse stsenaariumplaneerimist. Töös on kasutatud Archicadi ja Adobe kujundusprogramme.

Võtmesõnad: *Linnahall, kohanemisvõimelisus, nõukogude pärand, juhtumiuuring, magistritöö*

1 RUUM JA MÄLU

1.1 Ruumi olemus

Ruum on kompleksne ja raskesti defineeritav mõiste, mis sõltub paljudest välistest, omavahel vastastikmõjus olevatest teguritest. Ruum kajastab endas sotsiaalseid suhteid ja hierarhiat, kehtivaid väärtussüsteeme ja võimusuhteid. Vastastikmõjulisus tingib ruumi kui süsteemi ühe olulisima tunnusjoone – pideva muutumise ehk kohanemisevõimelisuse ajas. Ruum on pidevas muutumises olev mänguplats sotsiaalsetele, ideoloogilistele ja poliitilistele tegevustele.

Joonis 2. Ruumi põhikomponendid

Henri Lefebvre, prantsuse neomarksistlik filosoof ja ühikonnakriitik, käsitleb ruumi kui sotsiaalset toodet. Produkti, mis on ühiskonnaliikmete poolt erinevate protsesside vastastikmõjus toodetud keeruline süsteem. Lefebvre usub, et „iga ühiskond - ja seega ka iga tootmisviis koos kõigi oma alamvariantidega [...] - toodab ruumi, endale iseloomuliku ruumi.“ (Lefebvre, The Production of Space, 1991, lk 31). Pidev vajaduste ja väärtushinnangute muutus kujundab ruumi. Ühiskonnal on võim kehtivat väärtussüsteemi ümber kujundada. Lefebvre rõhutab ruumi valdavalt sotsiaalset iseloomu ning seega ka ühiskonnaliikmete vastutust ja mõjuvõimu ruumi kujundamisel. (Lefebvre, 1991)

Lefebvre (2009) adub ka ruumi poliitilis-ideoloogilist tausta. Ta sõnab esseekogumikus „Space, Time, World. Selected Essays“, et: “Ruum ei ole ideoloogiast

ja poliitikast eraldatud; see on alati olnud poliitiline ja strateegiline.“ (Lefebvre, 2009, lk 170). Sarnased järeldused on ilmsed ka ruumipoliitikas: mille alusel koostatakse üldplaneeringud ja strateegiakavad ning kuhu suunatakse investeeringud. Lefebvre jätkab ruumi kohta: „See “toode” on sõna otseses mõttes ideoloogiatest pungil. Eksisteerib ruumiideoloogia. Miks? Sest ruum, mis tundub homogeeniline, mis ilmneb oma objektiivses tervikkuses, oma tõelisel kujul, nagu me seda määrame, on sotsiaalne toode“ (Lefebvre, 2009, lk 170-171). Ruum on poliitiline ja ideoloogiline.

1.1.1 Lefebvre'i ruumikäsitlus

Lefebvre (1991) käsitleb ruumi kui komplekset süsteemi. Ta juurdleb raamatus „The Production of Space“ oma ajastule novaatorlikult ruumi keerulise ja mitmetahulise iseloomu üle. Lefebvre tõstab esile ruumi valdavalt sotsiaalse iseloomu ning selle pideva muutumise ja taastootmisvõime ajas. Ruum on tema jaoks ühiskonna poolt konkreetsetel ajahetkel mitmete protsesside vastastikmõjus toodetud keeruline süsteem.

Raamatus „The Production of Space“ tuuakse kasutusele uued ruumi mõisted. Ruumi väljundina defineeritakse ruumipraktika (*spatial practice*), ruumirepresentatsioonid (*representation of space*) ja representatiivsed ruumid (*representational spaces*). Ruumi laade on kolm: sotsiaalne, vaimne ja füüsiline. Ruumi kogemusena eraldatakse tajutud (*perceived*), mõistetud (*conceived*) ja läbi elatud (*lived*) ruumi. Lefebvre'i ruumiteooria kirjeldab ülevaatlikult ruumi väljundi, laadi ja kogemuse omavahelisi suhteid. (Lefebvre, 1991)

Lefebvre jaotab ruumi kolme kategooriasse: sotsiaalseks, vaimseks ja füüsiliseks. Sotsiaalne ruum on seotud inimestevaheliste vastastikmõjudega: suhtlemise, käitumise ja tavadega. Vaimne ruum hõlmab indiviidi või grupi mõtteid, kujutlusi ja ideid. Füüsiline ruum on seotud indiviidi kehalise tunnetuse ja kogemusega elukeskkonnast. Sotsiaalne, mentaalne ja füüsiline ruum on omavahelises seoses. (Lige, 2009)

Ruumi väljunditeks on ruumipraktikad, ruumi-representatsioonid ja representatiivsed ruumid. Ruumipraktikad on otseselt seotud ruumi sotsiaalse laadiga, on tajutavad (*perceived*) ning toodavad konkreetsele indiviidile iseloomulikku sotsiaalset ruumi. Ruumirepresentatsioonid on seotud ruumi vaimse laadiga, on mõistetavad (*conceived*) ja koosnevad kontseptuaalsetest struktuuridest, mille abil ruumist mõeldakse, näiteks keeled ja kaardid. Representatiivne ruum kujutab indiviidi personaalset (füüsilist) ruumi, nn. tajuruumi, ja tugineb läbielatud (*lived*) kogemusele, hõlmates tema keha, mälu ja psüühikat. Ruumiväljundite eristamine võimaldab ehitatud keskkonda mitmekesisemalt analüüsida, kajastades näiteks ruumi kujundajate ja kasutajate vahelisi suhteid. (Lige, 2009)

Lefebvre'i ruumitootmise kontseptsioon rõhutab tajutava, mõistetava ja läbi elatud ruumiaspektide omavahelist dünaamilist suhet. Ta väidab, et ruum tekib ruumipraktikate, representatsioonide ja läbielatud kogemuste koosmõjul. Ruum on eelkõige sotsiaalselt konstrueeritud nähtus. See on ajas muutuv kompleksne toode, mida ühiskond vastavalt konkreetse aja väärtustele kujundab.

1.1.2 Bachelard'i ruumikäsitlus

Prantsuse filosoof Gaston Bachelard analüüsib ruumi oma kuulsaimas, 1958. aastal esmatrükis ilmunud teoses „The Poetics of Space“. Tema ruumikäsitlus

on tugevalt fenomenoloogiline. See keskendub ruumi subjektiivsele kogemisele ja poeesiale. Bachelard leiab, et indiviidi ruumikogemused ja -arusaamad avaldavad suurt mõju tema kujutlusvõimele ja mälestustele. (Bachelard, 1994)

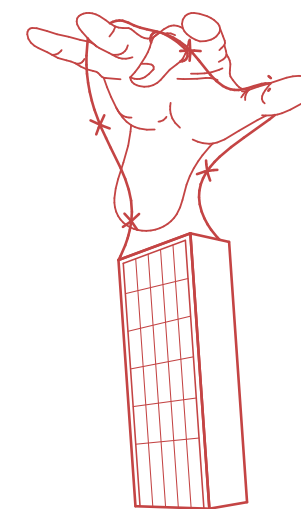
Bachelardi (1994) topoanalüüsi kontseptsioon uurib ruumi emotsionaalset ja psühholoogilist mõju, mida näiteks lapsepõlvkodu, võib indiviidile avaldada. Sellised ruumid ei ole ainult füüsilised kohad. Need on täis isiklikke mälestusi, unistusi ja emotsioone. Ühtlasi võrdleb ta inimese psüühikat majaga – mõlemad on konstrueeritud - keldri, põõningu, sahtlite ja kappidega - avalike ja avalikkuse eest varjatud tsoonidega. Iga ruumikogemus salvestatakse alateadlikult indiviidi tajuruumi, kus see vähemal või rohkemal määral mõjutab tulevase kogemusi ja tõlgendusi ruumist.

Bachelardi ruumikäsitlus on Lefebvre'i omast kitsam ning tegeleb eeskätt ruumi fenomenoloogilise ja subjektiivse kogemuse otsingutega. Lefebvre'i teooria personaalsest tajuruumist on võrreldav Bachelardi lähenemisega. Mõlemad autorid rõhutavad isikliku kogemuse – ruumitaju ja mälupiltide – tähtsust. Iga ruumikogemus kodeeritakse inimese ajju, kus luuakse edasisi seoseid ja tõlgendusi. Kui mälestused teatud ruumisituatsioonidest on negatiivsed, varjutavad need ka edaspidi objektiivset suhtumist antud teemavaldkonda.

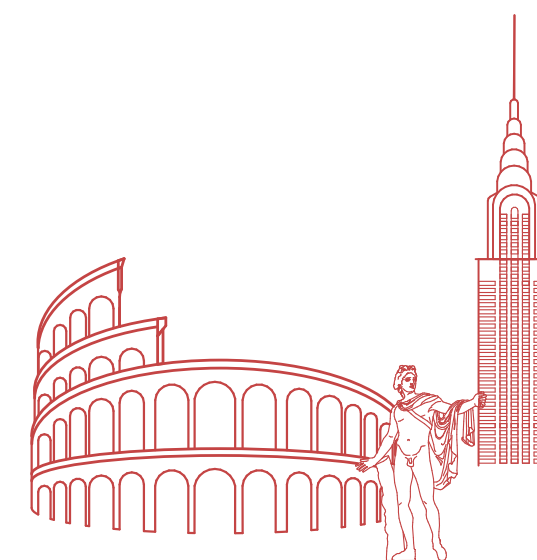
1.2 Ruum ja ideoloogia

Ideoloogia on keeruline ja mitmetahuline mõiste, mida saab vaadelda nii indiviidi, grupi kui ka riigi tasandil. Eesti Nõukogude Entsüklopeedia (1985) kajastab ideoloogiat kui poliitiliste, õiguslike, eetiliste, esteetiliste, religioossete ja filosoofiliste ideede ja vaadete süsteemi. Laias tõlgenduses loetakse ideoloogiaks konkreetse tegevuse üldiseid põhimõtteid (Meos, 2002). Ideoloogia puhul on oluline välja tuua selle taotlus praktilisusele. Maailmavaateline süstematiseerimine ei jää idee tasemele - oluline on neid tõekspidamisi ka praktikas ellu viia.

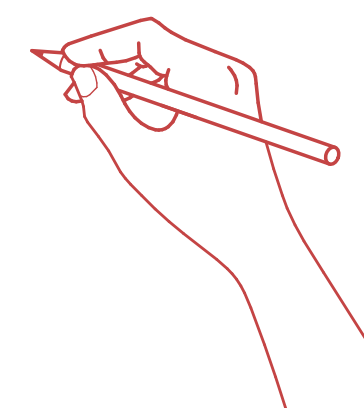
Totalitaarsete režiimide tõttu on ideoloogia mõiste omandanud tugevalt negatiivse konnotatsiooni. Tegelikult moodustab mõiste propagandistlik tähendus vaid ühe allharu laiemast süsteemist. Siiski on kõige levinum seostada ideoloogiat totalitaarse valitsuskorraga, sest sel juhul tulevad ideoloogia praktilised viljad kõige selgemalt, nii ruumiloomes kui mälupildis, esile. Ideoloogia ja selle mõju ruumile on ilmne ka tänapäeval. Uurimistöös lähenetakse ideoloogia mõistele kolmest vaatenurgast: totalitaarse tööriistana, ajastu peegeldusena ning indiviidi personaalse loomingu ja tõekspidamistena. Eelpoolnimetatuid keskendutakse kahele viimasele.

Joonis 3. Ruum kui totalitaarne tööriist

Joonis 4. Ruum kui ajastu peegeldus

Joonis 5. Ruum kui arhitekti ideoloogia

Foto 1. Palazzo della Civiltà Italiana Roomas. Arh. G. Guerrini, E. La Padula, M. Romano, 1938. Autori erakogu

1.2.1 Ruum kui totalitaarne tööriist

Ideoloogia kehtestab ennast läbi praktiseerimise. Henri Lefebvre (1991) leiab, et uus ideoloogia muutub valitsevaks siis, kui see suudab luua uue ruumi ja tegelikkuse. Sotsiaalse ümberkujundamise saab lugeda õnnestunuks juhul, kui see toob kaasa muutused igapäevaelus, ruumis ja keeles. Lefebvre adub, et need muutused vajavad aega ega pruugi erinevates valdkondades sama kiirusega avalduda. Ideoloogia eesmärgiks on luua uus reaalsus ja sellele vastav ruum.

Uuel ideoloogial on tung üle kirjutada varasem. On levinud, et ehitamisele eelneb lammutamine. Yampolsky (1995) kirjeldab, et uue loomine tähendab alati vana hävitamist, võimaldades nii ellu viia uut plaani ja demonstreerida kehtivat võimu justkui „võidumonumendi püstitamist“. Bevan (2016) käsitleb sarnast probleemi sõjasituatsiooni näitel, kus konfliktikolletes hävitatakse esmajoones sümbolse väärtusega hooneid. Nii võivad valitsus või opositsionäärid tahtlikult kultuuriliselt olulisi struktuure käsitleda teatud viisil, eesmärgiga unustada või kustutada varasem identiteet. Kuidas jõuda hävituslikust tavast sümbioosse ja kaasavani?

Ideoloogiat vaadeldakse tavaliselt kui resoluutset süsteemi, mis ei ole aldis muutusteks. Järjestikused ideoloogiad on tavaliselt teineteise polaarsed vastandid. Eelnenud ideoloogia ja selle materiaalne väljund kas hävitatakse või jäetakse hääbuma. Ideoloogia kõigutamatus seisneb soovis luua uus ideaal, - *tabula rasa* - mis on praktilisuses võimatu. Kihistused rikastavad ja taastoodavad identiteeti. Tähtis on konkreetse ajahetke ja vajadustega kohanemine. Ruumilisest vaatepunktist kerkib esile küsimus - kuidas hoida aja möödudes vastanduva ideoloogiga ehitised kasutuses?

Konfliktse mineviku presenteerimisel ollakse ebakindel. Eesti kontekstis suhtutakse nõukogude režiimi pärandisse eelarvamusega. Sarnased ilmingud totalitaarse režiimi ebapopulaarsest ehituspärandist on levinud ka Saksamaal ja Itaalias. *Foto 1* on kujutatud Mussolini-aegne Itaalia ratsionalismi esindav Palazzo della Civiltà Italiana hoone Roomas, kus hetkel töötab Fendi moemaja. Hoone uus kasutus näitlikustab püüdlust varasem ideoloogia neutraliseerida ja hoonet kasutuses hoida.

Foto 2. Rooma Pantheon, 126 AD. Autori erakogu

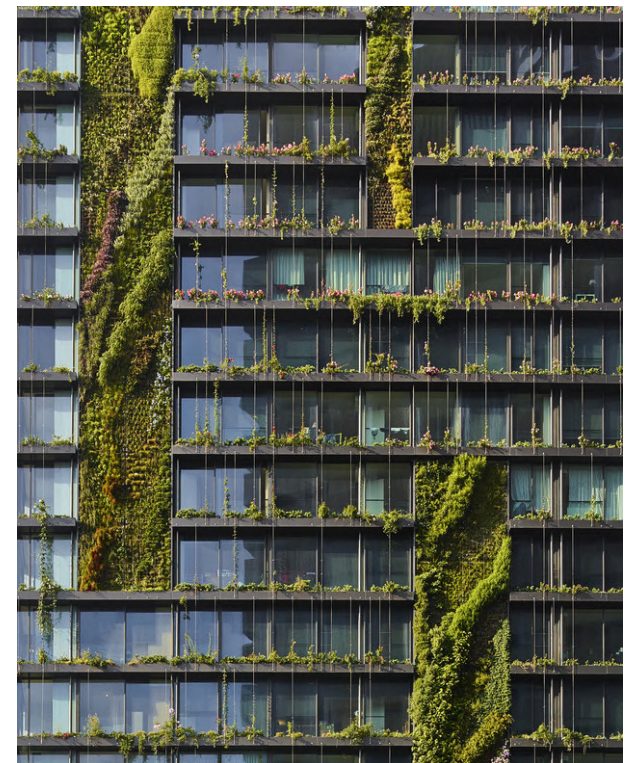

Foto 3. One Central Park. Ateliers Jean Nouvel, 2014. Archdaily

1.2.2 Ruum kui ajastu peegeldus

Arhitektuur on peegeldus ühiskonna konkreetse ajahetke väärtustest, uskumustest ja püüdlustest. Ameerika arhitekt Donald J. Olsen kirjeldab raamatus „The City as a Work of Art: London, Paris, Vienna“ arhitektuuri olemust järgnevalt: „Arhitektuur on eesmärgipärane kunstiloom, mille eesmärgiks pole pakkuda pelgalt naudingut, vaid sisaldada ideid, juurutada väärtusi ja olla maailmavaate praktiliseks väljenduseks.“ (Olsen, 1986, lk 4). Needsamad - ideed ja väärtused - on siinkohal defineeritavad konkreetse tegevuse ja ajahetke väärtussüsteemina. Ideoloogiana, mis Vana-Kreeka ja Vana-Rooma demokraatlikus kodanikuühiskonnas on seostatud tempelarhitektuuriga - sammaste ja sümmeetriaga - või kaasaegses jätkusuutlikus arhitektuuris - süsinikuemissioonide kogusega. Arhitektuur väljendab seega *zeitgeist*i ehk konkreetsele ajastule iseloomulikku vaimu: valitsevat maailmavaadet, populaarseid seisukohti ja ideaale.

Konkreetne asukoht, saadavalolevad ehitusmaterjalid ja kehtivad väärtushinnangud kujundavad ajastu vaimu. Saksa arhitekt Heinrich Hübsch juurdles 1828. aastal avaldatud teoses „In What Style Should We Build?“ arhitektuuri stiilide muutumise üle ajas seoses muutustega ühiskonnas ja tehnoloogias. Hübsch pidas peamisteks stiili kujundavateks teguriteks ehitusmaterjale, ehitustehnoloogiat, kliimat ja kaasaja vajadusi. (Hübsch, Wiegmann, Rosenthal, Wolff, & Bötticher, 1992) Hübschi nimetatud parameetrid on omavahel seotud ja ajas muutuvad. Nii ehitati vanakreeka templid kohalikust kiviressursist ning teise maailmasõja järgses elupinnapuuduses rajatud paneelelamud, kasutades ajastule uudeid prefabritseeritud betonelemente. Ehitamise eesmärgiks on mõlemal juhul viia ruum vastavusse kaasaegsete vajaduste ja ideaalidega. Ajastu vaimu kujundab geograafiline asukoht koos kliimatiliste piirangutega, ehitusmaterjalide kättesaadavus, ehitustraditsioon ja -tehnoloogia areng ning ühiskonna pidevalt muutuvad vajadused.

Foto 4. Kontrastid. Autori erakogu

Foto 5. Projekteerijate maja, 1982. Arh. P. Jänes, A. Niineväli ja M. Port. Autori erakogu

Foto 6. SEB Eesti peakontor, 1999. Arh. R. Puusepp. Autori erakogu

“Reconciling architecture and time:
isn’t it an urgent priority?”

(Domus, 2022)

Ajastu vaimu Eesti konteksti tuues on oluline välja tuua ruumi erisused vastavalt kehtinud valitsuskorrale. Nii nõukogude ruumil kui ka taasiseseisvumisjärgsel, nn. kapitalistlikul ruumil on oma nägu. Kui need „näod“ on seotud üldlevinud seisukohtadega või mälestustega lähiminevikust, siis varjutavad nad objektiivset vaadet teatud ajastu materiaalsele pärandile. Ideoloogilisest vaatevinklist rakendub eri ajastute loomingule justkui ideoloogia resoluutsuse printsiip, mis soosib teatud ajastu pärandi üle kirjutamist või tahtlikku unustamist. Ometi on igal ajastul oma aura ja lugu rääkida - olgu see isiklik, ehitustehniline või kollektiivne - oluline on need lood ajalooteljel kajastada.

Foto 7. Casa del Portuale ajakirja "Domus" esikaanel. Arh. Aldo Loris Rossi. Domus, 2022

1.2.3 Ruum kui arhitekti ideoloogia

Väljas (2013) nendib, et ajastu negatiivne ideoloogia varjutab jätkuvalt nõukogude ehituspärandi käsitlemist potentsiaalikana. Loomulikult ei saa ruum olla täiesti abstraktne. Ruumi põnevus seisneb tema tähenduste paljususes. Nõukogude ruumi loojad olid professionaalsed eesti arhitektid, kellele anti märkimisväärne loominguline vabadus. Kui näiteks Kesk-Aasia liiduvabariikidesse saadeti rohkelt vene arhitekte terveid linnu planeerima, siis Eestit koheldi valdavalt autonoomsena. Siinkohal oleks paslik läheneda ajastu konkreetsele ruumipärandile kui arhitekti isiklikule loomingule.

Komplekses süsteemis on arhitekti enese ideoloogia väljendumine keeruline, sest tavaliselt võidutsevad süsteemi domineerivad osad: võim, bürokraatia, ajastu vaim, maksumus ja ratsionaalsus. Itaalia arhitekti Aldo Loris Rossi 1968.-1980. aastal ehitatud Casa del Portuale Napolis on hea näide arhitekti ideoloogia jõulisest kandumisest disaini. Rossile on iseloomulik raudbetooni brutalistlik kasutamine. Nicolaou (2017) leiab, et Casa del Portuale omanäolise utoopiana on kui manifest sadama ja ümbritseva linnakoe tulevaseks ümberstruktureerimiseks. Sadamatöötajatele mõeldud

ühiskondlik hoone kannab endas peenhäälestatud sõnumeid linna teise maailmasõja aegsest korduvast pommitamisest, mis tingivad hoone irratsionaalse ja spontaanse väljendusrikkuse. Arhitekti ideoloogia avaldumine keerulises ruumisüsteemis vajab väärtustamist - ometi seisab hoone kasutuseta.

Ka Raine Karbi loomingus on valdav looja ideoloogia – ratsionaalne müstiline monumentaalsus. Karbi loomingut iseloomustab inseneritehnilisus ja sümmeetriaarmastus. Arhitekti käekiri tuleneb suuresti eelpool käsitletud ajastu vaimust. Urbel (2016) toob välja vajaduse hakkama saada defitsiidimajanduse piiratud materjalidega: raudbetooni, silikaattellise, õõnespaneelide ja ruberoidiga; erilist tähelepanu väärrib materjaliressursi vaesusest tingitud kohaliku paekivi kasutamise võimaluste avastamine. Hallas-Murula (2016) võrdleb Karpi kahniliiku sügavusega: range korrapära ja rõhutatud teljesuse, geomeetriliste algelementide kasutamise, massiivsete müüride ja tellisvõlvidega. Ajalooliste elementide kasutamine loob portaali mineviku ja oleviku vahel. Karbi looming on ainulaadne.

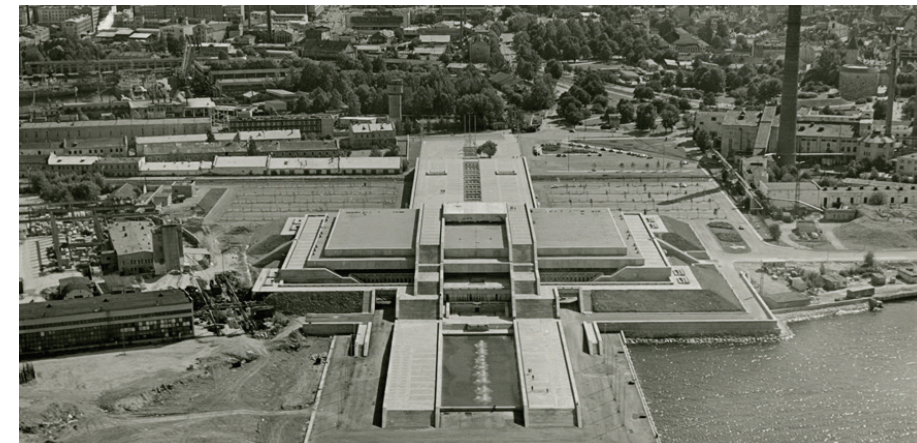

Foto 8. Õhuvaade Linnahallile, 1980ndad. EAM Fk 5065, Eesti Arhitektuurimuseum

Foto 9. Rahvusraamatukogu, 1990ndad. Arh. R. Karp. EAM Fk 5420, Eesti Arhitektuurimuseum

Foto 10. Õhuvaade Linnahallile, 1980ndad. Arh. R. Karp. EAM Fk 5065, Eesti Arhitektuurimuseum

Foto 11. Linnahall ja arhetüübid, 1970 - 1990. Eesti Arhitektuurimuuseum

The reality and reliability of the human world rests primarily on the fact that we are surrounded by things more permanent than the activity by which they were produced, and potentially even more permanent than the lives of the authors.

*Hannah Arendt
(Arendt, 1958)*

1.3 Mälu

Mälu ja mäletamist seostatakse automaatselt minevikuga, lõpetatud tegevusega, ometi on oluline mõista kui suurel määral mõjutavad tõlgendused minevikust väljavaateid tulevikule.

1.3.1 Kollektiivne mälu

Kollektiivne mälu kajastab keerulist sotsiaalset protsessi, mille käigus ühiskond või sotsiaalne rühm konstrueerib ja taastoodab oma seost minevikuga (Ijabs, 2014). See kandub edasi kogemuste ja narratiivide kaudu. Kollektiivse mälu moodustavad sarnaste mälestustega üksikisikute grupi tõlgendused ajaloolistest sündmustest, traditsioonidest, kommetest ja kultuurisümbolitest. Ühismälu kujundab grupi identiteeti, väärtusi ja kuuluvustunnet, mõjutades nende hoiakuid ja suhtumist. Kollektiivne mälu on lüli mineviku ja tuleviku vahel, sest mälestused minevikust kujundavad väljavaateid tulevikule.

1.3.2 Kultuurimälu

Juri Lotman ja Boriss Uspenski kirjeldavad 1971. aasta artiklis „Kultuuri semiootilisest mehhanismist“ kultuuri kui „kollektiivi mittepärilikku mälu“. Autorid nendivad, et: „Kuivõrd kultuur on mälu või teisisõnu mälusalvestis sellest, mida kollektiiv on juba läbi elanud, on ta vältimatult seotud möödunud ajalookogemusega. Järelikult sünnihetkel kultuuri kui niisuguse olemasolu ei saagi sedastada; kultuuri teadvustatakse alles post factum“ (Lotman & Uspenski, 2013). Lotman ja Uspenski käsitlevad mälu kultuuri toimimise ühe kõige olulisema mehhanismina. (Tamm M., 2013)

Kultuurimälu on dünaamiline, pidevalt muutuv nähtus. Erinevad inimgrupid ja põlvkonnad võivad sündmusi erinevalt tõlgendada. Lotman (2013) kirjeldab narratiivide muutmist ajas – nad pole pelgalt „informatsiooni passiivsed hoidlad“, vaid hoopis „generaatorid“. Lotman leiab, et: “Tähendused kultuurimälus mitte ei *säili*, vaid kasvavad” (Lotman, 2013, lk 1734). Ühismälu taastoodab ennast pidevalt ja loob uusi narratiive ja seisukohti.

1.3.2 Ajafaktor

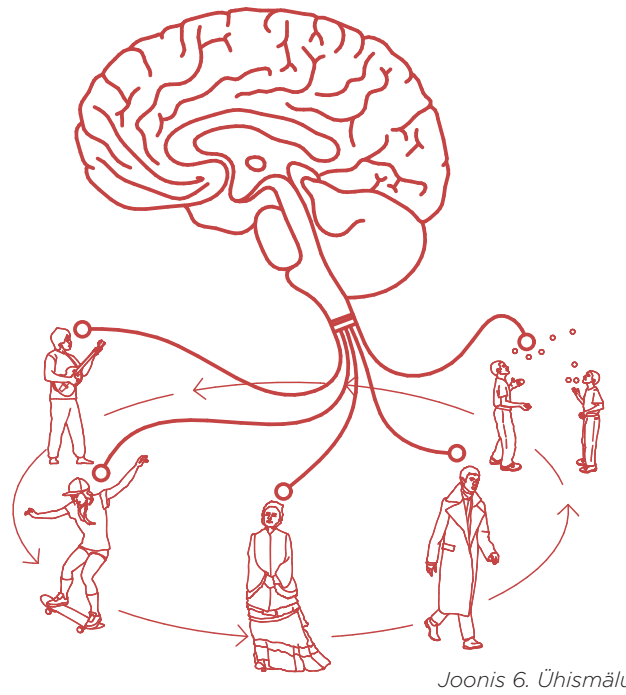
Suhtumine ajastu loomingusse on põlvkonniti erinev. On levinud, et vanema generatsiooni esindajad võtavad vastu käimasoleva ajahetke ruumiotsuseid. Mändma (2023) avab Linnahalli näitel enese, kui nõukogude aega mittemäletava põlvkonna vaatenurga ajastu pärandile. Ta väärtustab Linnahalli taltsutamata metsikust: kohta linnaruumis, mis võimaldab noorel vaidlustada pealesurutud identiteedinarratiive ja leiab, et nooremat generatsiooni kaasatakse Linnahalli puudutavatesse debattidesse liiga vähe. Reaalsed mälestused ja tõlgendajate tõlgendused minevikust on erinevad. Suhtumine teatud ruumikeskkonda on pidevalt muutuv. Ruumiotsused peaksid olema vastavuses põlvkonna vajadustega konkreetsel ajahetkel.

Ehituspärandivaatenurgast kerkibesileprobleem hoone kui püsiva üksuse ja ühiskonna pidevalt muutuvate hoiakute ja vajaduste vahel. Materiaalne pärand hoone näol ja selle kasutaja aegade suhtelisus erinevad kardinaalselt: hoone on loodud kestma sajandeid, ent inimese vajadused hoonele võivad kesta vaid üksikuid hetki, rääkimata põlvkondade elueast võrreldes ehitistega. Klementi (2013) leiab, et taaskasutamine, ükskõik kas korduvkasutamise, kohandamise või mugavdamise näol, on vastus probleemile, kuidas hoida hooneid põlvkondade vahel kasutuses ja kasutajate poolt hinnatuna. Ehitise kui püsiva üksuse käsitlust võiks vaadelda kohanemisevõimelisemana.

1.3.4 Ruum kui tõlgenduste mahuti

Ruum talletab lugusid ja mälestusi. Bevan (2016) leiab, et hooned koguvad endasse tähendusi läbi oma igapäevase funktsiooni, linnapildis esinemise ja vormi. Ta selgitab, et hoonete tähendus on seotud nende struktuuriga või käitumisega „tähenduste ja ajaloo mahutitena“ (Bevan, 2016). Nii võib näiteks kunagine kodutänav või sellele sarnanev ruumisituatsioon, taaselustada vanad mälestused. Tähenduste talletamine on oluline identiteedi kujunemisel. Bevan rõhutab, et hooned pole pelgalt füüsiline aines, vaid sümboolsete väärtuste, ajaloo ja identiteedi kandjad.

Rossi (1982) käsitleb ruumi ja mälu seoseid raamatus “The Architecture of the City”, uurides kuidas arhitektuur kollektiivset mälu kehastab ja edastab. Rossi leiab, et arhitektuur on kollektiivse mälu vorm, mis ilmneb linnaehituslikes artefaktides. Ehitised, objektid ja väljakud kannavad endas jälgi minevikust ja muutustest ühiskonnas. Bartletti (UCL) arhitektuuriajaloo emeritprofessor Adrian Forty vastandub Rossi lähenemisele, viidates, et mälestused ja tõlgendused on inimese mõttemaailma vili, mida ei saa üle kanda elutule objektile (Bevan, 2016). Rossi pooldab ajaloolise arhitektuuri säilitamist kui viisi kaitsta kollektiivset mälu. Varasemate maamärkide ja linnaruumi säilitamine loob ühiskonnale võimaluse säilitada tähtis ühenduslüli minevikuga ning kanda kultuuripärandit generatsioonide vahel edasi. Vana ja uus on lahutamatus seoses.

2 SOTSIALISMIJÄRGNE MÕJUSFÄÄR

2.1 Iganemine

Termodünaamika teise seaduse järgi saab suletud süsteemis entroopia ainult kasvada: see tähendab, et süsteem liigub alati korrapärasusest kaosesse. Elulisse konteksti kantuna tähendab see, et aja kui ühesuunalise protsessi tulemusel inimene vananeb. Samamoodi vananevad ka hooned ajas: kuluvad, lagunevad ja amortiseeruvad. Kui inimesel on võimalus oma (tervise)probleemide korral pöörduda spetsialisti poole, siis hoonel jääb üle vaid loota oma omaniku ja kasutajate adekvaatsele hinnangule ja hoolele.

Nõukogudeehituspärandi puhul on paslik rääkida nende ajale jalgu jäämisest. Projekteerimis- ja ehitisprotsess on aeganõudev ning hoone võib mõningal juhul juba valmides teatud mõttes aegunuks lugeda. Daniel M. Abramson (2016) on seda protsessi erialakirjanduses defineerinud kui iganemist (*obsolescence*) ehk seisundit, kus hooned ja linnaruum kaotavad pidevalt muutuvate majanduslike, sotsiaalsete või tehnoloogiliste parameetrite tõttu oma ajakohasust. Hooned võivad minetada oma funktsionaalse kasutuse, sest ühiskonna väärtushinnangud, elustiil, turunõudlus ja hinnatase või tehnoloogiline võimekus on muutunud. Juhtumid erinevad hooneti, ent nõukogude pärandi puhul on suurimaks takistuseks negatiivne meelestatus ajastu pärandisse.

2.2 Nõukogude „prügi“

Antropoloog Francisco Martinez käsitleb raamatus „Remains of the Soviet Past in Estonia“ nõukogudeaegse kultuuripärandiga ümberkäimise raskusi ja põhjuslikkust Eesti kontekstis. Postsotsialism on uurimisvaldkond, mis uurib Nõukogude Liidu lagunemise järgseid mõjusid, nagu näiteks külma sõja geopoliitiliste barjääride eemaldamise tagajärgi (Martinez, 2018). Martinez tõlgendab postsotsialismi kui olnu eitust ja loob tiheda seose eitamise ja unustamise vahel. Mida soovitakse unustada ja kas unustamine on üldse võimalik? Martinez loob uued teemakohased mõisted: käsitledes näiteks põhilise unustamise viisina hooldamatust (*disrepair*) ja sellega kaasnevat mahavisatud pärandit (*wasted legacy*). (Tuvikene, 2018)

Martinez leiab, et tahtlik ja tahtmatu hooldamatus on muutnud terve nõukogude pärandi omamoodi prügiks (*waste*), mida nähakse läbi negatiivse spektrumi ning vastandatakse uuele ja helgele. Martinez usub, et mahavisatud pärandil on võimalus taas väärtuslikuks kujuneda. Prügiks saamine ei ole ühesuunaline protsess - läheb vaja vaid uut pilguheitu. Tuvikene täiendab, et postsotsialismi puhul on oluline lisaks Martineze nimetatud olnust eemaldumisele, ka olnu tänapäeva kandumine ja tõlgendamine: kuidas minevikust õppida või seda teadlikult unustada, et uut tulevikku kirjutada. See periood on iseloomustatav läbi taasloomise ja -avastamise, sest ka prügis võib peituda potentsiaal uueks alguseks. Ajaloo ja vastava materiaalse pärandi prügiks tembeldamine on väärtusliku ressursi raiskamine. (Tuvikene, 2018)

Joonis 7. Tähenduslikkus

Önnepalu (2012) juurdleb 2012. aasta Veneetsia arhitektuuri biennaali kataloogi artiklis „Majade igavik“ hoonete igavikulise potentsiaali üle. Ta rõhutab, et hooned on ajutised ja seda isegi sõltumata ehitusmaterjali vastupidavusest. Hoone on elujõuline seniks, kuni teda kasutatakse. Ehitise püsiv kest varjutab tihtilugu tema ajutisust: tõsiasi, et elu toimubki selles ajutises raamistikus. Ta leiab, et hooned on „hämmastavalt visad surnuist üles tõusjad“ (Önnepalu, 2012). Hoone taasavastamiseks läheb vaja uut pilguheitu ja maja ärkab taas ellu.

Mitmed allikad näevad konkreetse ajahetke prügil suurt potentsiaali. Nii Martinez kui Önnepalu nõustuvad, et millegi nn. *prügiks tembeldamine* ei ole ühesuunaline, vaid pöörduv protsess. Unustusse jäänud ainesel on võimalus taas tuhost tõusta. Selleks läheb vaja, et keegi vaataks objekti uue, igavikulise pilguga. Kellel leiduks nii visionaarset pilku? Autorite mõtetest järeldub

tõlgenduste olulisus. Rõhku peaks pöörama tõlgendajale kui subjektile ja keskkonnale, mis soodustaks adekvaatset mõistmist kui ka unistamist ja julgeid ideid.

Joonis 8. Värske pilk

2.3 Lammutame ja korras?

Tallinnas on hävitatud (Rahandusministeeriumi hoone, Sakala keskus) või lammutamisotsuse saanud (Projekteerijate maja, valuutakauplus „Turist“) märkimisväärne arv nõukogude ajal ehitatud unikaalseid hooneid. Ka Linnahalli lammutamist on erinevad osapooled aastate vältel tungivalt soosinud. Nende hoonete puhul ei hävine mitte ainult võimekate arhitektide loodud hoone kest, vaid ka sisearhitektide, kunstnike ja skulptorite loominguline panus hoone terviku moodustamiseks.

15.05.2015 Sirbi artiklis „Barbaarsus Tallinna kesklinnas. Rahandusministeeriumi hoone lammutamine“ kommenteerib Leonard Lapin nõukogude pärandi läbimõtlematut lammutamist rahandusministeeriumi lammutamise näitel järgnevalt: „See, et maja on ehitatud Nõukogude okupatsiooni ajal, ei tähenda veel selle väärtusetust. [...] On kummastav, et Nõukogude okupatsiooni ajal loodud head arhitektuuri hävitades käituvad võimulolijad nagu vanad stalinistid, kes likvideerisid Eesti vabariigi ehituslikud sümbolid.“ (Lapin, 2015). Ükski lammutamisotsus ei tohiks jõustuda nii kergekäeliselt. Läbimõtlematus ja ajaloo vigade kordamine näitab tahumatust.

„See, et maja on ehitatud Nõukogude okupatsiooni ajal, ei tähenda veel selle väärtusetust. [...] On kummastav, et Nõukogude okupatsiooni ajal loodud head arhitektuuri hävitades käituvad võimulolijad nagu vanad stalinistid, kes likvideerisid Eesti vabariigi ehituslikud sümbolid.“ (Lapin, 2015)

Joonis 9. Jätkusuutlikkuse “R”-id

2.4 Uus vs vana

Ehitamine ja lammutamine käivad käsikäes nagu elu ja surm. Lammutamine on loomulik protsess, et uutele vajadustele ruumi teha. Ometi peab lammutamine olema kaalutletud tegevus. Kaja Kärneri 10.04.2024 juhitud Vikerraadio jutusaates „Reporteritund. Mured vanade majadega“ juureldi koos Triin Ojari, Keiti Kljavini ja Andro Männiga lammutatava ja uue objekti väärtuse üle – üheselt tõdeti, et uus peab olema parem kui vana (Ojari, Kljavin, & Mänd, 2024). Seniste lammutamisotsuste taustal on järeldus kaheldav. Oluline on küsida, kelle vaatenurgast ning millises ajaraamistikus on lammutamine parim variant. Kas kasumile suunitletud kommertspind on väärtuslikum kui möödunud ajastu eesti tipparhitektide looming?

2.5 Aeg parandab haavad

Väärtushinnangud ruumile on pidevas muutumises. Ojari leiab, et ruum meie ümber ei saa kunagi lõplikult valmis ega moodusta etteantud väärtushinnangutega tervikut. Füüsiline keskkond on ja jääb pingete allikaks. Tõlgendused ruumile on pidevas muutumises koos üldiste mõttemallide muutumisega ajas. Nii on ka suhtumine nõukogude pärandisse mitmekesisunud ning tõenäoliselt avardab aeg seda tulevikus veelgi. (Ojari, 2012)

Aeg toob lepituse. Ojari, Kljavin ja Mänd toovad välja 19. sajandi tööstusarhitektuuri taaselustamise ja populaarsuse Rotermanni ja Noblessneri kvartali näidetel. Telliskivi kvartal näitab samuti kasvava tolerantsuse märke nõukogude pärandisse suhestumisel. Aja möödudes hakatakse ka nõukogude miljööd enam väärtustama. (Ojari, Kljavin, & Mänd, 2024). Mõttemallide muutus on ilmne juba tänasel päeval, kuid mõtete realiseerimine praktikasse nõuab aega. Seniks tuleks teha jätkuvat teadvustustööd, et rohkem kvaliteetset ehituspärandit ekskavaatorite all ei häviks.

2.6 Taaskasutamine kui norm

Materjaliressurssi iseloomustab paratamatult selle kestvus. Materjalil on oma elukaar ja väärtusahel. Materjali väärtusahel on praktikas ajas kahanev. Lagunedes kaotab materjal oma mehaanilisi omadusi,

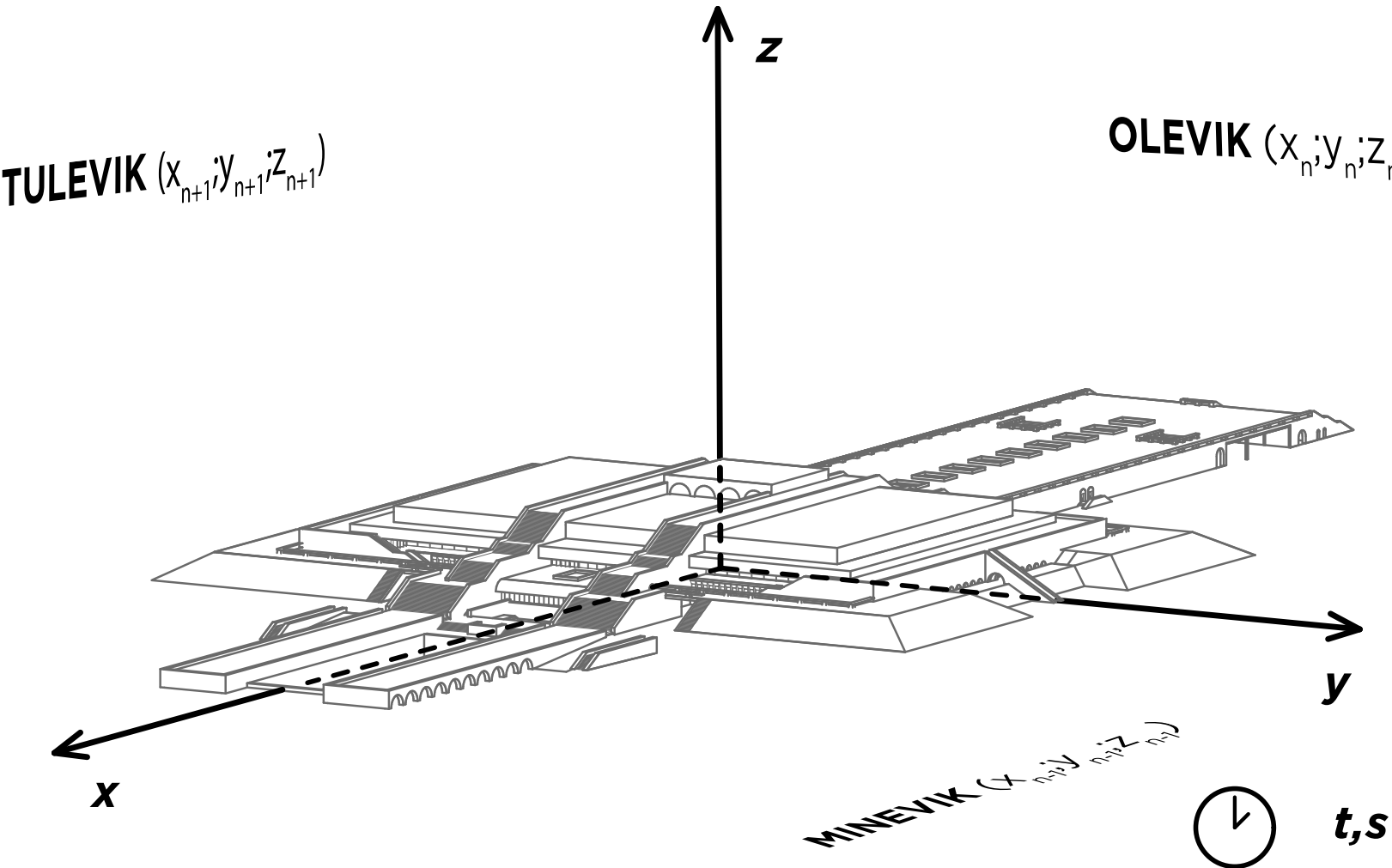
hääbub ning muutub lagunemisohtlikuks. Tahtlik ja tahtmatu hooldamatus viivad ressursi raiskamiseni: seisundini, kus olemasolev materjal tuleb välja vahetada või on piiratud kasutusvõimalustega.

Euroopa parlament (2020) kuulutas 2019. aastal välja kliimakriisi. Euroopa komisjon (2020) koostas selleks Euroopa roheline kokkuleppe, mille vaheeesmärgiks on 2030. aastaks heitekoguseid vähendada 55% võrra ning lõppeesmärgiks muuta Euroopa 2050. aastaks kliimanetraalseks maailmajaoks. Ehitatud keskkond on vastutav ligikaudu 42% aastase ülemaailmsest CO₂ heitekoguse eest. Süsiniku heitekogused on suurimad hoone ehitamisel ja lammutamisel, mis on ühtlasi ka elukaare kallimad etapid. Lammutamine hõlmab tavaliselt hoonete ja konstruktsiooniosade demonteerimist, lammutamist, hävitamist või lõhkumist, põhjustades süsinikdioksiidi heitekoguste tõusu, materjalide ammendumist ja jäätmereostust. Läbimõtlematu lammutamine avaldab negatiivset mõju keskkonnale, materjalide komponentidele ja ringlussevõtu strateegiatele. (Yakubu, 2023)

Kliimakriis ja kapitalistlik priiskamine on tinginud kasvu vastase (*degrowth*) liikumise, mille eesmärgiks on pöörata tähelepanu maavarade nappusele ja nende optimaalsele kasutusele. Harvardi ülikooli kõrgema disainikooli (GSD) kaasprofessor Charlotte Malterre-Barthes käivitas 2021. aastal radikaalse kampaania igasugune uue ehitamise ajutiseks peatamiseks. Tema peagi valmiv raamat „A Moratorium on New Construction“ uurib ajahetke kriitilisi arengusuundi ja kaevandamiseta (*non-extractive*) alternatiive. Barthes soovib väärtushinnanguid muuta ja ehitussektorit reformida - vältida lammutamist, mitte ehitada uut, ehitada vähem ja olemasolevast. (Barthes, 2024) Olemasoleva eest hoolitsemine säästab loodust ja vähendab maavarade kaevandamist; uusehitiskeeld võib avaldada positiivset mõju loomingulisusele ning soosida huvitavaid kooslusi olemasoleva materjalipangaga.

3 LINNAHALLI ELUKAAR

Järgnevalt on Linnahalli elu ja järelelu dokumenteeritud vastavalt ajalisele raamistikule. Ajateljel on kujutatud hoone elukaart erinevate ajastute ideoloogiliste laengute ja väärtussüsteemide keskmes.

Joonis 10. Taustsüsteem

3.1 Minevik. Linnahall ja NSV sotsialism

3.1.1 Hoonest

Tallinna Linnahall, varasema ametliku nimega V. I. Lenini nimeline Tallinna Kultuuri- ja Spordipalee on silmapaistev näide modernistlikust paearhitektuurist Eestis. Selle projekteerisid Raine Karp, Riina Altmäe, ja Gunnar Nurmet, konstruktoriks oli Ago Kuddu, sisekujundajateks Ülo Sirp ja Mariann Hakk, projekti peainseneriks Allan Onton (Jakobson, 2016). Linnahall omab märkimisväärset kultuurilist ning linnaruumilist tähtsust. Tegemist on ehitismälestisega. Kinnistu kuulub Tallinna linnale ja seda haldab Tallinna Linnahalli aktsiaselts. Hoone seisukorda on muinsuskaitse spetsialistid 2017. aasta paikvaatlusele tuginedes hinnanud halvaks. (Kultuurimälestiste register, 2018)

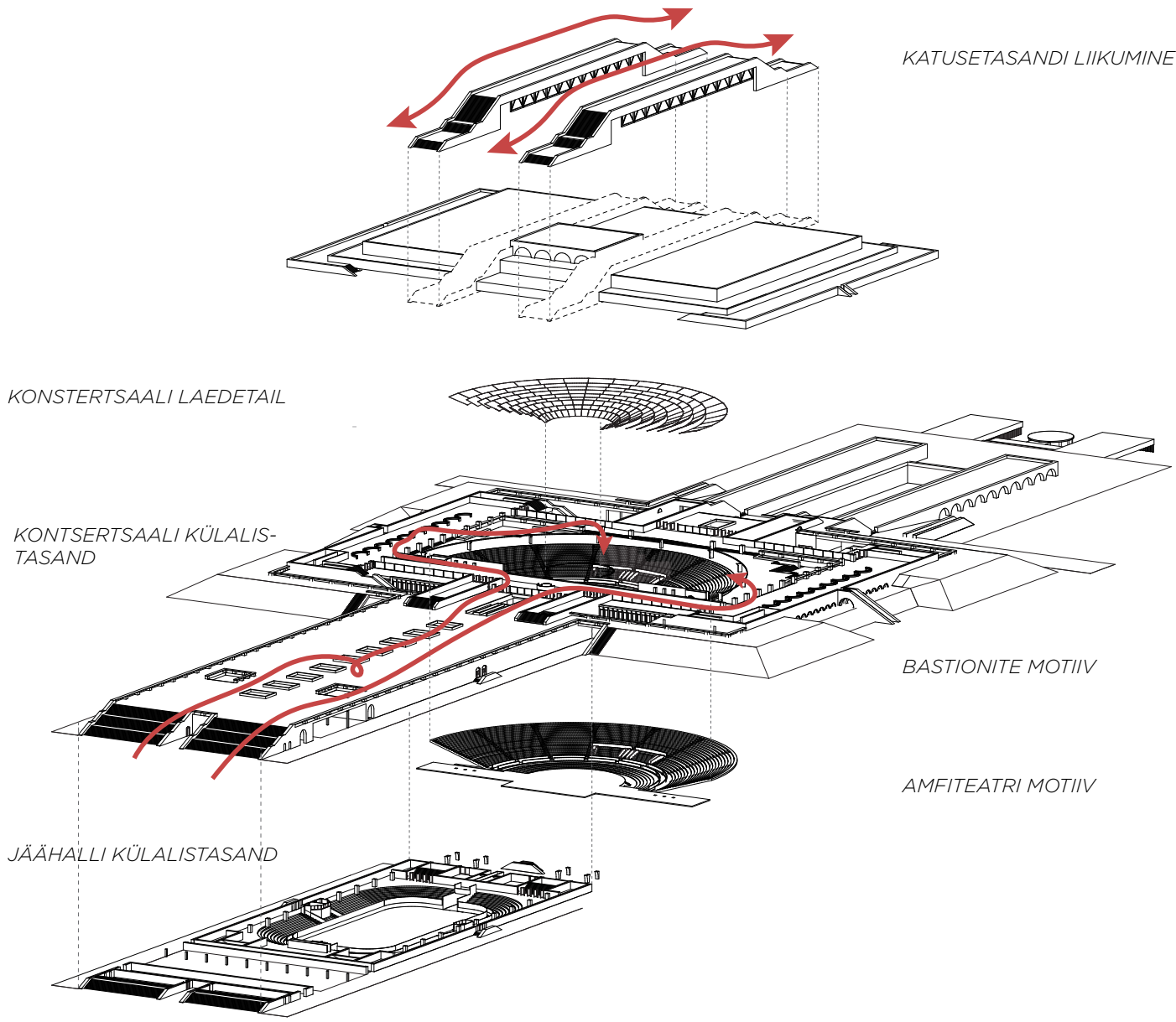
Ristikujulise põhiplaaniga multifunktsionaalse ühiskondliku hoone eesmärgiks oli avada senine kinnine tööstustsoon merele. Hoone rajamisel sooviti säilitada merelt avanev vaade vanalinna siluetele. See taotlus avaldub hoone tugevas horisontaalsuunalises monumentaalsuses ja madalates lagedes. Teise suure asukohalise piirangu moodustas sadamasse viiv raudteeharu, mille arhitektid oskuslikult hoonekompleksiga integreerisid. Hoone toimib raudteesillana jalakäijatele, võimendades samaaegselt paraadsisepääsu efekti. Raudteeühenduse tõttu on jäähalli sisenemine ebaharilik ja nõuab mitmekordset tasandite vahetust enne sihtpunkti jõudmist. Linnahall oli ainus nõukogude ajajärgul kerkinud mereäärne avalik objekt. (Kultuurimälestiste register, 2018)

Hoone võlub väljastpoolt oma monumentaalse lihtsusega. Fassaadimaterjalina kasutatakse kohalikke dolomiitplaate. Fassaadi ilmestab arhetüüpsete elementide kasutamine: monumentaalsed trepid, astmelisus, kaaremotiiv ja bastionitest inspireeritud pinnavormid. Linnapoolne fassaad on kujundatud imposantse paraadtrepistikuna. Hoone keskmes asub 4600-kohaline amfiteatrit meenutav saal, mille

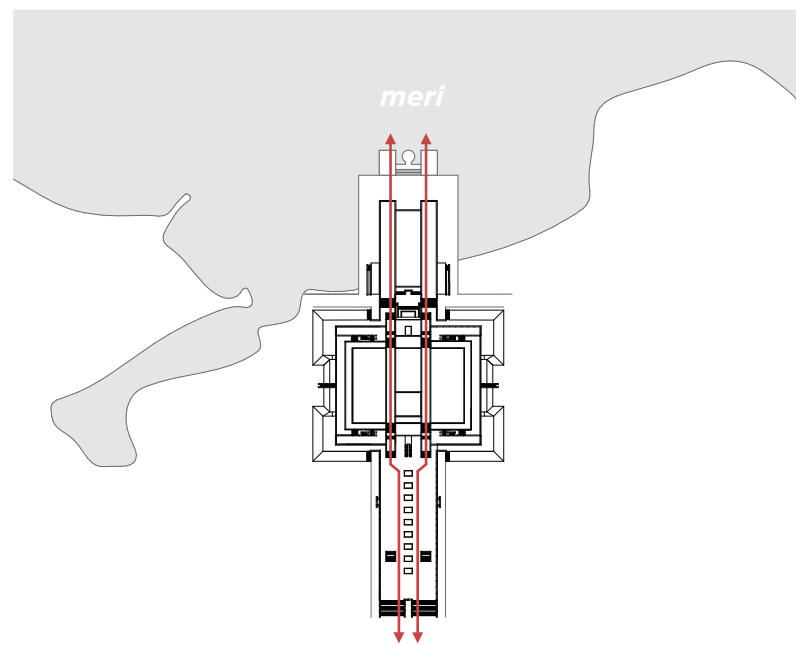
interjöörü ehib kunstnik Enn Põldroosi kujundatud grandioosne gobelään. Hoones paiknevad veel administratiivruumid, jäähall, keeglisaal, kohvikud, klubi- ja näituseruumid. (Kultuurimälestiste register, 2018)

Hoonemassiiv on müstiline ja metafooriderohke. Hoone kuju on rangelt sümmeetriline ja meenutab vormikeelelt Mesopotaamia tsikuraati või Kolumbuseeelse Ameerika arhitektuuri. Kontserdisaali osa muruga kaetud kaldseinad lisavad hoonele veelgi kontekstuaalsema kihistuse, meenutades lähedal asuvat vanalinna ümbritsevat 17. sajandist pärinevat bastionaalvööndit. Bastionite ja keskaegse kindlusarhitektuuri mõjutusi on ka arhitekt Raine Karp avameelselt kinnitanud. Linnahalli ehituse ajal, 1970. aastate lõpul, on Karp maininud ka vaimustatust metabolistide liikumisest Jaapanis; riigis, mida tal õnnestus 1960. aastate lõpul ka ise külastada. (Kurg, 2012)

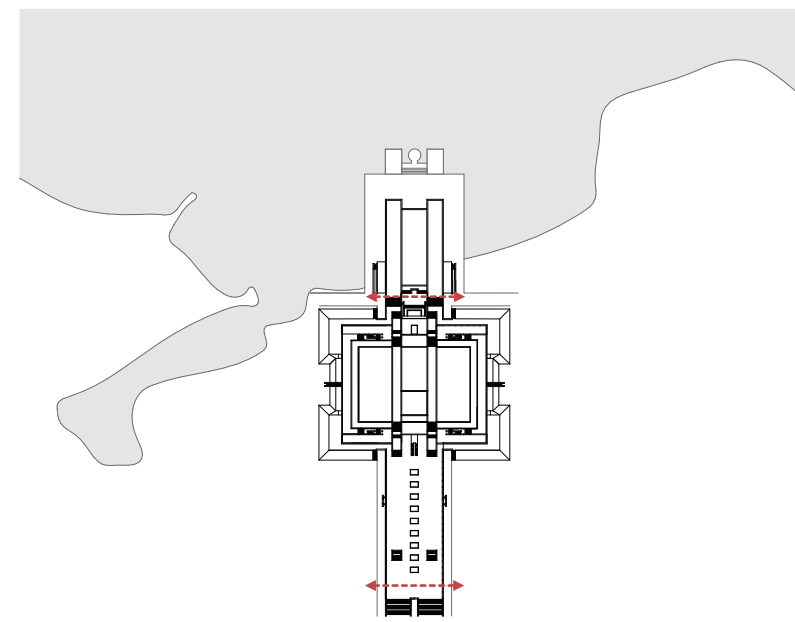
Linnahalli liikumistrajektoorid on poeetilisel kavandatud (vt *Joonis 11*). Mere ja linna vaheline telg kujutab telgsuunalist liberaalset teekonda mereni. Hoone väliskest moodustab treppide ja väljakutega tervikliku avaliku ruumi, avalikumate ja suletumate soppidega. Hoonesse sisenemine on samuti protsess: pikk sirgjooneline liikumine mööda paraadtreppe võimendab teekonda ja külvab ootusärevust. Kulgemine jätkub ka siseruumis. Peasissepääs on madal ja kitsas, sisenedes takistab vaatevälja massiivne paekivisein. Kontserdisaali jõudmiseks peab läbima keeruka trajektoori, kulgema ja keerama, kuni lõpuks jõutakse kulminatsioonini. Ruum avardub ja loob väliskeskkonnaga ühtse terviku – saal ja meri sulanduvad üheks. Kulgev liikumine on poeetiline ja tekitab hierarhiaid. (Kurg, Linnahall as a Cultural Megastructure, 2024)

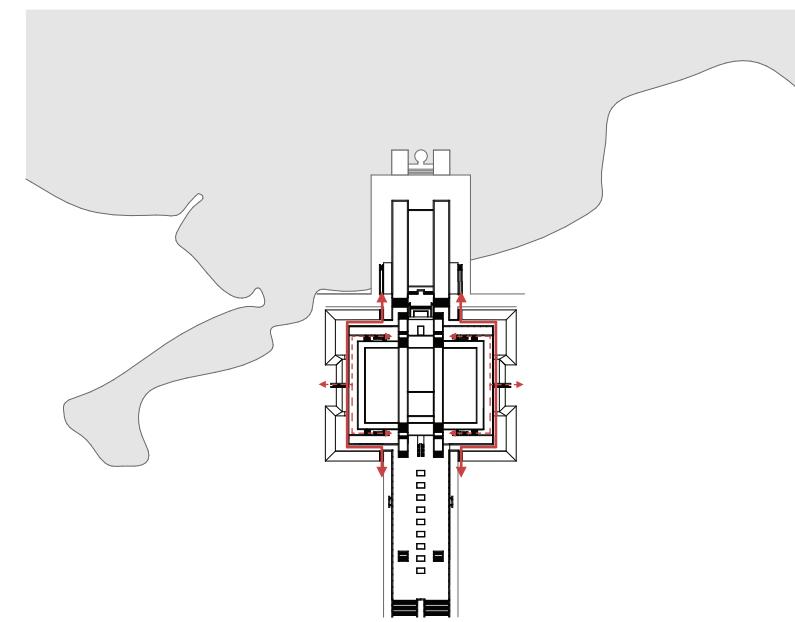
Joonis 11. Hierarhia ja kulgemine. Ajatud motiivid

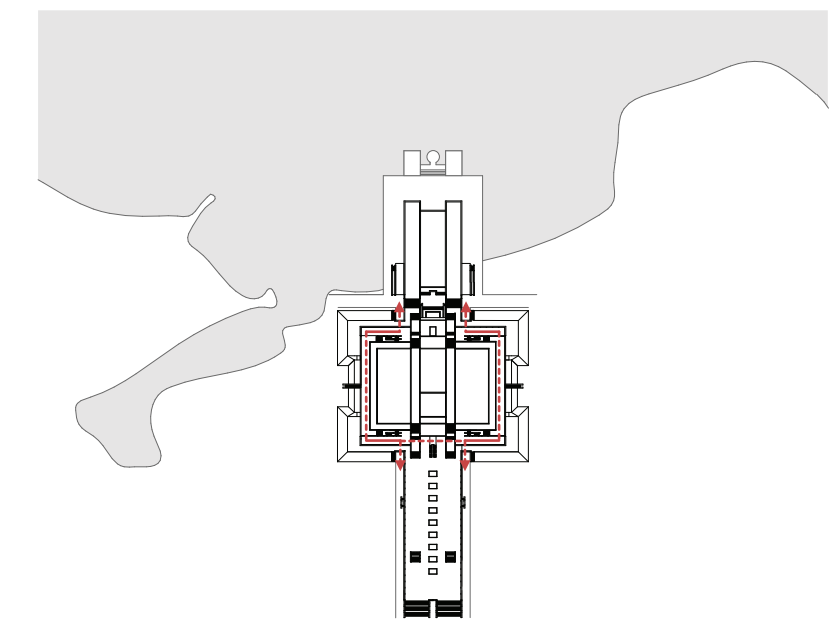
Joonis 12. Pikisuunaline liikumine:
linna ühendamine merega. Viru hotelli telg

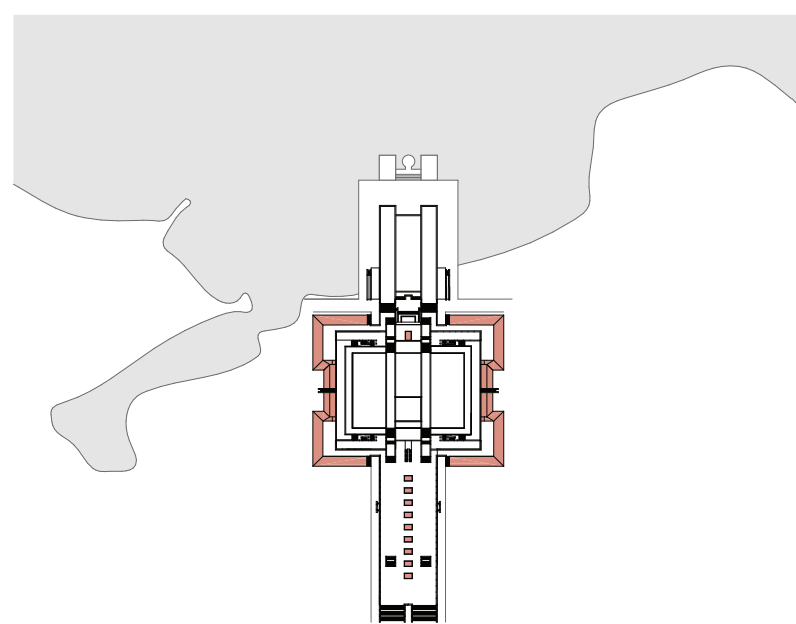
Joonis 13. Ristsuunalised liikumised

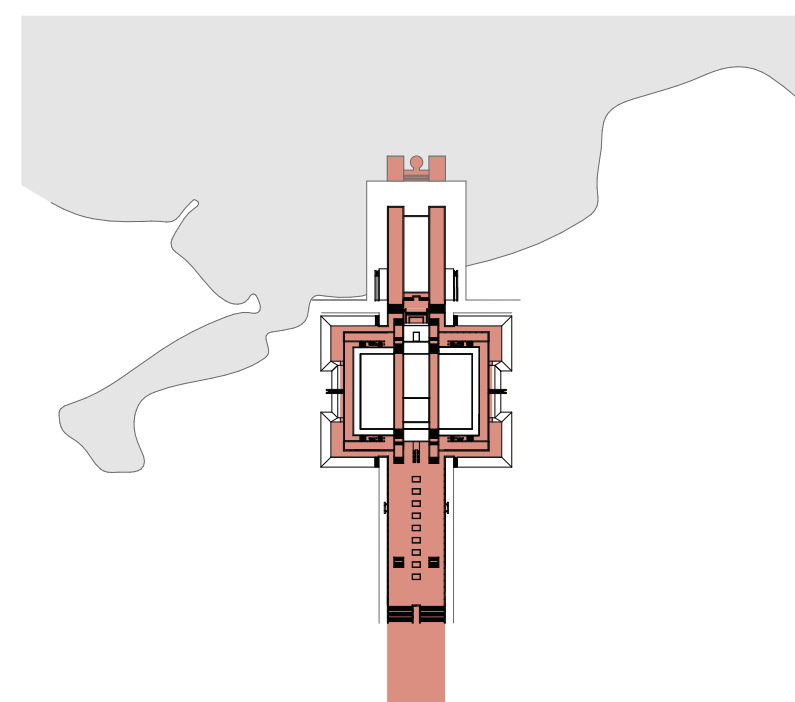
Joonis 14. Tasanditevahelised liikumised

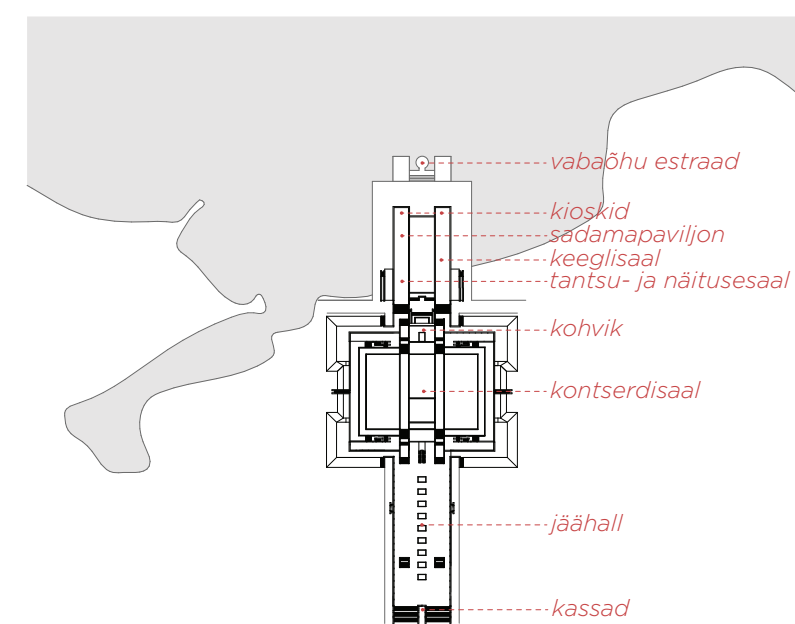
Joonis 15. Maapealse tasandi sisetänav

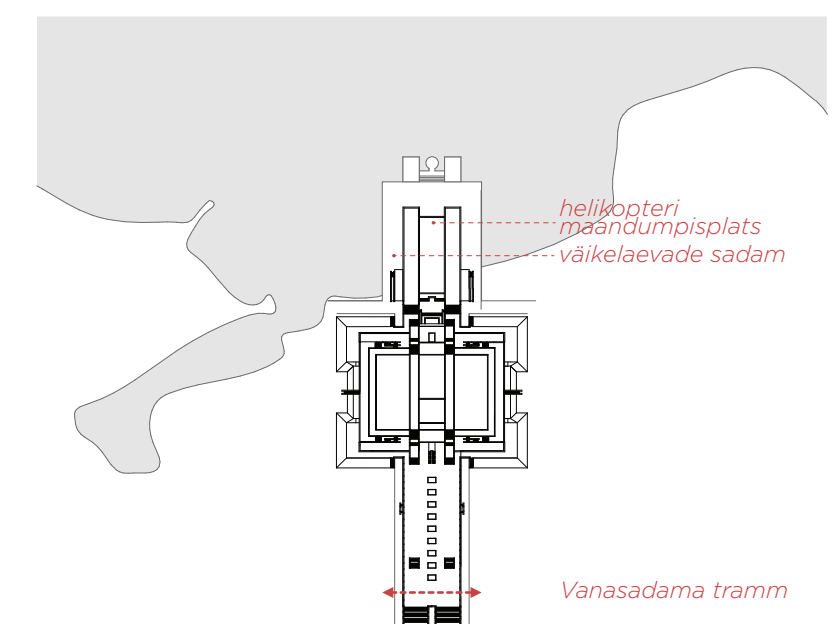
Joonis 16. Haljastus

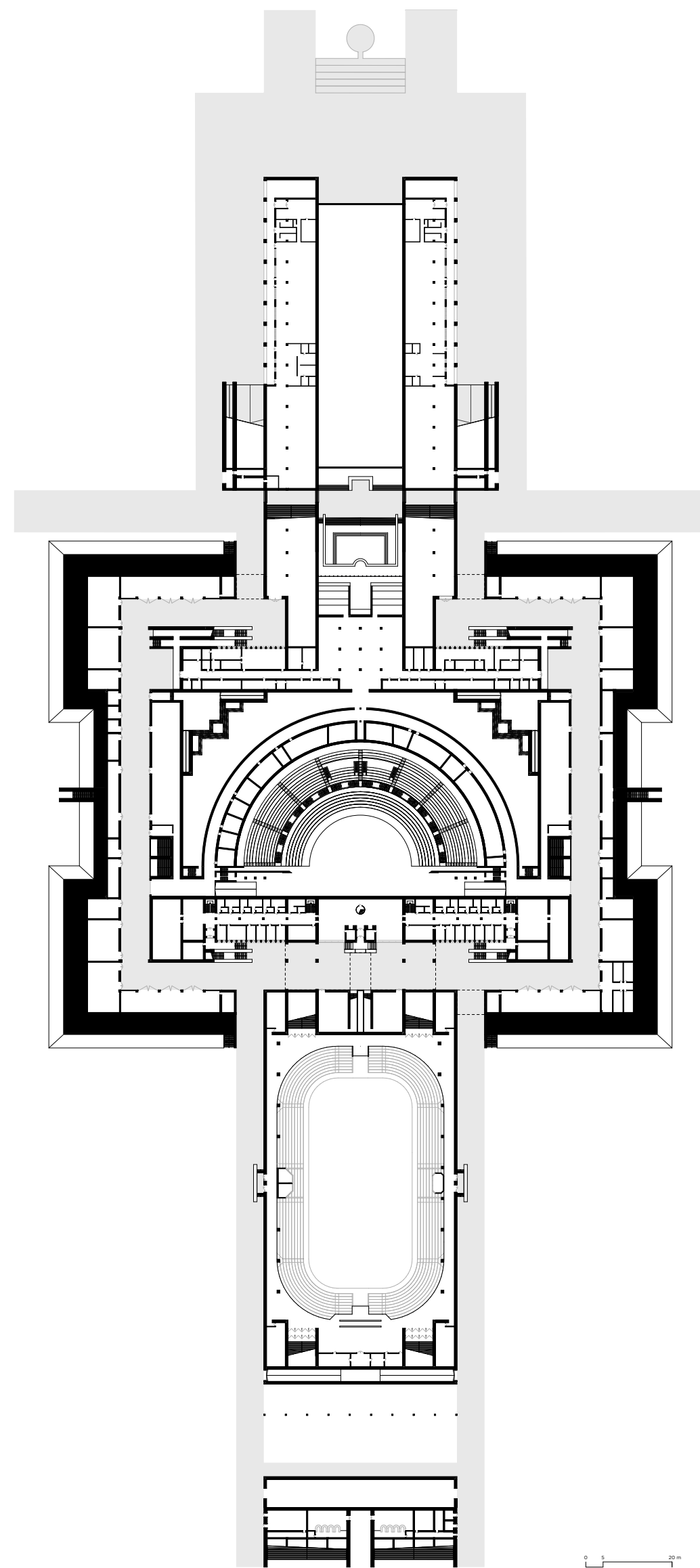
Joonis 17. Avalik ruum

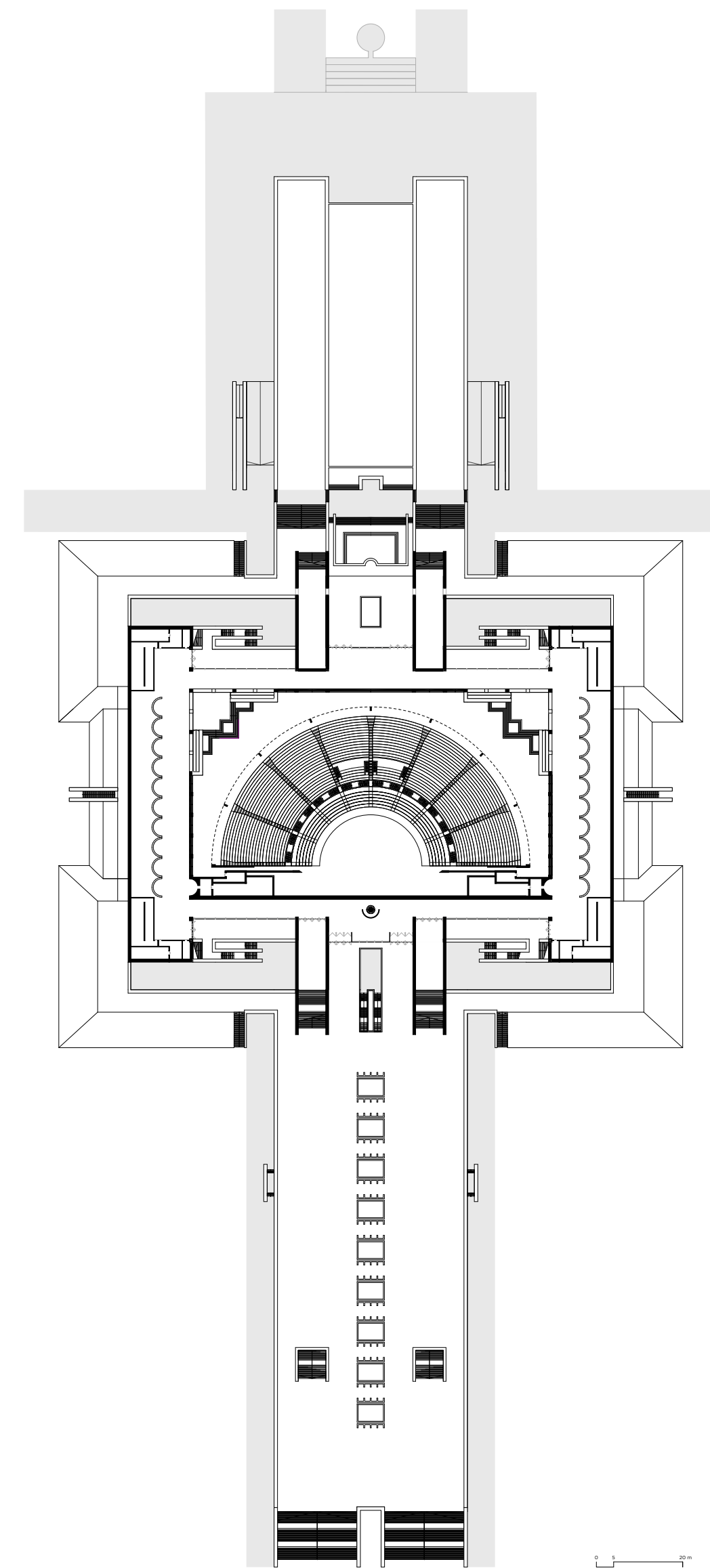
Joonis 18. Funktsioonid

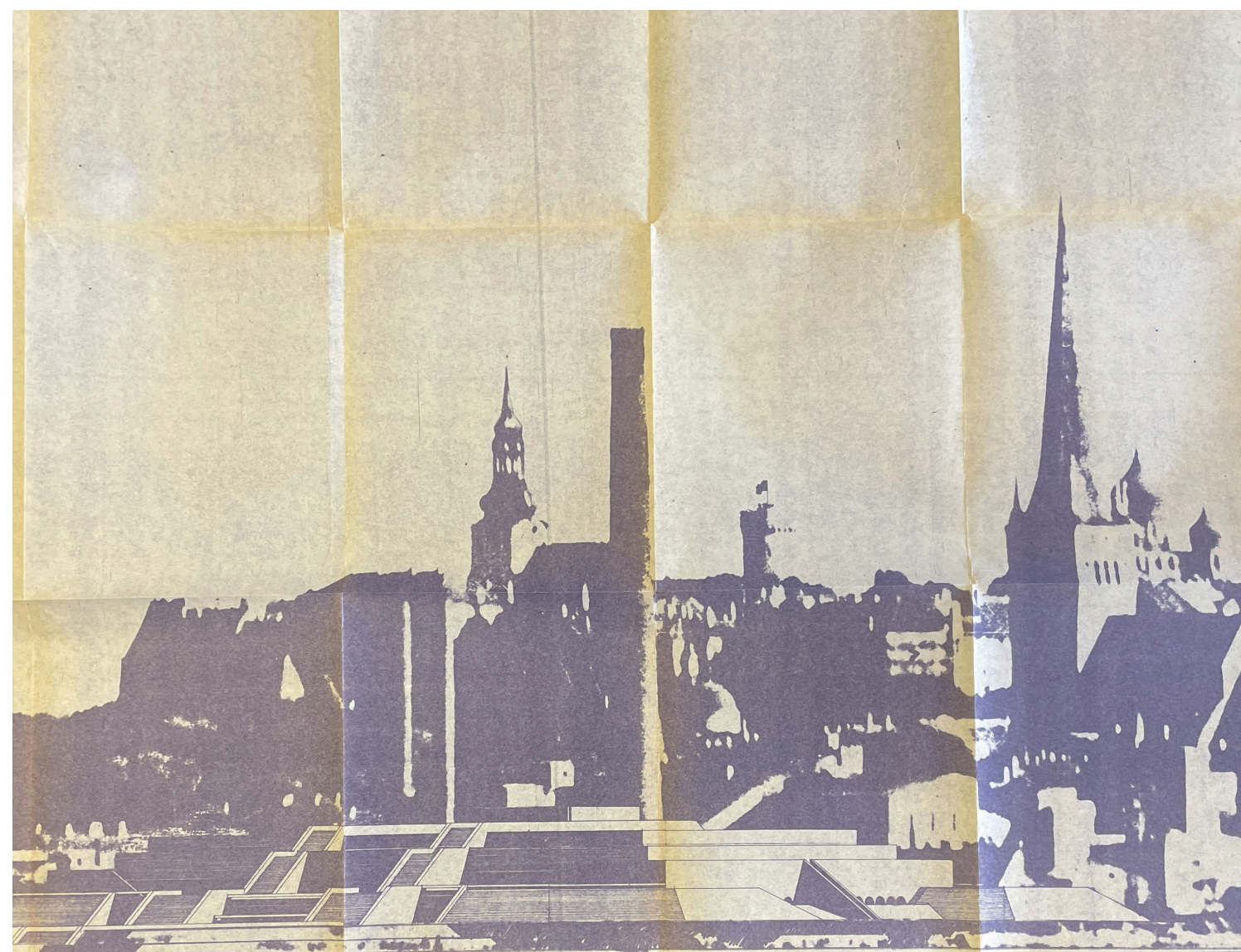
Joonis 19. Transpordisõlm

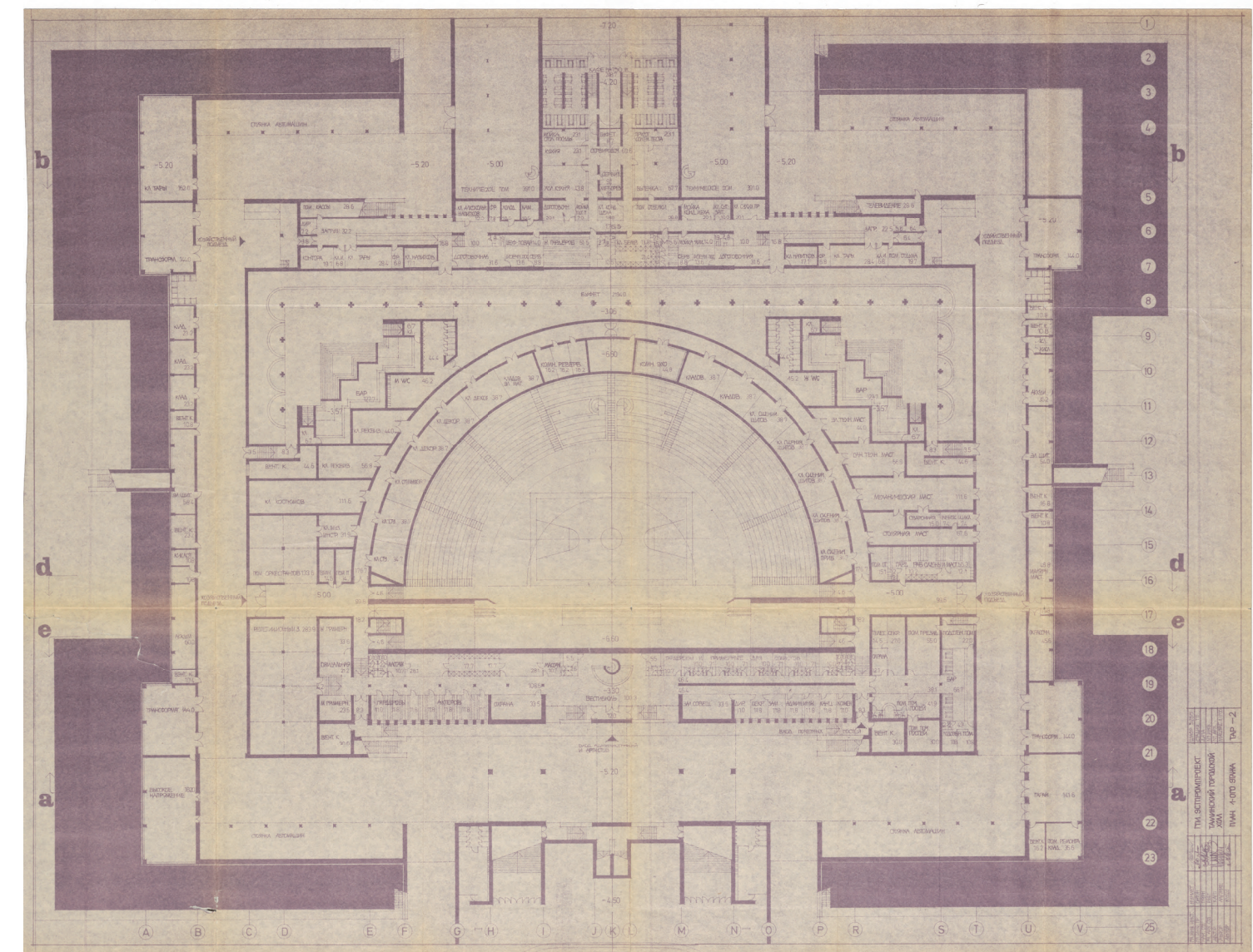
Joonis 20. Esimese korruse plaan

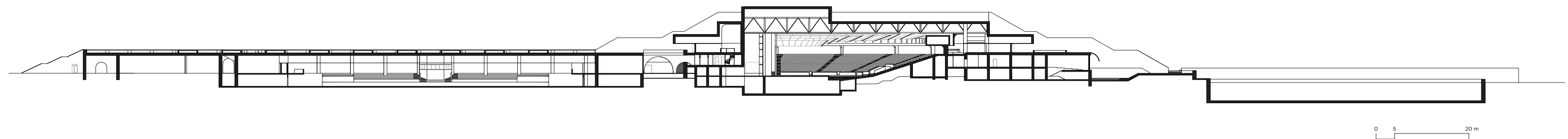
Joonis 21. Teise korruse plaan

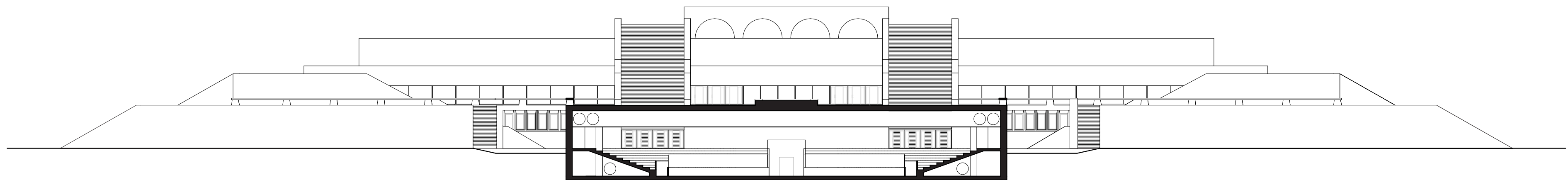
Joonis 22. Projekti visuaal. ERA.T-15.6.7031, Rahvusarhiiv

Joonis 23. Esimise korruse plaan. R.Karp, R.Altmäe ja A.Kuddu. ERA.T-15.6.7031, Rahvusarhiiv

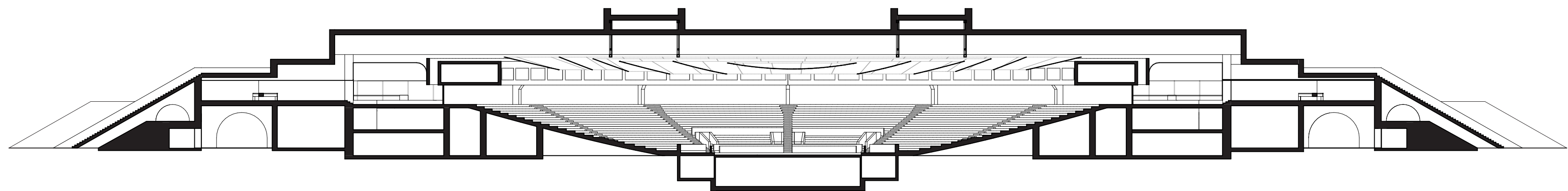

Joonis 24. Pikilõige

0 5 20 m

Joonis 25. Ristilõige

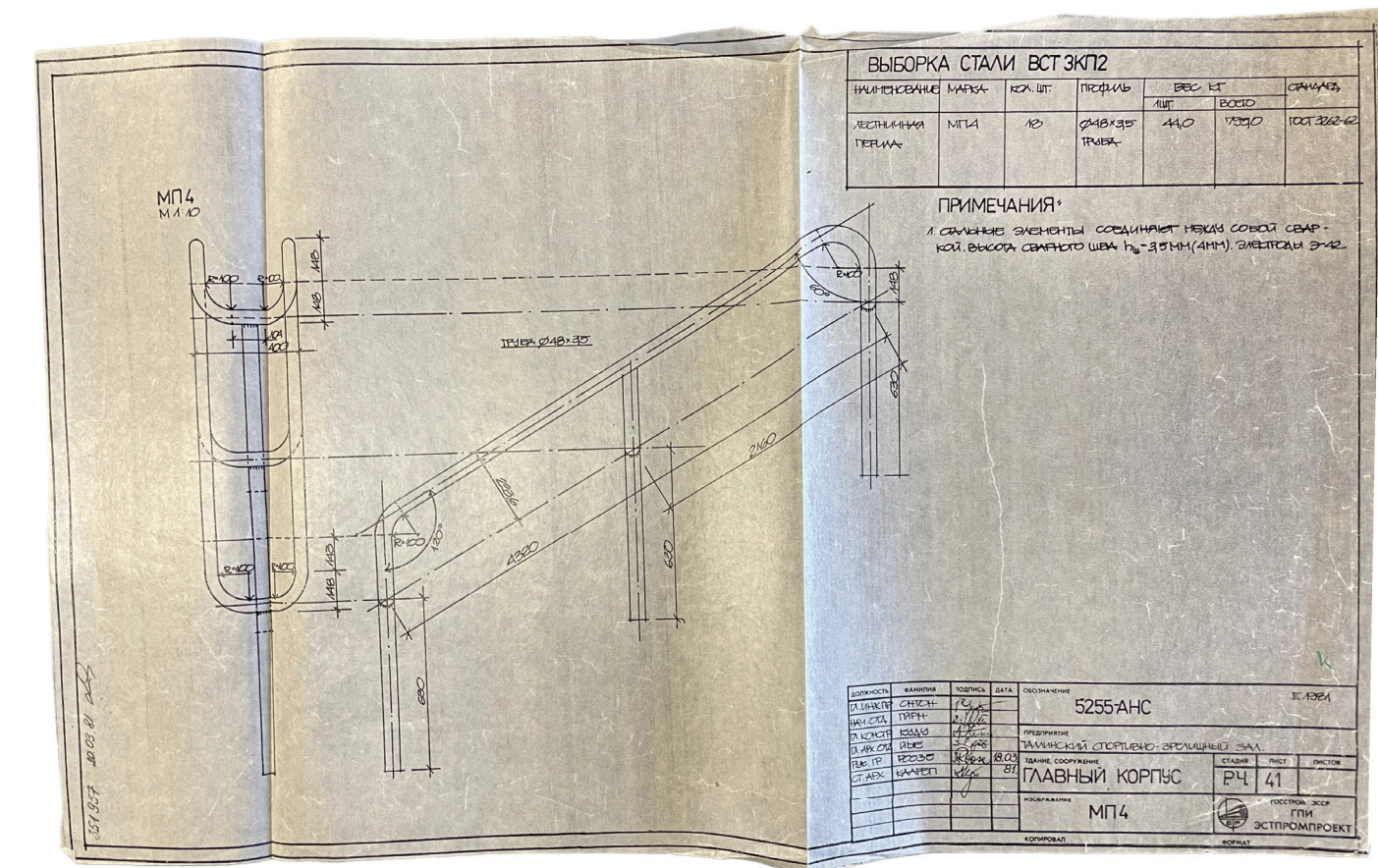

0 5 20 m

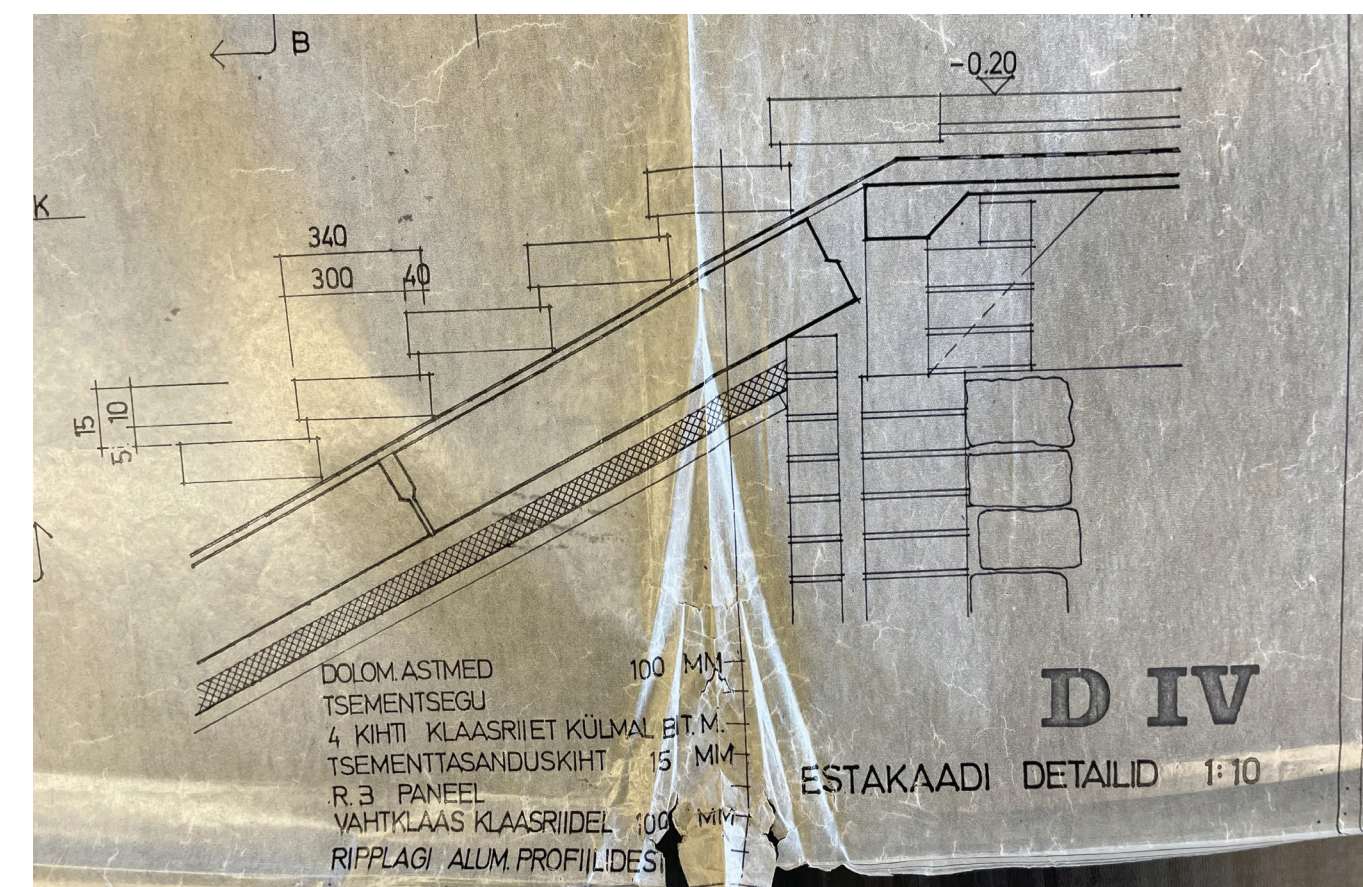
Joonis 26. Ristilõige

Foto 12. Käsipuu detail. Autori erakogu

Joonis 27. Käsipuu detailjoonis, Rahvuserhiiv

Joonis 28. Estakaadi detail. Rahvusarhiiv

3.1.1 Asukohavalikud

Linnahalli rajamise ideed seostatakse tavaliselt 1980. aasta Moskva olümpiamängude ja purjeregatiga Tallinnas. Olümpiamängud oli hea põhjendus Linnahalli ehitusprotsessi kiirendamiseks. Idee rajada Tallinnasse spordikeskus, nagu teisteski NSV liiduriikides, oli varasem (Lepik, 2017). Rahvusarhiivi (ERA.T-14.4-6.8981) säilmed Linnahalli tehno-ökonomilistest põhjendustest pärinevad aastast 1972. Detailsem arutelu kolme väljavalitud asukoha ja analoogsete liiduvabariikide referentside kohta on dateeritud 1974. aastasse. Linnahalli ei ehitatud otseselt olümpia võõrustamiseks, vaid juhtmõttega, et igas liiduvabariigi keskuses peaks olema esinduslik kultuuri-ja spordipalee.

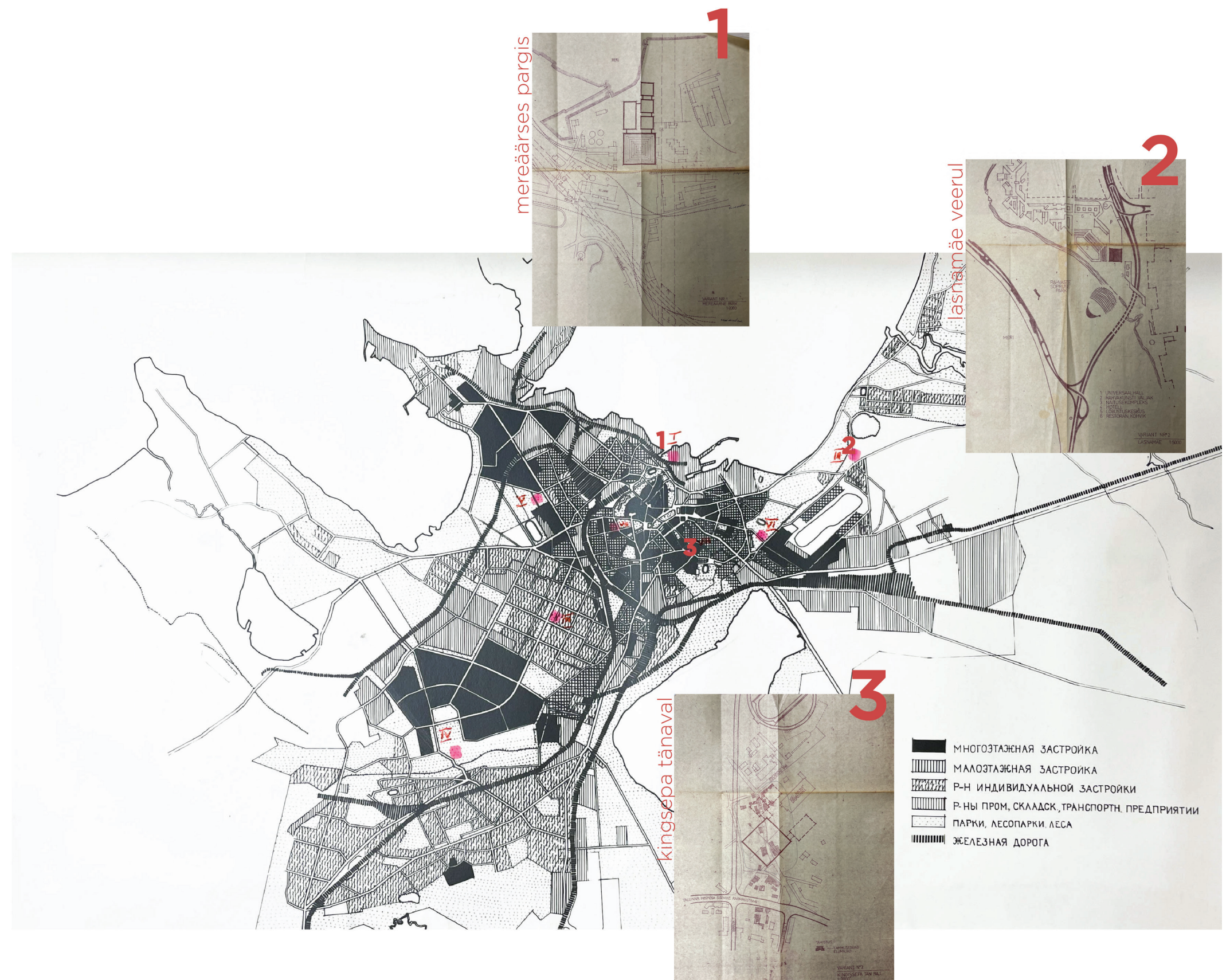
Linnahalli kui megastruktuuri rajamisele eelnes ulatuslik analüüs. Linnahalli võimaliku asukoha jaoks kaaluti esimeses staadiumis kaheksat varianti. Praegust asukohta kesklinna ja mere läheduses. Seejärel Lasnamäe nõlva laululavast ida pool, kuhu elamuehituse laienedes pidi loodama trammiühendus. Asukohana kaaluti ka Sõpruse puistee ja Räägu tänava nurka Lillekülas ja Tallinna Tehnikaülikooli spordihoone ümbrust Mustamäel. Samuti analüüsiti krunte Pelgulinna, Kolde puistee ja praeguse Sõle tänava nurgal, ning Kadriorus, Dünamo staadioni kõrval. Asukohavariandina pakuti välja veel praegust Kalevi staadioni ümbrust ning pargiala praeguse Toompuistee kõrval. (Karlep, 2017)

Süvitsi vaadeldi kolme võimalikku asukohta (vt Joonis 29): Mere puisteel Mere pargis, Lasnamäe veerul Laululava juures ja Kingsepa tänaval Kalevi spordihalli vahetus läheduses (RA, ERA.T-14.4-6.8980). ENSV Riikliku Ehituskomitee 26. 03. 1974 protokolli ära kirjas kirjeldati nõukogu otsust 1972. aastal moodustatud spetsialistide komisjoni poolt välja valitud asukohta Mere puistee pargis uuesti kaalutleda. Mereäärse pargi puudustena toodi esile paiknemist tööstustsoonis, mida nähti ala defineerivana veel parkümmend aastat. Kogu ala ümbermõtetamist nähti komisjoni enamuse poolest konkreetsel ajahetkel liiga tulevikku vaatavaks ning ajaliselt raamistikkult mittesobivaks. Teise suure probleemina käsitleti krundi läbivat sadama raudteeühendust, mille eemaldamine polnud

võimalik. Esile toodi vundamenteerimise probleemsus mereäärsesse pinnasesse. Keerulise otsustusprotsessi tulemusel valiti asukohaks Mere puistee.

Lisaks asukohale Mere puisteel kaaluti tõsiselt ka teisi pakkumisi. „Eesti Projekti“ tehnilise nõukogu protokoll 23. aprillist 1974 (ERA.T-14.4-6.8980) kajastab näiteks Kingsepa tänava variandi soosimist. Nõukogu otsustas Linnahalli sportlikku kallakut silmas pidades eelistada asukohta Kingsepa tänaval, sest sinna olid juba varasemalt sarnased funktsioonid koondunud. Lasnamäe variandi kasuks rääkis uue rajatava elurajooni lähedus, ent ehitustöödega alustamine saanuks alata alles pärast Lasnamäe esimese järgu väljaehitamist. Asukohta Lasnamäel ei peetud tsentraalseks.

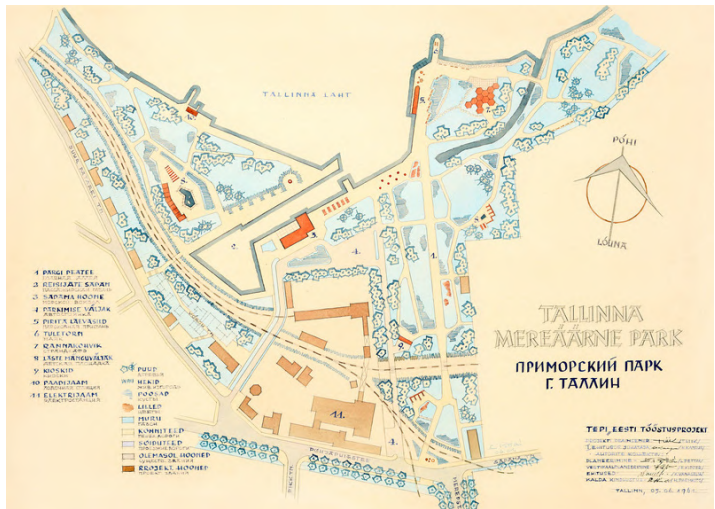
ENSV Riikliku Ehituskomitee (ERA.T-14.4-6.8980) 26. 03. 1974 protokolli ära kirjas kinnitati ka Tallinna Linna TSN Täitevkomitee taotlus korraldada avalik konkurss parima arhitektuurse idee ja konstruktiivse põhilahenduse saamiseks. Konkursi hiliseima tähtajana määrati oktoober 1974 eesmärgiga, et lõplik arhitektuurne lahendus saaks aasta lõpuks otsustatud. Mitmete kiireloomuliste tegurite, nagu näiteks teiste olümpiarajatiste valmimise, tõttu arhitektuurivõistluseni ei jõutud.

Joonis 29. Asukohavariandid, Rahvusarhiiv

3.1.3 Mereääre visioonid

Varasemalt oli mere äär olnud kinnine tööstustsoon. Alates 1960. aastatest hakati praegust Linnahalli ala ümber mõtestama. *Joonisel 30* on kujutatud 1961. aasta Eesti Tööstusprojekti poolt koostatud Linnahalli ümbruse kui tulevase Tallinna mereäärse pargi eskiis. Ala kujutati loodusliku pargialana, kus leidub hajutatult väiksemaid avalikke funktsioone (märgitud oranžiga), nagu sadam, Pirita laevasild, tuletorn, rannakohvik, kioskid ja laste mänguväljak. Mere äärt nähti ajastule uuendusmeelselt avaliku ruumina.

Joonis 30. Tallinna mereäärne park, 1961. Eesti Tööstusprojekt. Eesti Arhitektuurimuseum

Linnahalli maketi lahendus käsitleb hoonet paiknemas mereäärses pargis (vt *Foto 13*). Rannajoont on Linnahallist ida pool modifitseeritud. Kalaranda ja sadama põhjaossa on planeeritud paar avalikku hoonemahtu. Sadama tänava ja raudteekoridori vaheline ala on hoonestatud. Raudteest põhja pool asub pargiala. Linnahalli-esine, linnapoolne väljak on projekteeritud poolringikujulise koondumispunktina, kust hargnevad tähtsamad liikumissuunad vanalinna ja südalinna suunas.

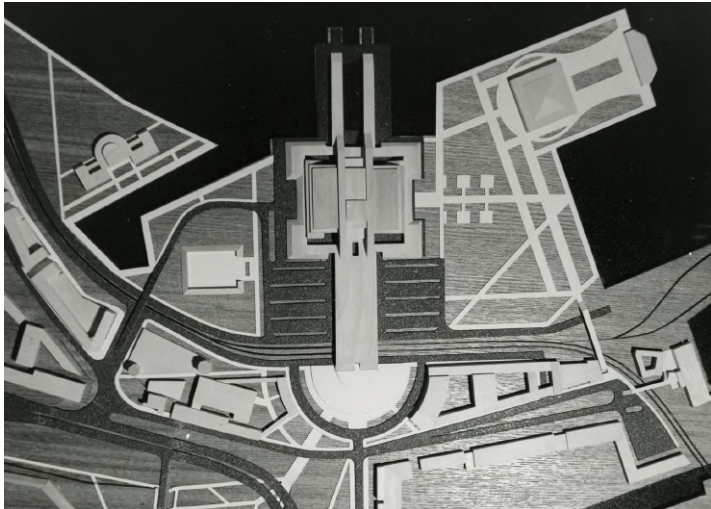

Foto 13. Linnahalli makett. Mait Väljase kogu

Joonis 31. Tallinna Linnahalli tsooni generaalplaan, 1970/80ndad. Tallinna Linnaarhiiv

Tallinna Linnahalli tsooni generaalplaan kujutab endast suurejoonelist visiooni Linnahallist ja seda toetavatest avalikest funktsioonidest mereäärses pargis (vt *Joonis 31*). Visioon pärineb oletatavalt 1970. aastate lõpust. Merepark pidi ulatuma piki rannikut Linnahallist (1) Lennusadamani. Vesilennukite angaarist pidi saama universaalne messi- ja kontsertkeskus (12). Patarei merekindlusesse sooviti rajada hotell „Bastion“(11). Vanad tööstushooned nähti ette lammutada ning rajada uued avalikud funktsioonid, nagu sadama-ala administratiiv- ja tehniline keskus (2), merevaksal (3), kaubanduskeskus (4), puhke- ja spordikeskus meresportlastele (5), jõusaal (6), sportlashotell ja muuseum-allveelaev „Lembitu“ (7), kohvik „Vana Kindlus“ (8), ning väikelaevade näituste- ja müügikeskus (9). Radikaalne lähenemine jäi mõistagi realiseerimata.

Arhiveeritud allikmaterjal tõendab selgesihelist mereäärse pargi visiooni. Ka Raine Karp pidas oluliseks tööstuslik sadamaala ümber mõtestada ning paigutada Linnahall planeeritavasse mereäärsesse parki. Arhitektid kujutlesid, et monumentaalne ehitis võiks tulevikus olla kui „suur kõngas keset mereäärset parki“ (Lepik, 2017). Megastruktuuri vaadeldi kui avalikku maastikelementi, pinnavormi mere ja maismaa vahel.

Foto 14. Hoonedetail, 1980ndad. EAM Fk 6903, Eesti Arhitektuurimuseum

Foto 15. Vaade jäähalli-poolsest küljest, 1984. EAM Fk 11250, Eesti Arhitektuurimuseum

3.1.4 Ruumiprogramm

Olümpiamängude ajalimiit tingis plaanide muutuse. Avalik konkurss jäeti ära ning suurejooneline projekt määrati Raine Karbile lahendamiseks. Karp on seda 27.10.2017 Pealinna artiklis „Linnahalli sünd: Ehitust juhtis Vene kindral ja linna töötajad aeti prügi kärutama“ kommenteerinud järgnevalt: „Mind kutsuti ülemuse kabinetti, seal olid ehituskomitee ülemused ka kohal ja ütlesid, et nüüd on niisugune lugu, hakkad Linnahalli tegema ja kogu moos.“ (Karlep, 2017). Tellitav projekt kujutas endast algselt 6000-t pealtvaatajat mahutavat tüüpilist spordihoonet. Arhitektid pidasid vajalikuks keskenduda algse spordipalee asemel kultuurilistele funktsioonidele. (Lepik, 2017) Olümpiarajatiste ehitamise sagin ja perifeerne paiknemine liiduvabariigis muutsid Linnahalli projekteerimise ja ehitamise tellija soovidest kaugeks - see tagas Karbile ja Altmäele loomingulise vabaduse.

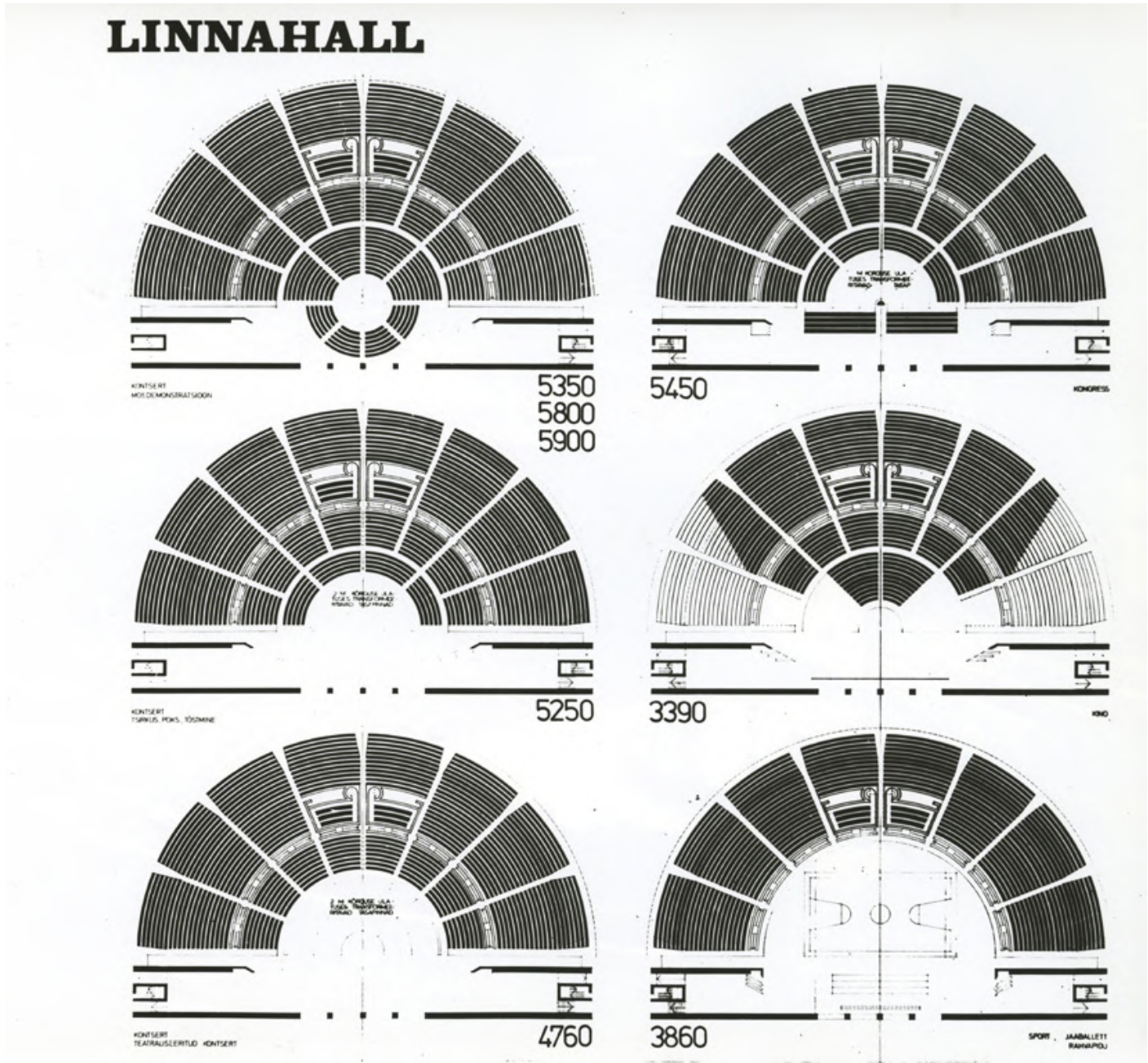
Linnahalli projekteerimisel puudus range lähteülesanne. Algselt pidi rajatama üks multifunktsionaalne saal, nii spordi- kui kultuuriüritusteks. “See, et tuli kaks eraldi saali, oli meie, projekteerijate, idee, ja sai teoks tänu sellele, et mingit tellijat linna täitevkomitee näol tookord õieti ei olnudki,” rääkis Karp samas Pealinna intervjuus (Karlep, 2017). Ühe multifunktsionaalse saali puhul nähti paratamatult ühte funktsioonidest kannatamas. Karp lausus veel: “Võisime teha, mida tahtsime. See oli meie õnn, et meil tookord mingit bürokraatiat kaelas polnud.” (Karlep, 2017). Raine Karbi meeskonnal oli voli ruumiprogrammi ja kontseptsiooni oma äranägemise järgi kujundada.

Hiigelprojekti kaasatud spetsialistide nõukogu käsitles pingsalt küsimust, milliseid funktsioone peaks Linnahall sisaldama. Tollane Kehakultuuri- ja Spordikomitee esitas ettepanekud Linnahallis läbiviidavate ürituste programmile. Hoonet nähti rahvarohkete koosolekute, konverentside, kongresside ja sümposionide läbiviimise kohana, sealhulgas

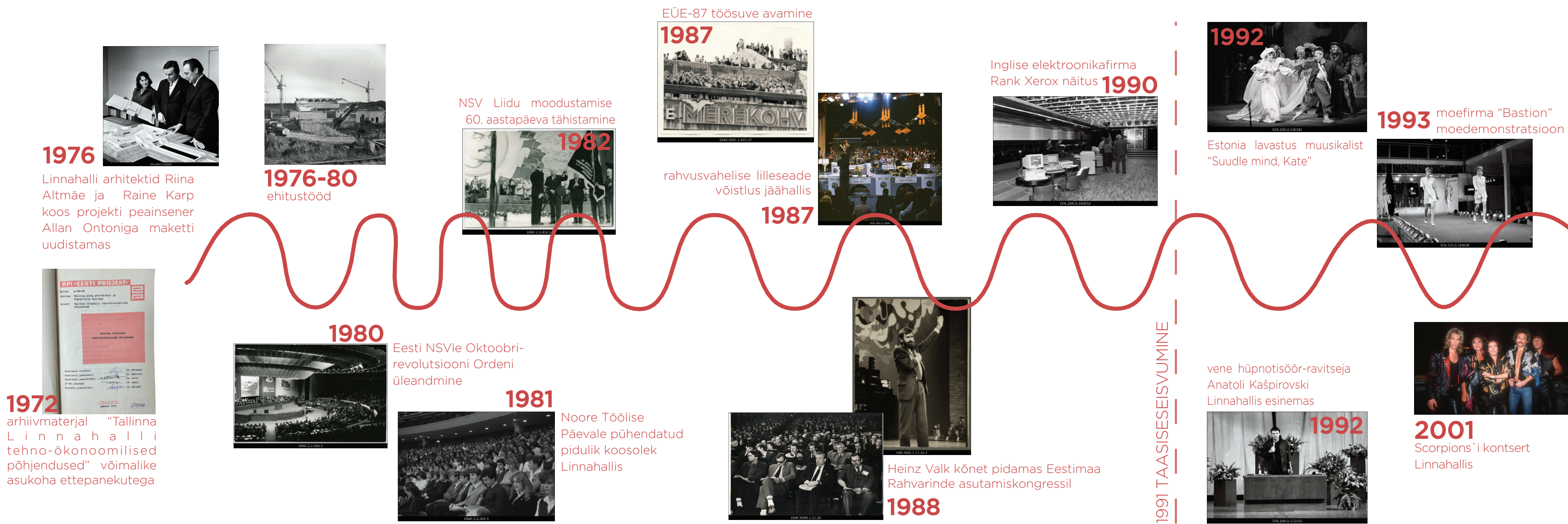
võõrustamas üritusi tähtsate ametiisikute osavõtul. Teise punktina toodi välja erinevad kultuurisündmused: sümfoonia- ja estraadikontserdid, teatraalseeritud kontserdid, teatrietendused, festivalikontserdid, solistide ja bändide kontserdid. Samuti nähti Linnahalli rahvusvaheliste, üleliiduliste ja muude spordivõistluste toimumisareenina, mis hõlmaks näiteks pallimänge, iluvõimlemist, jäähokit ja iluuisutamist. Muude tegevustena nimetati moeetendusi, laiformaat kinoseansse, jääballetti ja balle. (RH, ERA.T-14.4-6.8980)

Funktsioonidega seati vastavusse orienteeruvad pealtvaatajate arvud. Miitingute, konverentside ja suurte kontsertide pealtvaatajaskonnaks arvestati 7000 inimest. Suurkontsertidele ja estraadetendustele eeldati 5000-6000 arvuline publik. Teatraalsete etenduste puhul arvestati 4000 inimesega. Spordiürituste vaatajaskonna suurus hinnati suurusjärku 4000-7000 inimest, olenevalt konkreetse spordiala populaarsust. Samuti toodi välja, et suuresinemiste puhul arvestati kuni 650 esinejaga. Suuremate sümfooniaorkestri ja ühiskontsertite puhul 350 ning teatraliseeritud ürituste puhul 150 osalejaga. (RH, ERA.T-14.4-6.8980)

Hoone parema kasutuse soosimiseks soovitati ruumiprogrammi siduda alaliselt töötav toitlustusplakk kohvikute, puhvetite, kohvibaaride ja restoraniga. Toitlustuse kogumahtu planeeriti 2000-le külastajale ja alalisele kohvik-restoranile nähti ette 800...1000-kohaline mahutavus. Ettepanekutena soovitati ka ballide korraldamist fuajees, kui saalis peaks nende korraldamine mitteotstarbekaks osutama. Samuti pakuti välja ruumide multifunktsionaalset kasutamist: näiteks treeningsaalide kasutamist vajadusel ka etenduste lahtilaulmise kohana. (RH, ERA.T-14.4-6.8980) Seega sooviti juba hoone varajases projekteerimisfaasis multifunktsionaalset ruumikasutust ning pöörati rõhku fuajee väärtusele.

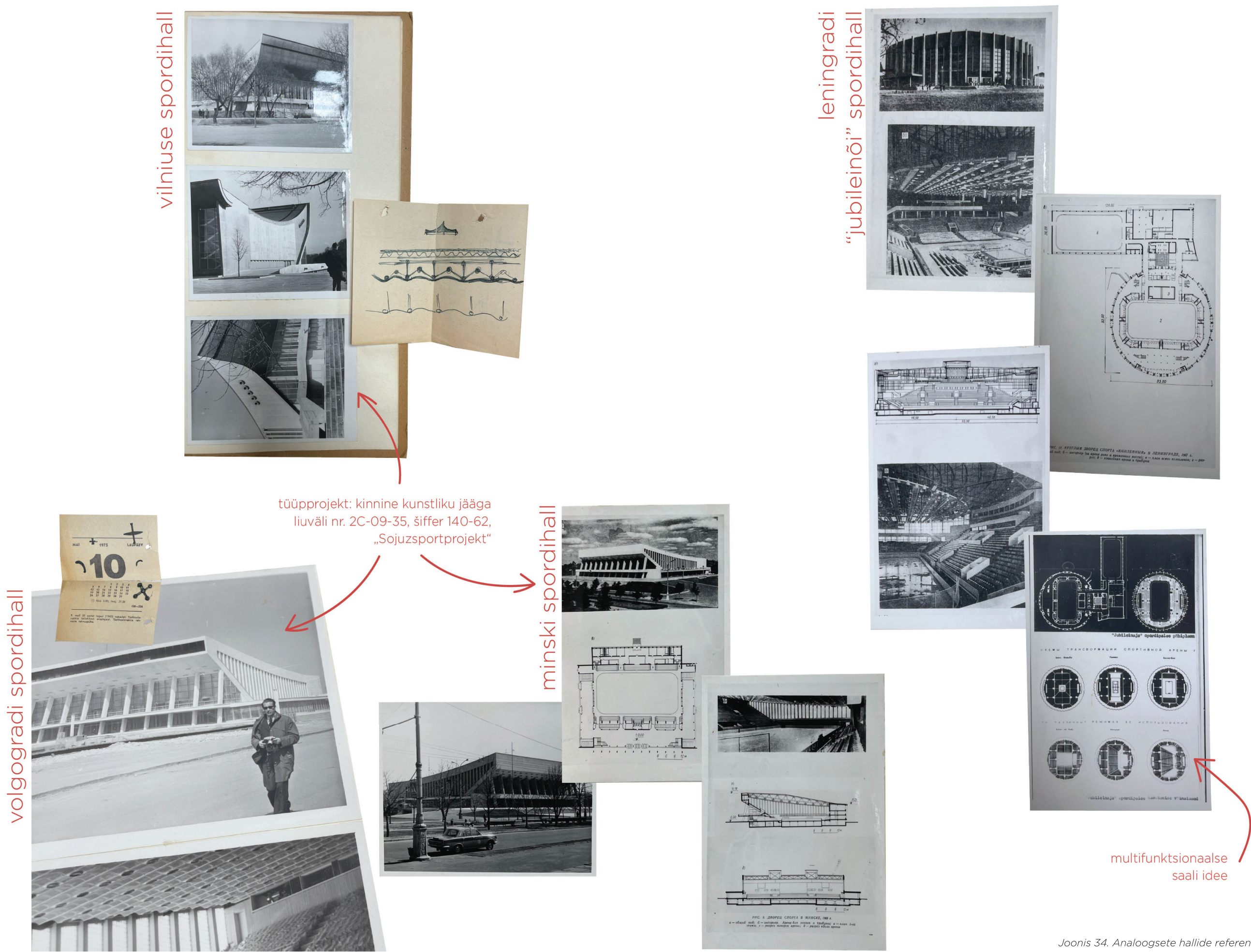
Joonis 32. Saali konfiguratsioonid. EAM Fk 13114.7, Eesti Arhitektuurimuseum

Joonis 33. Sündmuskaar - minevik. Fotod: Ajapaik

3.1.5 Tollased referentsid

Juhtumiuuringud analoogsete hallide kohta tuginesid NSV liiduriikide spordikomplekside näidetele, mida 1974. aastal ka ekspeditsiooni käigus külastati. Analüüsiti Riia, Vilniuse, Minski, Volgogradi, Kiievi ja Leningradi „JUBILEINŌI“ spordihallide toimivust. Vaadeldud kuuest hallist kolm, Vilnius, Minsk ja Volgograd, tuginesid samale tüüpprojektile - kinnine kunstliku jääga liuväli nr. 2C-09-35, šiffer 140-62, „Sojuzsportprojekt“ 1963.a. (RH, ERA.T-14.4-6.8980) Linnahalli lõplik lahendus jäi referentsidest kauges, olles originaalne ja kohaspetsiifiline.

multifunktsionaalse saali idee

Joonis 34. Analoogsete hallide referentsid. Rahvusrhiiv

3.1.6 Tunnustus ja laitus

Linnahalli originaalne arhitektuuriline lahendus tõi kaasa laialdase tunnustuse ja meediakajastuse. Hoone ja selle arhitektid pälvisid biennaali Interarh-83 Grand Prix' preemia ja Rahvusvahelise Arhitektide Liidu presidendi kuldmedali. Liidusisese äramärgimisena tunnustati hoonet 1984. aastal NSVL riikliku preemiaga. Linnahalli imposantne sümmeetriline vorm ehitis olümpiaraamatute kaasi ja nõukogude arhitektuurikäsitlused lõppesid amfiteatrikujulise saali uhkete vaadetega (Kurg, 2012). Tollane Tallinna peaarhitekt Dmitri Bruns võrdles ajalehes Pravda Linnahalli eesti rahvusliku olemusega: millegi suurejoonelise, aga samas askeetlikult lihtsaga (Karlep, 2017). Linnahall on ajastut kujundava originaalse lahenduse eest arvatud muinsuskaitseobjektide nimekirja. (Kultuurimälestiste register, 2018)

Rahvusvahelisele kiitusele vaatamata pidas kohalik arhitektide ja kunstnike ringkond hoonet liiga monumentaalseks ja ratsionaalseks. Padrik (1986) leiab, et Linnahallil puudub „irratsionaalne aines“, mida ajastuomase postmodernismi mängulisuse vaimus hinnata. Linnahalli peeti kohalike seas võõraks monumendiks: liiga ametlikuks, formaalseks ja nõukogulikuks. Isegi kui 1980. aastatel oli hoone kontsertide ja ürituste - näiteks Scorpions'i rokkkontsert või lillenäitus - küllastajatest tulvil, suhtuti ehitisse pigem ettevaatuse kui uhkustundega. (Kurg, 2012)

Foto 16. Saalivaade, 1980ndad. EAM Fk 5066, Eesti Arhitektuurimuuseum

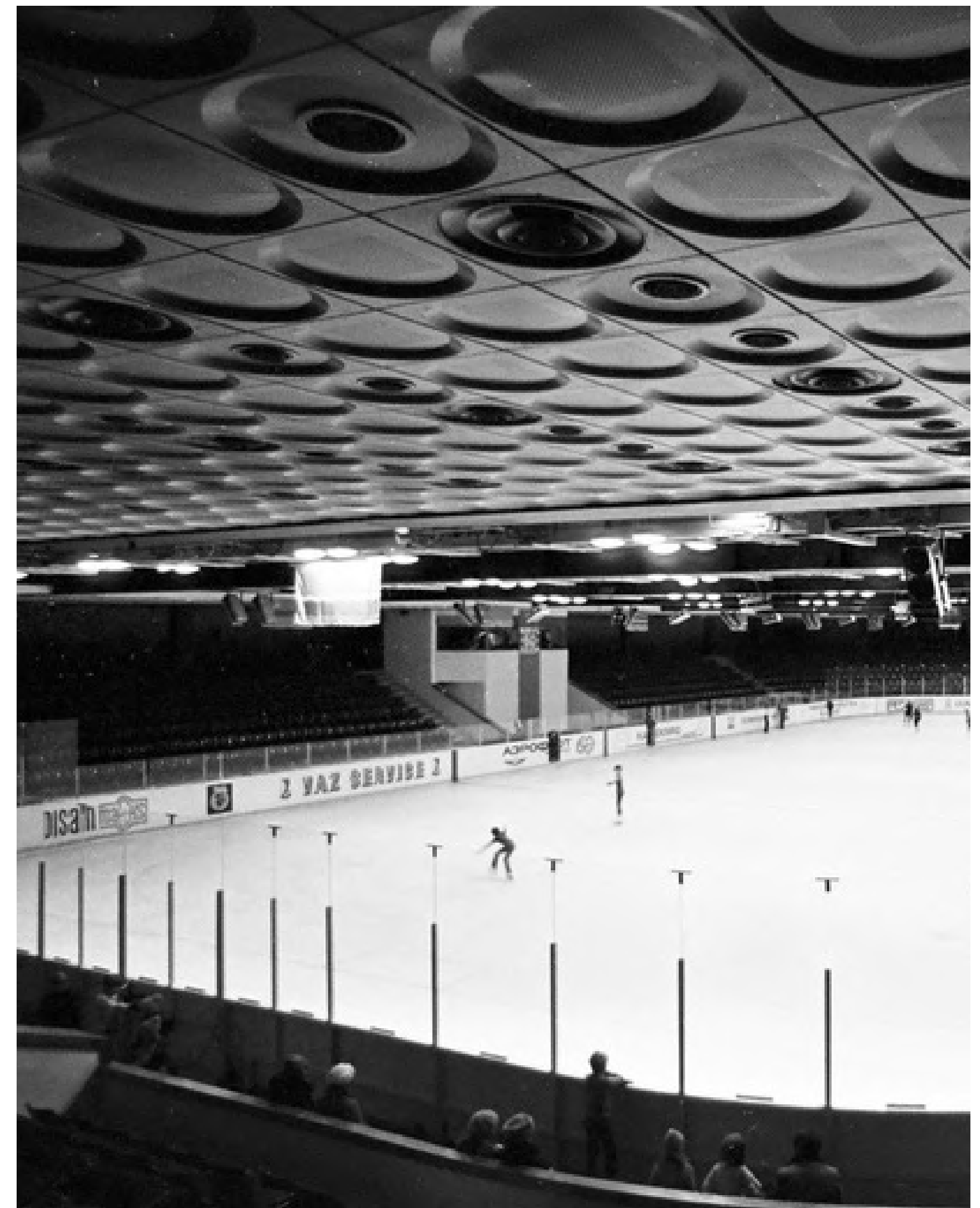

Foto 17. Jäähall, 1982. ERM Fk 2644:13601, Eesti Rahva Muuseum

3.2 Olevik. Linnahall ja neoliberalism

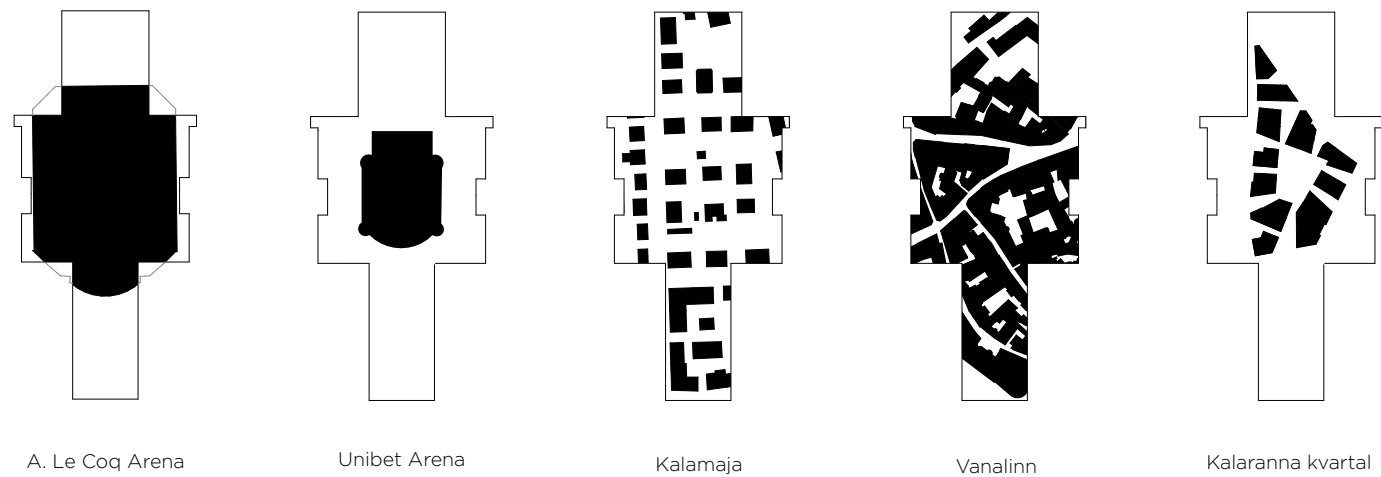
3.2.1 Muutuste laine

Kurg nendib, et Eesti taasiseseisvumine 1991. aastal tõi kaasa suured muutused omandisuhetes. Erastamise ja varade tagastamise protsess muutsid märgatavalt linnaruumi olemust ja selle kasutamist. Dereguleerimine ja maareform kahandasid märkimisväärselt Tallinna linnale kuuluvat kinnisvara hulka. Protsessiga haakus ka üldine skepsis üldplaneeringu kui keskse planeerimismudeli suhtes: minimaalset tähelepanu pöörati avalikule ruumile, ühistranspordile ja infrastruktuurile. Elamuehituse korraldamine langes riigilt erasektori otsustada. Erastamislainet toetas uuskonservatiivne valitsus, kes tervitas turuliberalismi kui progressi sümbolit ideega jõuda järele lääne elatustasele. Majanduslik muutustelaine tõi 1990. aastate keskpaigas kaasa ehitusbuumi, mille käigus kerkis linna rohkelt panga- ja büroomaju, monumentaalseid kõrghooneid ja pidevalt laienevaid ostukeskusi. Kesklinna tühjad krundid täideti uusehitistega, andes niiviisi Eesti majandusedule arhitektuurne vorm. (Kurg, 2012)

Taasiseseisvumisjärgseks majanduse elavdamiseks oli ainuõige võtta üle neoliberalistlik majandusmudel. Turu elavdamiseks on tähtis soosida individualismi ja luua pakkumiste paljusus. Ühiskonnapildis pakub see individile enesetöestusvõimalust ning vabadust, eriti arvestades värsket nõukogude minevikku. Sotsiaalsel ja ruumilisel skaalal tekitab riigi osakaalu vähendamine ja üksikisiku huvide prioritseerimine aga killustatust. Puudub ühtne (ruumiline) visioon ja soositakse eraomandit. Suureneb klassidevaheline ebavõrdsus. Tähelepanuta jäävad kogukonnad ja kultuur. Need on väärtused, mis on äsja taasiseseisvunud rahva seisukohast olulised postulaadid jätkusuutlikuks arenguks.

Nõukogude liidu killustumise järel asuti ajastu pärandit linnaruumist eemaldama. Valitsev ideoloogia näitas üles soovi naasta enne 1940. aastat kehtinud omandisüsteemi. Andres Kurg leiab, et teadlik amneesia, mis püüdis unustada nii igapäevaelu kestva protsessi kui inimeste isiklikud ajalood, võis olla üheks põhjuseks kümme aastat hiljem postsotsialistlikke ühiskondi tabanud nostalgialainele. (Kurg, 2012)

Muutused valitsuskorras ja ühiskonna mõttemaailmas tõstatasid keerukaid probleempüstitusi kohanemise ja kohandamise võimaluste üle. Kvantitatiivsete teguritena võib esile tuua mastaapide erinevuse Nõukogude liidu ja taasiseseisvunud Eesti vahel. Linnahall kaotas liiduvabariigi publiku ja esinejad ning „kultiveeritud“ sotsiaalsete ürituste võõrustamise vajaduse. Kvalitatiivsed muutused on seotud kollektiivse mälu ja valuga. Uus võim suhtus varasemasse ehituspärandisse eelarvamuse või otsustamatusega ning soosis selle hääbumist ja ümberkirjutamist. Lahendused probleemile on puudulikud ka tänapäeval.

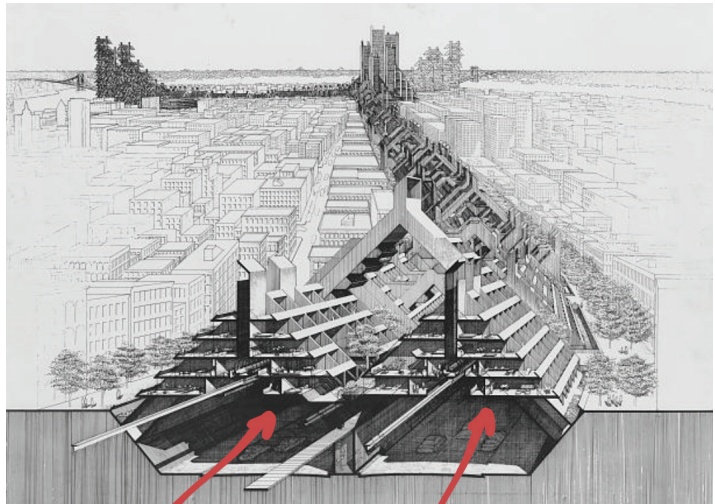

Joonis 35. Linnakoe mastaapide võrdlus

3.2.2 Linnahall kui megastruktuur

Megastruktuuri olemus

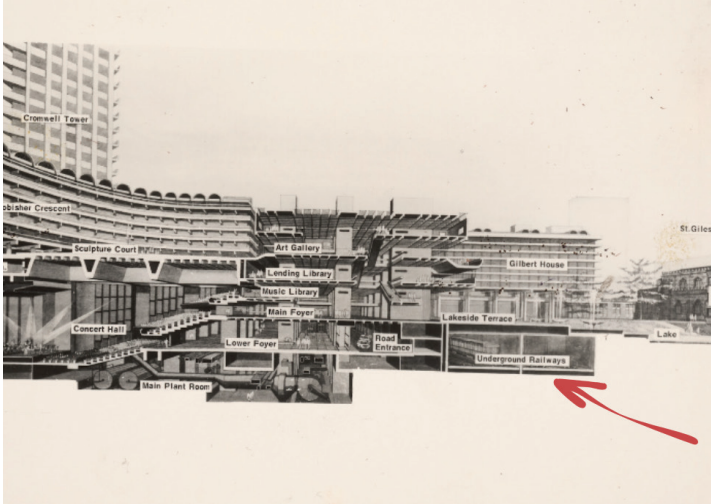
Tööstusrevolutsioonist tulenenud tehnoloogia kiire areng ja ajastu uued mõttemallid tingisid megastruktuuride sünni. Megastruktuuriks nimetatakse suuremõõtmelist arhitektuurset kontseptsiooni, mis hõlmab kas massiivseid, omavahel integreeritud struktuure või multifunktsionaalseid hoonekomplekse (Qi, 2019). Jaapani arhitekt Fumihiko Maki oli esimene, kes määratles megastruktuuri tähenduse oma 1964. aastal ilmunud teoses „Investigations on Collective Form“. Maki defineeris megastruktuuri kui „suurt raamistikku, mis võõrustab kõiki linna funktsioone“ (Maki, 1964, lk 8). Ta lisas: „Kaasaegne tehnoloogia on seda võimaldanud. Teatud mõttes on see tehismaastik. See on nagu suur küngas, millele ehitati Itaalia linnu...“ (Maki, 1964, lk 8). Arhitektide visioon Linnahallist kui mastaapsest künkamotiivist keset mereäärset parki ühtib sõna-sõnalt Maki esmase definitsiooniga megastruktuurist.

Joonis 36. Lower Manhattan Expressway, New York City, 1970
Paul Rudolf

Megastruktuuri loogika

Linnahallil esineb mitmeid megastruktuuri tunnuseid. Tema mastaap eristub märgatavalt ümbritsevast linnakoest, kuid sellele vaatamata on hoonemassiiv üllatavalt inimmõõtmeline. Hoonekompleks loodi multifunktsionaalsekeskusena, mida saab võimendatult käsitleda kui autonoomset linna ja selle tänavavõrku olemasolevas linnakoes. Linnahalli maapinna tasandil tuleb esile sisetäna efekti, mis laieneb ka kõrgematele tasanditele. Sisetäna paralleeli on kasutanud ka näiteks Le Corbusier Unité d'Habitation vertikaalse aedlinna tüpoloogias väljatöötamisel. Megastruktuuride puhul oluline ka infrastruktuurne sidusus. Paul Rulolfi Alam-Manhattani utoopia ning Barbicani kompleks seovad transpordi megastruktuuriga (vt Joonis 36 ja 37). Ka Linnahalli kesta on meisterlikult integreeritud trammiliini, mida rajamise hetkel nähti probleemse ja killustava tegurina (vt Joonis 38), kuid hetkel soosib ala taas elustumist. Linnahalli peaks väärtustama läbi megastruktuurile omanäolise käsitluse.

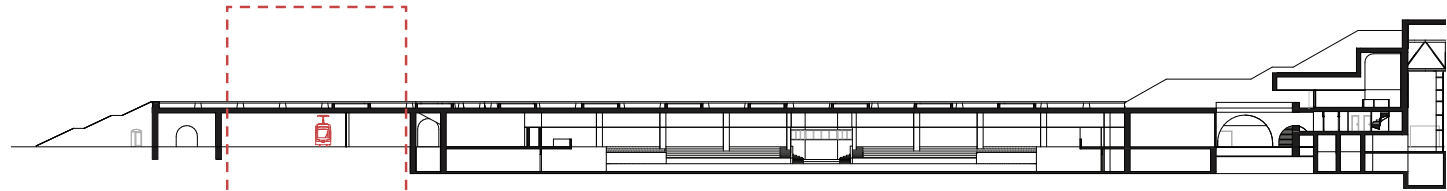
Joonis 37. Barbican Estate, 1980ndad. John Maltby. Chamberlin, Powell & Bon copyright.

Maki defineeris megastruktuuri kui „suurt raamistikku, mis võõrustab kõiki linna funktsioone. Kaasaegne tehnoloogia on seda võimaldanud. Teatud mõttes on see tehismaastik. See on nagu suur küngas, millele ehitati Itaalia linnu...“

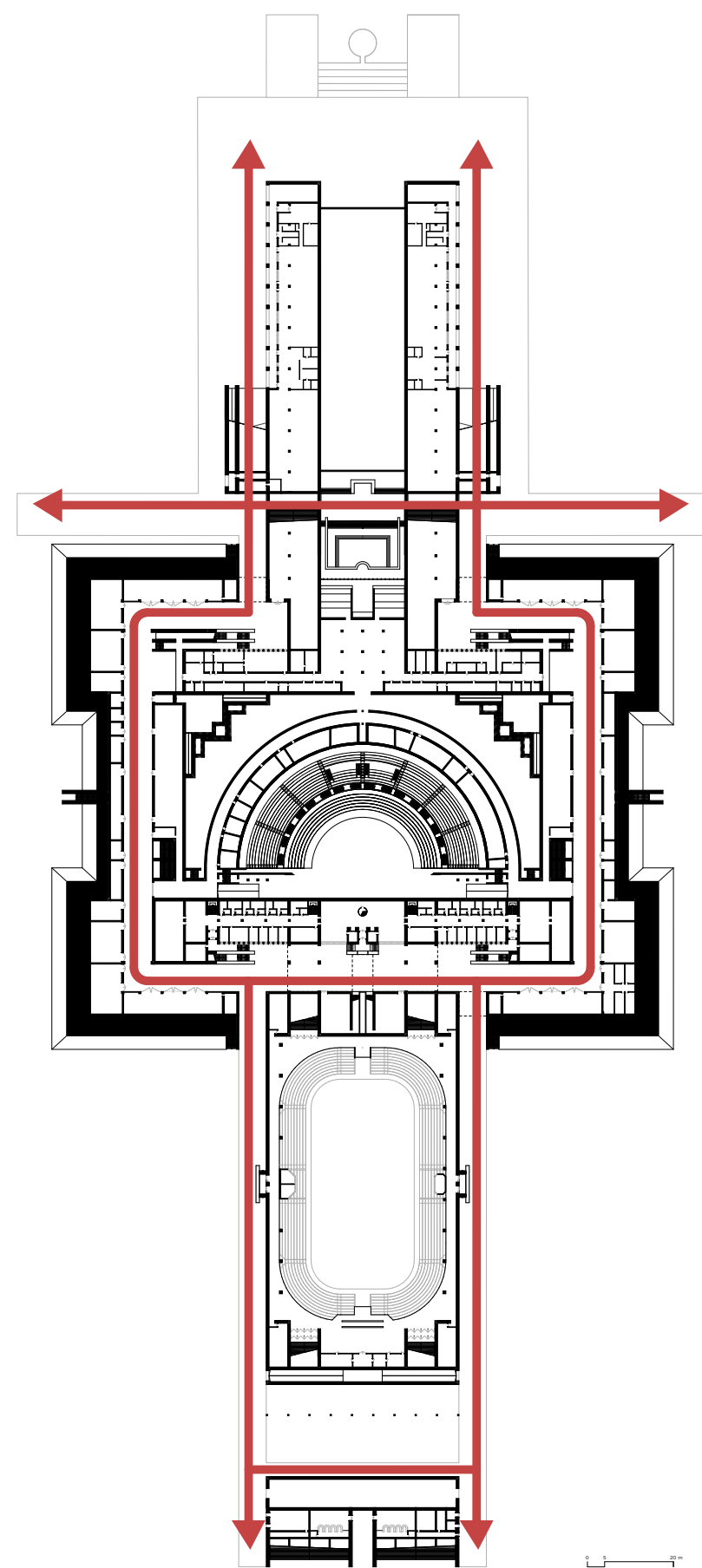
*Fumihiko Maki
(Maki, 1964, lk 8)*

Megastruktuur kui kontseptsioon

Qi (2019) leiab, et olenemata megastruktuuride liikumise liigitamisest läbikukkunud utoopiaks, on visionaarne kontseptsioon tulevastele põlvkondadele hindamatu inspiratsiooniallikas. Linnahalli puhul võiks juhinduda megastruktuuri multifunktsionaalsest ja kohanemisvõimelisest ideest. Püsivas kestas võivad vahelduda eriilmelised funktsioonid, sest mitmekesiste funktsioonide lähedus tõstab objekti väärtust. Krundi asukohta silmas pidades on oluline arvestada mere ääre segregatsioonide tendentsi ja võimaldada erinevatele ühiskonnagruppidele meelepäraseid tegevuspaika. Kurg on Linnahalli liigitanud teise maailmasõja järgsesse avalike kultuuriobjektide, nagu näiteks Hans Scharouni 1963. aastal valminud Berliini filharmonia, kõrgaega ning toonitab vastavate hoonete fuajeede ja avalike-poolavalike tsoonide kogukonnatunnet rõhutavat iseloomu (Kurg, Linnahall ja selle lammutamisest tulenevad probleemid, 2024).

Joonis 38. Linnahall kui megastruktuur. Transpordisõlm

Joonis 39. Linnahall kui megastrktuur. Tänavavõrk

Megastruktuur kaasajal

Kure sõnul on nõukogude ajal loodud megastruktuurid on kaasaegses neoliberalistlikus kasumile orienteeritud maailmas mõeldamatud. Kinnisvaraarendajatele on Linnahall väärtusliku maa raiskamine: liiga madal, liiga määratlemata ruumiga ja tükkidena müümiseks jaotamatu. Linnahalli arhitekt Raine Karp, olles vastutav nõukogude perioodi massiivsemate ehitiste projekteerimise eest, toonitab samuti, et nõukogude aeg soosis suurprojekte, sest megaprojektide puhul oli arhitekti-linnaplaneerijal tollal tähtsam roll, puudus näiteks detailplaneeringu nõue ning märkimisväärne olemasoleva lammutamine oli võimalik (Karp, 2021). Ka Ojari kinnitab, et Linnahall on miski, „mida tõenäoliselt ühegi teise võimu ega korra ajal poleks väikses Eestis valmis ehitatud“ (Ojari, 2012, lk 37). Neoliberalistlikus mõttemaailmas on megastruktuur ebapraktiline. Nõukogude aja bürokratlikust utoopiast on saanud eraklik ruum, mis keeldub alluma kehtivatele seadustele ja mõttemallidele. (Kurg, 2012)

Tallinna linna suhtumine muinsuskaitseobjekti kirjeldab ajastu neoliberalistlikke väärtusi. Linn on püüdnud krunti mitmeid kordi müüa, et eelarve puudujääki balansseerida. Ostjad on soovinud krundile rajada eksklusiivset elupiirkonda, mille ukse ees saaks jahte parkida. Hoone on alates 1992. aastast muinsuskaitse nimekirjas ning lammutamisluba nõuaks seaduse muutmist. 2004. aasta juhtumile tuginedes algatas ostjakandidaat võimsa meediakampaania, püüdes avalikkust veenda, et „varem või hiljem kaob see maja niikuinii“ ning et Linnahall ei vasta „kaasaja nõuetele“. (Kurg, 2012)

3.2.3 Vahekasutused

1990. aastate muutuste tuules võõrustas Linnahall tänu oma soodsale asukohale uusi funktsioone. Martinez (2018) kirjeldab, et sinna rajati tiiburlaevade sadam, helikopteri maandumisplats ja ööklubi. Jahutusvee kogumisbasseinist sai purskkaev, mida hakati omaalgatuslikult välibasseinina kasutama. Kontserdisaalis korraldati Jehoova tunnistajate koosolekuid, muusikale ja kontserte. Sageli käisid Linnahallis esinemas vene superstaarid, näiteks Alla Pugatšova, oma suurejooneliste showdega. Kontserdid olid pea alati välja müüdud. Hoones korraldati ka iluvõistlusi, messe ja bingoseansse. Martinez toonitab, et Linnahallis toimusid ka olulised taasiseseisvumisaja sündmused, näiteks 26. novembril 1989 võeti hoones vastu mitteametlik suveräänsusdeklaratsioon ja 20. augustil 1991 loeti ette iseseisvusdeklaratsioon. Vaatamata eriilmeliste ürituste võõrustamisele hakkas hoone üha suuremaid lagunemise ilminguid näitama. Kui üldine lagunemistendents kõrvale jätta, näitab 1990ndate poliitiliste muutuste periood hoonemassiivi valmidust ajas kohaneda.

Foto 18. Rahvarinde poliitiline koosolek "Stalini poliitika ja Eesti", 1988. ERA.49671.P_0713.11, KGB Jälitusosakonna fotokogu

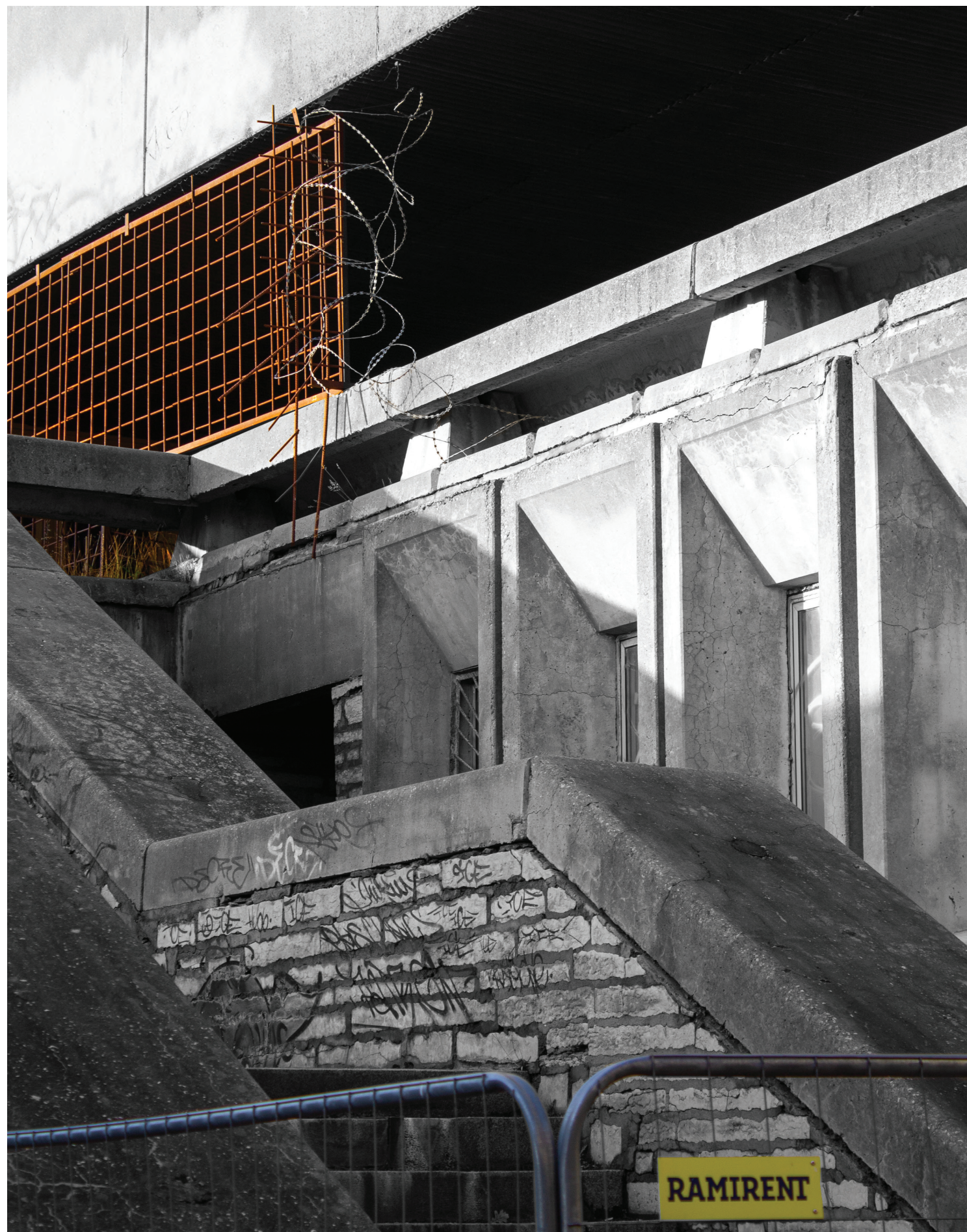

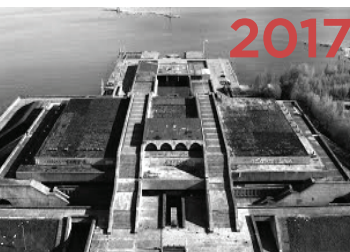
Foto 19. Hääbumine. Autori erakogu

„Kui maja jääb ilma hingeta, siis ta hävib ...
just nagu inimenegi, kui teda kaaslased ei ümbritse,
siis ta mandub - niisamuti nagu majagi”

Peeter Mägi
(Vaikla, 2014)

2009/10

jäähalli ja kontsertsaali
sulgemine

2017

dokumentaalfilm "Linna hall" (2017)
alates hoone planeerimisest
kuni renoveerimise
lähteülesandeni,
režissöör Kalev Lepik

2015

portreefilm "Majavalvur" (2015)
Tallinna Linnahallist
ja selle valvurist Peetrist,
režissöör Ingel Vaikla

2019

märulifilmi "Tenet" (2020)
võtted Linnahallis,
produtsent-režissöör
Christopher Nolan

2020

**Tallinna
Linnahall**

Eesti Arhitektuurikeskus

korraldab tuure
muidu avalikkusele suletud
Tallinna Linnahalli

EKSKURSIION

2023

kaasaegse kunsti näitus
"kaduvik" määratlemata
tulevikust, kuraatorid
Kristina Grigorjeva
ja Margit Säde

2023

kodanikualgatusel Linnahalli
kõrvale rajatud mereäärne avalik
Logi kogukonnasaun

Foto 21. Iganemine. Tunnel, 2017

3.2.4 Hääbumine

Martinez (2018) kirjutab, et 2000. aastal peeti Linnahalli rekonstrueerimise osas läbirääkimisi Rootsi investoritega, eesmärgiga kujundada sellest konverentsikeskus ja arendada ümbruskonna äritegevust. Aasta pärast teatas linnavalitus, et rootslaste lahendus pole linnale kasulik ning asus toetama Saku Suurhalli (Unibet Arena) ehitamist. 2002. aastal tegi linnavõim ettepaneku Linnahalli kultuuriobjekti staatusest eemaldamiseks, mida pärandikaitse ekspertanalüüs ei rahuldanud. Linnahalli projekteerimistiimi liige Gunnar Nurmet sõnab, et Saku Suurhalli rajamise järel kahanes Linnahalli ürituste arv miinimumini ning kõrged ekspluatatsioonikulud tingisid hoone järkjärgulise hääbumise kuni lõpliku sulgemiseni (Jakobson, 2016).

2000. aastal telliti Rootsi arhitektuuribüroodelt Linnahalli renoveerimisprojekti ettepanekud. Gert Wingårdhi büroo lahendus teeb ettepaneku katta Linnahalli maht hiiglasliku varikatusega ja ümbritseda see hotellide ja kaubanduspindadega (vt Foto 22). Teine büroo Arkitektbyrån AB käsitleb kogu Linnahalli ümbritsevat maa-ala Rootsi 80ndate vaimus elu- ja ärirajooni planeeringuna, mille regulaarset tänavavõrku lõikab kultuuripromenaadi diagonaal. Büroo seostas Linnahalli inkade templiga ja nägi templi mahu rõhutamiseks ette jäähalli osa lammutamise. Säilinud mahtu kavandati teatri-konverentsi- ja kontserdikeskus ning Euroopa merede uurimisele spetsialiseeruv Euroopa Keskkonnaülikool. Rootslaste visioonidele tuginedes leiab Kurg, et mõnikord on vajalik parima lahenduse leidmiseks läbi mängida kõikvõimalikud stsenaariumid. (Kurg, 2000)

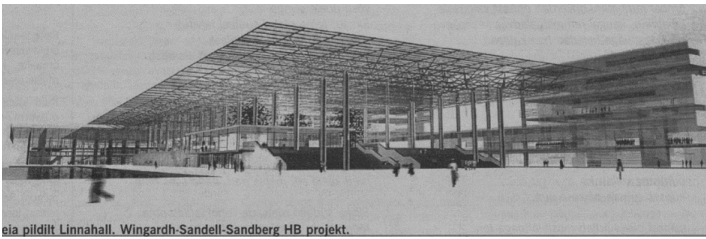

Foto 22. Rootsi büroo Wingårdh-Sandell-Sandberg HB ettepanek Linnahallile, 2000. Sirp

Kurg (2000) esitleb Sirbi artiklis rootslaste projektidele vastukaaluks Soome arhitektide Panu Lehtovuori ja Klaske Haviku arhitektuuriajakirjas Arkkitehti ilmunud seisukoha, et Tallinnal on „veidrate kontrastide traditsioon“, milles kaasaegne arhitektuur püüab edevalt, nõukogude minevikukustutamise eeskujul eemaldada varasem arhitektuurikihistus. Tallinn on soomlaste jaoks kollaaž, kus kohtuvad „tsaariaegsed puukasarmud ja lääne turistide majutavad hotellid“, kasitud bensiinijaamade ja autoteeninduste „oasid“ ja neid ümbritsev „metsik“ ala. Kurg nendib, et nõukogude pärandi käsitus on problemaatiline, kuid sadamapiirkonna oskusliku väljaehitamisega on võimalik Linnahall tulevikus muuta piirkonna magnetiks.

2010. aastal, kontsertsaali sulgemise järel, langes Linnahall lõplikult kasutusest välja. Aasta varem suleti jäähall külastajatele. Jäähalli ja kohviku osa on kasutuskõlbmatuks tunnistatud. Kontsertsaali mahtu korraldatakse jätkuvalt piiratud külastajate arvuga ekskursioone.

Foto 23. Unibet Arena (Saku Suurhall), 2001. Nord Projekt. Variax

14560 m² brutopinnaga Unibet Arena võimaldab korraldada seisukontserte, istuvaid üritusi, telesaateid, auhinnagalasid, suursündmusi, messe, tsirkust, pallimängude, ratsutamise ja autospordi võistlusi (Unibet Arena, 2024).

3.2.5 Järelelu fenomen

Kuigi Andres Kurg on kirjeldanud Linnahalli selle vormi ja materiaalsuse sümbioosis kui „varjendit“ või „laohoonet“, millest on kerge mööda vaadata (Kurg, 2012, lk 65), köidab Linnahall võrreldes ümbritseva uushoonestusega pilku. Thomas Heatherwick (2023) võitleb oma hiljuti ilmunud raamatus „Humanize: A Maker's Guide to Designing Our Cities“ kaasaegse, igava ja elutu arhitektuurikeele vastu ning näitlikustab olemasolevatele, tundlikele ja detailidele orienteeritud teostele tuginedes, milline peaks inimlik ja toetav arhitektuur olema. Heatherwick toob välja mõttetera, et hoone peaks suutma hoida endal tähelepanu seniks, kui kaua kulub inimesel aega sellest möödumiseks. Linnahall on kindlasti miski, mis kuulub Heatherwicki inimliku arhitektuuri käsitlusse ja mis suudab mööduja mõtteid hõivata isegi kauemaks, kui möödumiseks aega kulub.

Linnahalli fenomen seisneb tema kasutusest väljalangemise järgses jätkuvas populaarsuses. Tema katusemaastik on muutunud osaks linnamaastikust, mida elanikud altilt kasutavad. Struktuur on sattunud kasutamise, ajaloo ja maastiku vahepealsesse faasi. Martinez leiab, et Linnahalli hääbumine ja funktsionaalse kasutamise lõppemine ei tähenda hoone lõppemist, vaid sündmuspaika uue tekkeks. (Martinez, 2018) Augustis 2023 toimunud näituse “Kaduvik” populaarsus kajastab selgelt hoone järelelu fenomeni, rahva uudishimu ja nostalgiat hääbuva ruumi suhtes. Linnahalli kasutuseast pikem järelelu süstib lootust iseeneslikuks või koordineeritud taassünniks.

Kohanemisevõimelisuses peitub elujõud. Martinez (2018) sõnul näitab Linnahalli seismine muutuste ja arengute keskmes, et arhitektuur ei lõpe surmaga, vaid võib omandada uusi kasutusviise ja tähtsust. Hoolimata oma mastaabist, kehvast ehituskvaliteedist ja kallitest kasutuskuludest on hoone aja jooksul õppinud kohanema, olles oma katusepinna kasutajate poolt pidevalt ümber kujundatud. Brand (2014) leiab, et hooned on mõeldud arenema. Ta märgib, et hooned on orgaanilised üksused, mis pigem muunduvad kui hävivad ajas. Muutumine nõuab aga hoolduse ja parandamise kui evolutsioonilise ja jätkusuutliku kujundi tähtsustamist. Hooned on mõeldud kohanema, kuid vajavad selleks välist abi.

Fotoseeria 24. Järelelu, 2023/24. Autori erakogu

Linnahall on tõestanud, et ta hakkab vastu igasugustele lõplikele lahendustele, tõrgub konkreetse määratluse vastu. Ja tänu sellele on ta mäluline objekt par excellence – kollektiivselt konstrueeritud kogemus, mille määratleb palju enam subjektiivne olevik kui minevikuline materjal.

Gregor Mändma
(Mändma, 2023)

Foto 25. Järelelu, 2023/24, Autori erakogu

3.2.6 Mereääre visioonid

Tallinna Masterplaan 2030

Kaasaegne visioon mere äärest Linnahalli ümbruses on seotud sadamaala arendamisega. Tallinna Sadama eesmärgiks Vanasadama arenguplaani elluviimisel on „pakkuda unikaalset võimalust tulusaks kinnisvaraarenduseks” (Tallinna Sadam, 2017). Kutsutud konkursi raames valiti parimaks Zaha Hadid Arhitektide planeeringuline visioon „Streamcity”. Masterplaan 2030 ühendab sadama alad ja linnaruumi üheks funktsionaalseks, inimkeskseks ja integreeritud, tervikuks. Lahendus ühendab omavahel majanduslikud, sotsiaalsed, keskkondlikud ja ruumilised seosed, maksimeerides piirkonna rahalis-ruumilist väärtust. (Tallinna Sadam, 2017)

Zaha Hadid Arhitektide pakkumise põhiväärtusteks on ühendada vanalinn ja sadam kui uus ja innovaatiline värv Tallinnasse, muuta sadama ala kasutus efektiivsemaks ja kompaktsemaks ning luua multifunktsionaalne piirkond, millel oleks ööpäeva- ja aastaringne kasutus. Tähtsal kohal on avalik ruum – ala on omavahel ühendatud jalakäijate promenaadiga. Linnahallile kõige lähemat, arendusplaani põhjakvartalit nähakse multifunktsionaalse piirkonnana, mis koosneks

Foto 26. Vaade linnulennult, 2017. ZHA

elu-, büroo- ja äripindadest, samuti vaba aja veetmise võimalustest. Sellesse tsooni tehti ka ettepanek rajada perspektiivne ooperimaja. (Zaha Hadid Architects, 2017)

Konkursi järgselt korraldas Tallinna Sadam koostöös linnaga linnafoorumi arutamaks võidutöö ja mereääre tuleviku üle. Kiitust väärrib Tallinna Sadama kui omaniku meelestatus teema üle avalikult, linnaehituslikus skaalas ja läbi teiste vaatenurkade läheneda. Sevtsuk (2018) kritiseeris võidutöö elitaarsust ning sobimatust Tallinna morfoloogilise, sotsiaalse ja ajaloolise kontekstiga. Pere (2017) tõi linnafoorumil välja tollase Helsinki disainijuhi Anne Stenrosi mõtte, et targad linnad on jäänud minevikku ning et kaasajal peaks keskenduma kognitiivsete linnade loomisele. Gehl (2017) toonitas rühmatöödele tuginedes, et uusarendus ei tohiks kujuneda müüriks südalinna ja mere vahel ning tõstatas küsimuse Tallinna linna tulevikuvisionist ja väärtustest. Linnafoorum on hea näide kompleksete ruumiküsimuste avalikust arutelust, mida võiks ka Linnahalli puhul ning mitmes staadiumis rakendada.

Joonis 41. Liikuvusskeem, 2017. ZHA

Joonis 42. Merevisioon, 2023. Strateegiakeskus

Merevisioon

2023. aasta novembris avalikustati ootamatult Tallinna Strateegiakeskuse koostatud uus Linnahalli ja Vanasadama ala visioon. Merevisiooni eesmärgiks on luua kaasaegne avalik ruum, mis ühendaks südalinna merega. Selleks on viis kesklinna põhja-lõunasuunalist tänavat mereni pikendatud. Rannikuga paralleelne Kalaranna tänav (Kultuurikilomeetri jätk) pikendatakse Kruiisiterminalini. Olemasolev Linnahalli hoone nähakse ette lammutada ning selle asemele luua uus kontserdi- ja konverentsikeskus. Mere puiestee ja Sadama tänava ristile, Tallinki ärikeskuse kõrvale planeeritakse uus raamatukogu maht. Vanalinna bastionaalvööndi rohevöönd nähakse ette pikendada üle Mere puiestee mereni välja. Sadama liiklus on koondatud bastionaalvööndi serva. Valdavalt on eelisarendatud kergliiklusvõrgustikku. Projekti ligikaudseks maksumuseks hinnatakse 330 miljonit eurot. (Tallinna Strateegiakeskus, 2023)

Merevisioon pälvis laialdast poleemikat, sest Linnahalli tulevikuvisionis ei eksisteerinud. Pealinna 14. novembri 2023 artiklis „Linnaplaneerija: Linnahall on füüsiliselt ees. Uut linnaruumi vana Linnahalliga ei saavuta“ tutvustab merevisiooni vastutav arhitekt Kevin Villem Linnahalli uue visiooni väärtusi (Mariste, 2023), mis tulenevad paljuski olemasoleva Raine Karbi monumentaalteose omadustest: käidav katus, erinevad tasandid, astmelisus. Villem lisab, et Linnahall on südalinna merele avamisel füüsiliselt ees (Mariste, 2023) - paradoksaalselt oli see osa hoone rajamise algideest. Kõnepruugi „uus“ ja „vana“ Linnahall kasutamine viib mõtte Jacques Derrida tontoloogiale (*hauntology*), mille kohaselt kultuurimälu on ajas püsiv ning mälestused asetleidnud sündmustest (objektidest) naasevad kummituse kombel, kujundades olevikku ja tulevikku (Derrida, 1994). Kas Linnahalli igavikulisest kestast on nii lihtne lahti saada?

Ruum on dualistlik, vastanditest koosnev süsteem. Villemi 7. novembril Äripäevale antud intervjuus „Linnahalli eest vastutav arhitekt: meil on valida, kas Linnahall või linnaruum?“ toonitab ta otsustamise vajalikkust, tuleb valida kas kaasaegse toimiva linnaruumi või muinsuskaitsealuse Linnahalli kui identiteedi- ja kultuurikandja vahel (Kroonmäe, 2023). Kihistused rikastavad linnaruumi. Linn on kui canvas, mida maalija aastate kestel täiendab. Robert Venturi on lausunud: „Ma eelistan “nii... kui ka”-d “kas-või”-le, musta ja valget ja mõnikord hoopis halli mustale või valgele.“ (Venturi, 1977, lk 16). Arhitekti ja linnaplaneerija ülesanne on kompleksne ruum tööle panna.

Muutused Tallinna võimustruktuuris võivad Linnahalli senist teemakäsitlust muuta. Ignar Fjuk Linnahalli pooldajana lausub Pealinna 5. novembri 2020 artiklis „Tallinna visioonikonverents: kas Linnahall on tondiloss või Põhjamaade pärl?“, et Linnahall on ime ja juhib tähelepanu teema poliitilisele tagamaale ja juhtorganite tööle (Puhk, 2020). Andro Mänd (Ojari, Kljavin, & Mänd, 2024) lisab, et Keskerakonna, kes on Tallinnas võimul olnud alates 1991. aastast, kukutamine võimult, võib tuua kaasa uued tuuled ruumiküsimuste käsitlemisesse. Mänd selgitab, et Tallinna linn ja riik on seni olnud valdavalt opositsioonis ning seetõttu pole 2000. aastatel osapoolte vaheline koostöö tihe olnud. Ometi peitub koostöös jõud.

Kujutus mere äärest läbi aastate

Mere ääre visioonid on pidevalt ajas muutunud. Nõukogude ajal unistati tööstusliku mereääre avamisest ning avalike funktsioonidega varustatud rohealade loomisest rannikule. Nõukogude üheparteisüsteem soosis konkreetse visiooni rakendamist ja julgeid suurprojekte, sest ruumilised otsused olid riikliku strateegiaga kooskõlastatud: muretsema ei pidanud lammutamise, elanike ümberkolimise või bürokraatia pärast. Kaasaegsed, neoliberalistlikud visioonid mere äärest kajastavad ajastu kasumile suunitletud iseloomu. Maa on valdavalt eraomandis ning ühtse visiooni loomine eeldab riigilt täiendavaid projekteerimistingimusi ja bürokraatiat. Kaasaegsed visioonid jälgendavad suurlinnade näiteid ja unustavad Tallinna identiteedi.

2017. aasta Linnahalli dokumentaalfilmis juurdles Raine Karp samuti kaasaegse tendentsi üle Linnahalli ümbruse tühjad krundid tükeldada ning arendajatele korterite- ja äripindade loomiseks maha müüa. Ta nentis, et linn on teatud mõttes just praegusel ajahetkel merele enim avatud, sest „võibolla 20 aasta pärast on mere äär jälle suletud, ainult et siis on sadama- ja tehasehoonete asemel kortermajad ja ärihooned.“ (Lepik, 2017). Ajastu vaim kujundab ruumilist keskkonda. Neoliberalistlik linnakude kasvab ja areneb ning tõstatab küsimuse Linnahalli tähtsusest ja arenguvõimalustest tulevikus.

I like complexity and contradiction in architecture. I do not like the incoherence or arbitrariness of incompetent architecture nor the precious intricacies of picturesqueness or expressionism. Instead, I speak of a complex and contradictory architecture based on the richness and ambiguity of modern experience, including that experience which is inherent in art. Everywhere, except in architecture, complexity and contradiction have been acknowledged ... [...] Architects can no longer afford to be intimidated by the puritanically moral language of orthodox Modern architecture. I like elements that are hybrid rather than “pure,” compromising rather than “clean,” distorted rather than “straightforward,” ambiguous rather than “articulated,” perverse as well as impersonal, being as well as “interesting,” convention rather than “designed,” accommodating rather than excluding, redundant rather than simple, vestigial as well as innovating, inconsistent and equivocal rather than direct and clear. I am for messy vitality over obvious unity. I include non sequitur and proclaim the duality. I am for richness of meaning rather than clarity of meaning; for the implicit function as well as the explicit function. I prefer “both-and” to “either-or,” black and white and sometimes grey to black or white. A valid architecture evokes many levels of meaning and combinations of focus: its space and its elements become readable and workable in serval ways at once.

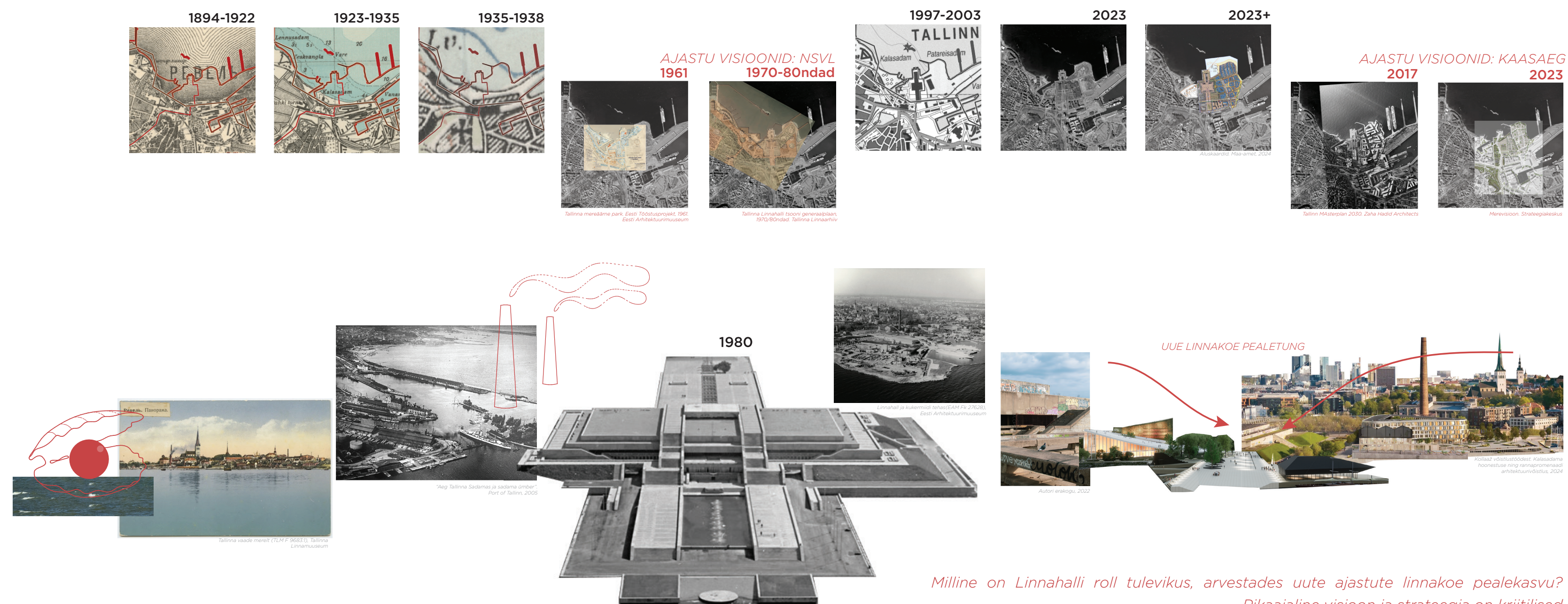
Robert Venturi
väljavõte raamatust „Complexity and Contradiction“
(Venturi, 1977, lk 16)

Foto 27. Linnahall koos kukermiidi tehasega. Eesti Arhitektuurimuuseum

Foto 28. Aerofoto Linnahallist. Masing, 2000-2010ndad

Joonis 43. Linnahall ajas

3.2.7 Sekkumised

Linnahalli puudutavad installatsioonid ja ajutised sekkumised võib liigitada taktikalise urbanismi alla. Tamm (Tamm K., 2024) kirjutab Sirbi artiklis „Kohanev ja paindlik ruum“, et taktikaline urbanism ruumivaldkonna uue mõistena kirjeldab lühiajalist tegevust, mille puhul on oluline vastavate ajutiste sekkumiste väiksemõõtmelisus, odavus ja lihtne teostatavus. Taktikalist urbanismi rakendatakse ajaraamis, mis jääb probleemipüstituse ja planeeritava lahenduse vahele. Tavapärane planeerimisprotsessi aja- ja ressursimahukusest tingitult keskendub taktikaline urbanism konkreetse ajahetke probleemi leevendamisele ja uute lahenduste testimisele. Ruumisekkumised keskenduvad üldkasutatavale avalikule ruumile, et luua turvalisem, tervislikum ja jätkusuutlikum elukeskkond.

Installatsioonid ja sekkumised on heaks viisiks probleemsetele teemadele ja unustatud kohtadele tähelepanu juhtida ja nende üle avalikult diskuteerida. 2011. aasta linnainstallatsioonide festivali LIFT11 üks korraldajatest Margit Aule (2011) leiab, et „Tallinna puudustest ja kontrastidest võib saada linna omapära ja erilisus“. LIFT11 raames lõi Tomomi Hayashi Linnahalli merele avamise algideed võimendades ajutise puitkonstruktsioonis pikenduse merele. Juhan Rohtla, Joel Kopli ja Koit Ojaliiv (2011) teos „Helin“ viitab igatsevalt aegadele, mil Linnahallis kõlasid kontserdid ja etendused. 2023. aasta installatsioonivõistluse võidutöö „Linn-masin“ taaskasutab värskel moel kohapealseid heitmaterjale eesmärgiga jätkata ja rõhutada Linnahalli vormilist ja materiaalsset reaalsust (Tallinn, 2024). Installatsioonid aitavad unustatud ruumipotentsiaale esile tuua, püstitada aktuaalseid probleeme ja soodustada nende üle mõtisklemist.

Foto 29. "Rohejälje" installatsioon „Linn-masin“. Autorid: Mariann Drell, Villem Sarapuu, Ruuben-Jaan Rekkor
Ulmann, 2023

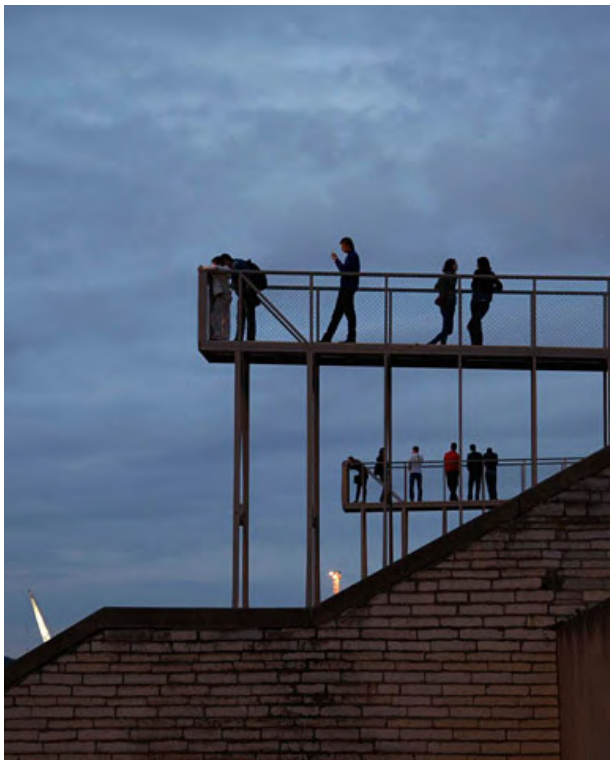

Foto 30. LIFT11 installatsioon „Merele“, 2011. Tomomi Hayashi. HGA

Foto 31. Projekt "Rohejalg". Ruumisekkumised kruisiterminali ja Linnahalli alal, 2023. Autori erakogu

3.2.8 Visioonivõistlused

Linnahallile on koostatud ulatuslikult tulevikuvisionid. 2012. aastal toimus Linnahalli visiooni töötuba, mille käigus tutvuti hoonega, vestleti hoone arhitektidega ning koostati gruppides Linnahalli tulevikuvisionid (Lubjak, 2012). 2024. aastal käivitati Läti-Eesti koostööprojekt „Possible futures of Linnahall“, mille ülesandeks oli mõtiskleda Linnahalli tuleviku üle 2, 20 ja 100 aasta pärast (Tandeems, 2024). Mõlemate aastate visioonivõistluste tööd tegelevad sama probleemi ja algseisundiga, sest 12 aastaga pole Linnahalli teemakäsitluses märkimisväärsed arengud toimunud. Esitatud tööd kajastavad mitmekesiseid ja lennukaid taaselustamisvisioone.

Foto 32. Linnatorustik, 2012. Ingela Viks, Eve Komp. Lubjak, 2020

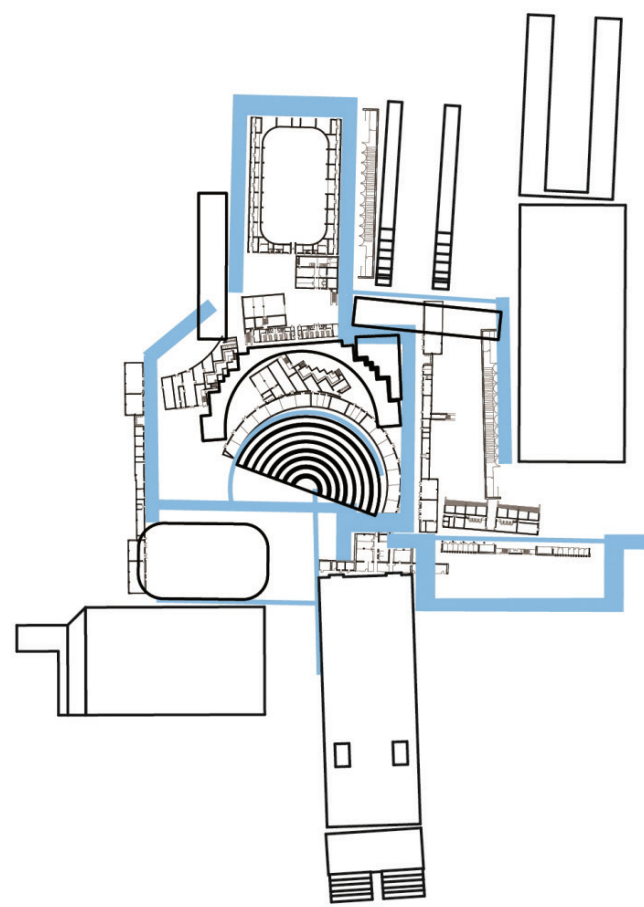
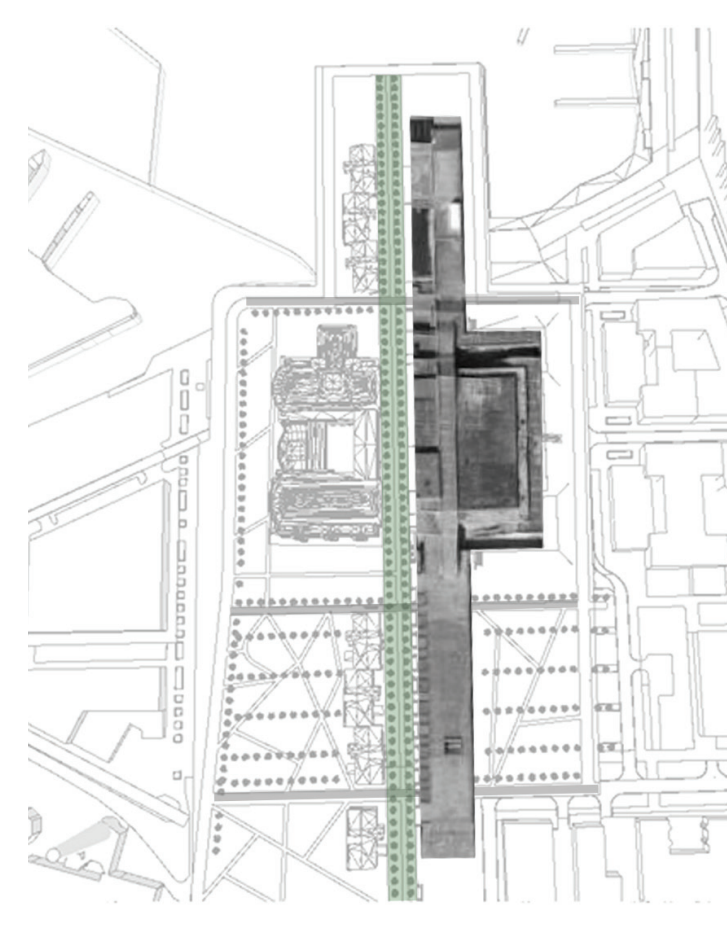
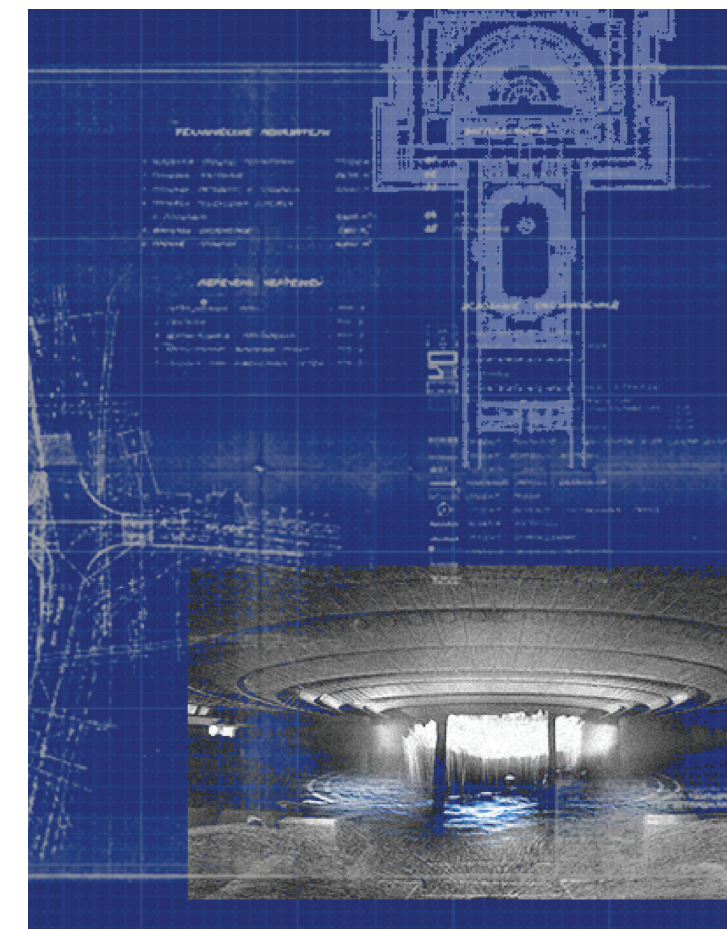

Foto 33. Kihiline Linn(ahall), 2012. Artur Staškevitš, Gloria Niin, Jaan Penjam. Lubjak, 2020

Fotoseeria 34. Valik ideekonkursi „Possible Futures of Linnahall“ kavandeid, 2024. Tandeems, 2024

ARUTLUS

Magistritöö otsis Linnahalli iganemise probleemi tuuma. Lahendusettepanekute väljatöötamine nõuab probleemi süvitsi mõistmist. Linnahalli elukaart ja hoiakuid hoonesse uuriti erinevatel ajastutel: nõukogude ajal ja taasiseseisvumisjärgses kontekstis. Probleemi olemus on valdavalt ideoloogilis-poliitiline. Juurdunud hoiakud nõukogude pärandisse ja tehnokraatlik otsustussüsteem ei soosi varasema ajastu ja ideoloogiaga ehituspärandit.

Töös leitakse, et Linnahalli kohanemisevõimelisuse esimeseks ja ajaliselt kriitilisemaks eelduseks on väärtushinnangute muutumine konkreetse ajastu pärandisse. Nii ideoloogia kui ka aju toimimine on kompleksed. Ruumi ja mälu vahelised seosed muutuvad kollektiivi jaoks üldlevinuks ning kujundavad tuleviku hoiakuid. Postsotsialism käsitleb nõukogude pärandit kui ajastu „prügi“. Üleüldine paradigmade muutus prügi käsitleluses ja taaskasutamise soosimises annab kinnitust väärtushinnangute muutuse võimalikkusest ka nõukogude ehituspärandile. Esile kerkib küsimus õigest ajastamisest ja süsteemi ise-taastumisvõimest. Sest ajal, mil väärtushinnangud loomulikul teel teisenevad, hooneressurss laguneb. Õige ajastuse ootamisel on vajalik avardada ühiskonna seisukohti nõukogude pärandile ning planeerida ja analüüsida erinevaid tulevikstsenaariumeid.

Linnahall näib esmapilgul püsiva struktuurina, mille kohanemisevõimelisuses kaheldakse. Hoone muundumine ja populaarsus kasutusest väljalangenud aastatel kinnitab Linnahalli kohanemisevõimelist

loomust. Ideoloogilis-poliitilise probleemi lahendus on suuresti sõltuv ajafaktorist ja sotsiaalsest survest muutusteks. Megastruktuuri taaselustamisstrateegiale peaks lähenema tuginedes stsenaariumplaneerimisele, tagamaks kohanemisevõimet tuleviku määratlematuses. Puudub üks „õige“ lahendus. Linnahalli võiks käsitleda kui test-tsooni. Elustamine võiks alata sotsiaalsest survest ja kogukondlikust initsiatiivist, sest hoone kohanemisevõime on defineeritav tõlgendaja pilgu läbi.

Ehitised on loodud kestma, arenema ja muutuma koos põlvkondadega. Linnahalli kohta on tehtud rohkelt visioone ja eskiise, mille teostamise šansid on hetkel ebatõenäolised, sest aeg nende jaoks pole veel “küps”. Magistritöö rõhutab, et kohanemisevõimelisuse eelduseks on väärtushinnangute muutus ajastu pärandile. Töö loob aluse uuele vaatenurgale, kuidas nõukogude megastruktuuri kaasaega integreerida, tegeledes probleemi tuumiku, kaasava planeerimise ja kultuurilis-sotsiaalse initsiatiivi propageerimisega. Magistritöö loob Linnahalli kui fenomeni kohta juhtumiuuringu ehk elukaare analüüsi, mille eesmärgiks on soodustada süsteemsema ja objektiivsema tervikpildi loomist teemasse ning näitlikustada seni problemaatilise nõukogude perioodi ajutisust hoone tervikelukaare suhtes.

Diskussioon Linnahalli tuleviku üle ühtib ehitussektori radikaalse uusehitiste keelustamise ja süsinikneutraalsuse saavutamise eesmärkidega. Lammutamist ei peeta kaasaegses diskursuses variandiks. Nõukogude ehituspärandi käsitlemine

on Eesti kontekstis üks olulisemaid teemasid: paratamatus ja identiteet, millega tuleb oskuslikult generatsioonide vältel ümber käia ja kohaneda. Mere ääre segregeerumise ja keskklassistumise tendentsides on Linnahallil oluline roll ja potentsiaal muutuste ja mitmekesisuse katalüsaatorina.

Pidevalt muutuvad väärtused ja vajadused tõstatavad küsimuse Linnahalli potentsiaalst tulevikus. Neoliberalistliku linnakoe läbimõtlematu laienemine võib tulevikus kitsendada Linnahalli kasutamise potentsiaale. Oluline on näha suurt pilti ning omada pikaajalist visiooni ajal, mil nõukogude pärandi käsitlemine on veel kriitiline. Aja möödumine tõstab Linnahalli kui arhitektuurimälestise väärtust. Linnahalli elustamisvisioon peaks olema pikaajaline, kohanemisevõimeline ning Linnahallist lähtuv. Tähtis on alustada - ka väikesed sammud loevad.

Potentsiaalse kriitikana võib argumenteerida monumentaalteose kui terviku toimimisest etapilise kaasava lähenemise kontekstis. Kaasav planeerimine, sotsiaalne initsiatiiv ja ajutised kohandused võivad tekitada potentsiaalset killustatust. Strateegilise planeerimise käigus on võimalus probleemile ennetav lahendus leida, sest megastruktuuri käsitus vajab unikaalset lähenemist. Magistritöö raames on fookuseks nõukogude pärandi negatiivsetest konnotatsioonidest vabanemine, mille jaoks nähakse potentsiaalikama sotsiaalset initsiatiivi.

Töö annab laiahaardelise ülevaate Linnahalli elukaarest keskendudes ruumi sotsiaalsele, poliitilisele ja ideoloogilisele komponendile ja pakub välja esmased arengusuunad, mis soodustaksid kallutatud väärtushinnangute neutraliseerimist. Magistritöö ei süübi edasiste potentsiaalsete takistuste lahendamisele (finantseerimine, haldamine ja ülalpidamine, konstruktiivne toimivus jne). Edasiseks uurimiseks on soovitatav kaasava etapilise lähenemise strateegiate arendamine ja stsenaariumite ideelahenduste praktiline testimine, et teemakäsitluse muutust tuua ja võimalikele probleemkohtadele tähelepanu juhtida.

Foto 35. Detail. Autori erakogu

*“Mitte kõige tugevamad liigid ei jää ellu ega ka mitte
kõige intelligentsemad, vaid need, kes on teistest
paremini valmis muutusteks.”*

*Charles Darwin
(Darvin, 1859)*

3.3 Tulevikustsenaariumid. Linnahall ja ?

Elukaare käsitus, võttes arvesse minevikusündmusi ja võimalikke tulevikustsenaariume, näitlikustab hoone terviklikku ja mitmekesist eksistentsi. Tervikliku elukaare koostamine loob võimaluse ajahetkest välja suumida: vähendada konkreetse ajahetke detailsusastet ning luua objektiivne tervikpilt hoonest ajas. Aidates aduda seni problemaatilise nõukogude perioodi ajutisust terviku suhtes.

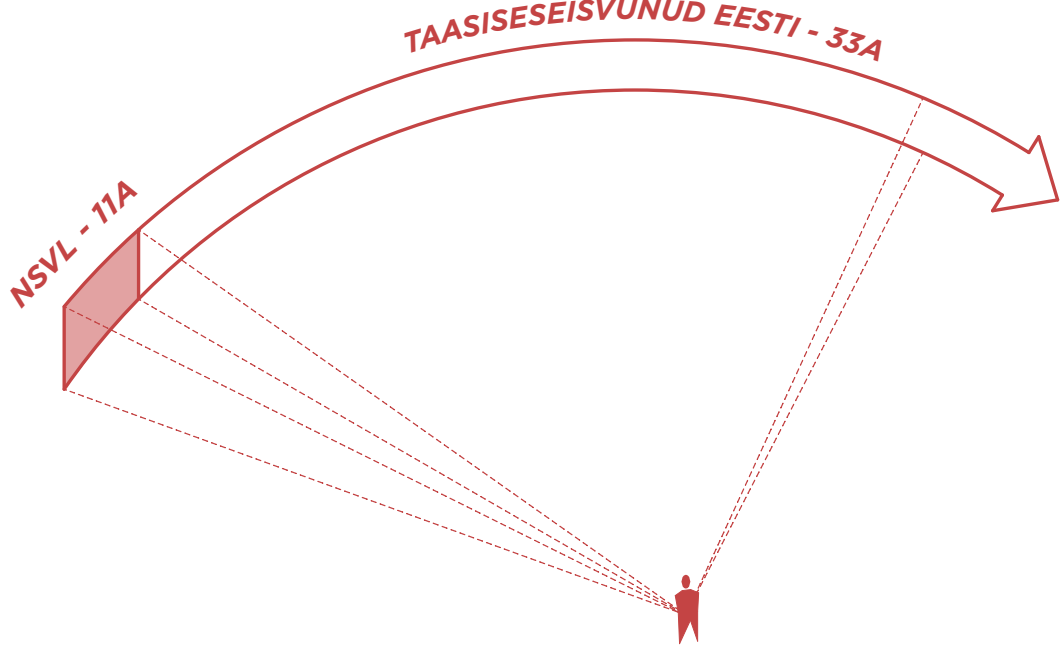
Linnahalli mastaapsus ja konfliktlus nõuavad läbimõeldud ja kohanemisvõimelist visiooni. Stsenaariumid aitavad kujutada Linnahalli tulevikku keerulises vastastikmõjulises süsteemis ja tuleviku määratlematuses. Meetod keskendub kohanemisvõimelisusele ajas ega püüa otsida ühte „õiget“ lahendust. Ettenägematud tegurid (*uncertainties*) mõjutavad ja muudavad pidevalt Linnahalli taustsüsteemi toimimist. Stsenaariumite koostamine loob paindlikku süsteemi, mängides läbi alternatiivseid tulevikunarratiive.

3.3.1 Metoodika

Linnahalli võimalike tulevikuvisionide loomisel lähtutakse stsenaariumplaneerimisest. Stsenaariumid keskenduvad Linnahalli tulevikule 100 aastases raamistikus. Tulenevalt teooriale ja Linnahalli juhtumiuuringule kaardistatakse peamised mõjurid ehk muutuste võtmetegurid ja ebamäärasused. Mõjurite väljaselgitamisele järgneb ajurünnak tulevikustsenaariumite loomiseks. Tulemused kategoriseeritakse mõjugruppidesse ja seostatakse ajalise parameetriga. Seejärel valitakse välja olulisemad pöördepunktid Linnahalli elukaarel, mis soodustaksid selle järkjärgulist kasutussevõttu ning aitaksid kaasa nõukogude pärandi negatiive konnotatsiooni kaotamisele.

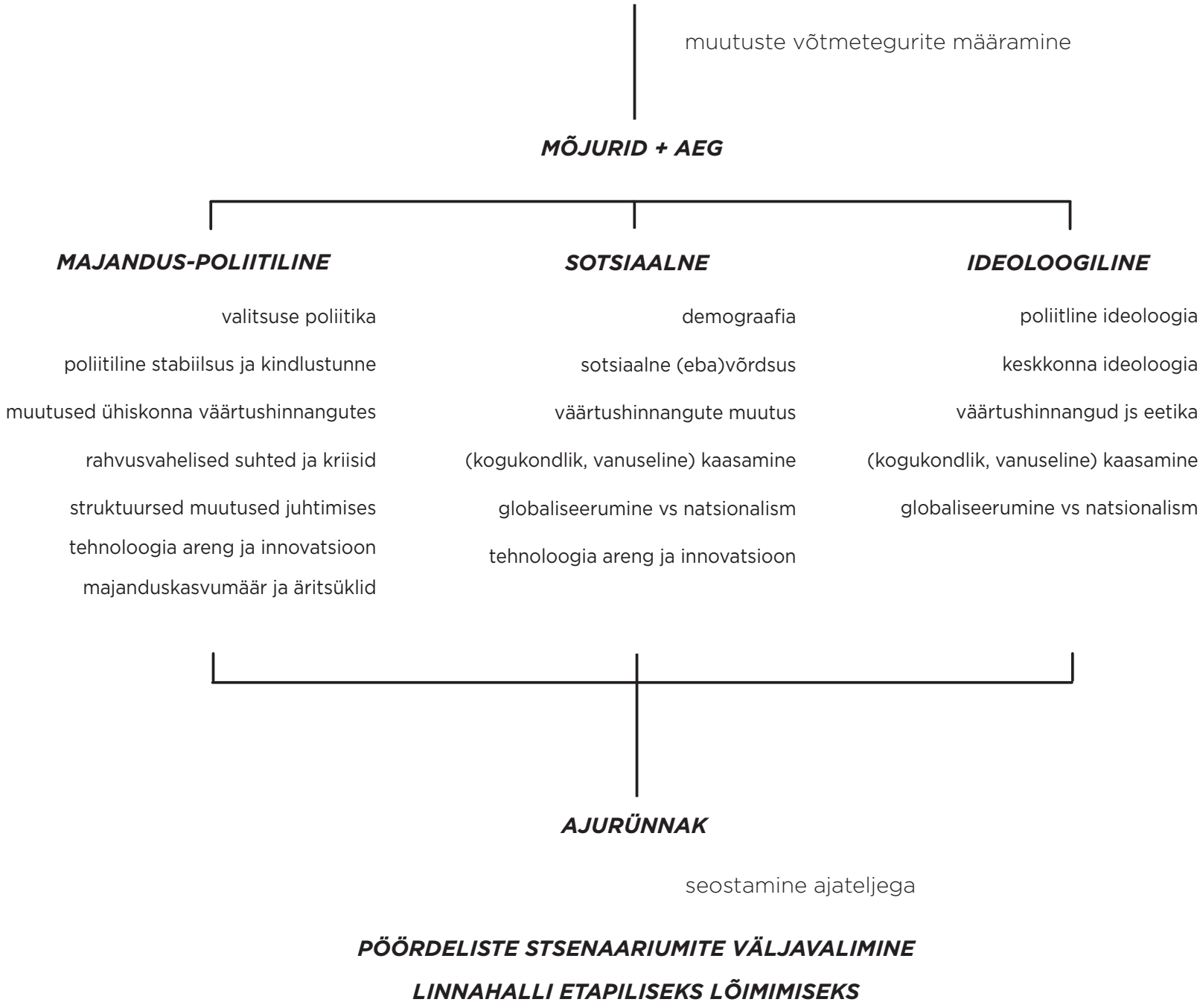
3.3.2 Mõjurite valik

Stsenaariumite võtmetegurite määramisel juhendatakse töö teoreetilises osas analüüsitud peamistest Linnahalli mõjutavatest teguritest. Peamiste mõjuritena käsitletakse majandus-poliitilisi, sotsiaalseid ja ideoloogilisi muutujaid.

Joonis 44. Nõukogude perioodi osakaal tervikust

TEOREETILISE OSA JÄRELDUSED

Joonis 45. Stsenaariumite metoodika

3.3.3 Stsenaariumid

Joonis 46. Konserveerida!

Konserveerida!

Linnahalli maht isoleeritakse välistest mõjutajatest ning jäetakse järgnevatele põlvkondadele otsustamiseks.

Joonis 47. Tsoon. Filmist „Stalker” inspireeritud uitamisruum

Tsoon

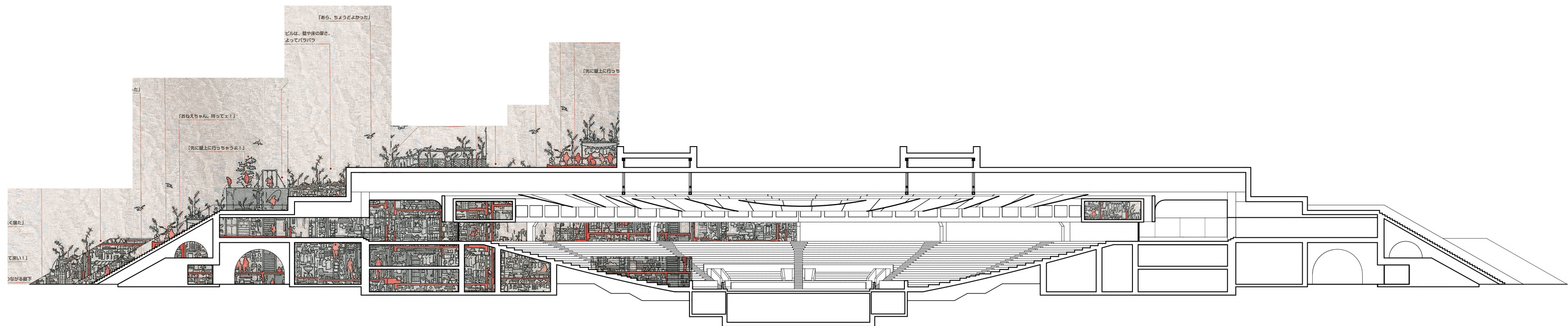
Antud stsenaarium käsitleb hoone esmast osalise toimimise taastamist müstilise elamuruumi näitel. Linnahalli järelelu fenomen kajastab hoone jätkuvat populaarsust tema ametlikule suletusele vaatamata. Hetkel puuduvad nooremal generatsioonil otsesed seosed ja tõlgendused hoonest kui ajastu peegeldusest. Iga järgnev põlvkond vaatab ideaalis megastruktuuri puhtama ja eelarvamusteta pilguga. Selles valguses on mõistlik Linnahalli suletud, kinnine staatus oma kasuks tööle panna. Nooremate generatsioonide esindajatele näib Linnahall metsiku ja mässajalikuna: hoone lagunev ja vaoshoidud dolomiitkeest ei näita siseruumi iseloomu ja tekitab soovi siseneda reegliteta ruumi ehk keelatud tsooni.

Tarkovsky (1979) käsitleb Tsooni filmis „Stalker” kui salajast ja robustset kinnist ala, milles udates üritatakse jõuda müütilise *Ruumini*, mis täidab kõik subjekti maised ihad. Film kajastab filosoofilist kulgemise protsessi läbi erinevate ruumisituatsioonide. Eesti Arhitektuurikeskus korraldab Linnahalli jätkuvalt väiksearvulistele gruppidele ekskursioone „Linnahalli suletud uste taha”, mis on aastate vältel populaarsed olnud. Ekskursioonidest võiks välja kasvada ruumielamuslik uitamisruum. Keelatud ruumi salapära köidab publikut.

Skvottida?

Skvottimine (*squatting*) on kasutusest väljalangenud või mahajäetud hoone või maa-ala illegaalne hõivamine. Skvottimine illustreerib sotsiaalse rühma vajadusest tulenevat initsiatiivi, nagu näiteks hipide poolt eluaseme puuduses taastasustatud vana kasarmupiirkond Christiania vabalinnas, Kopenhaagenis. Ent protsess võib osutada ka hoonele endale ohtlikuks, nagu juhtus kultuurimälestusena arvel oleva "Pele de Vidro" büroohoonega São Paulos, mis hävis reguleerimata kasutamisest ja ohutusnõuete mitte järgimisest tekkinud tulekahjus (Zmekhol, 2023).

Linnahalli puhul võib lähitulevikus ette kujutada potentsiaalset "okupeerimist" loomeinimeste poolt. Samuti võib kliimakriisist ja geopoliitilistest konfliktidest tulenev massränne viia eluasemekriisini, mis peädib Linnahalli hõivamisega tulevikus.

Joonis 48. Skvottida?

Joonis 49. Kultuuride häll

Kultuuride häll

Linnahall toimib kultuuride praktiseerimise ja talletamise paigana. Globaliseerumine ja rahvusvahelised kriisikolded toovad Tallinnasse eri rahvuste esindajaid. Linnahall toimib neile kui kultuuri(de)maja: kohana, kus oma kultuuri elus hoida, uusi tutvusi luua ja teisi kultuure tundma õppida. Linnahall ja mere äär on mitmekesised. Lõpp etnilisele ja ajastu-põhisele diskrimineerimisele!

Joonis 50. “Teeme ära” ühistalgud

“Teeme ära”

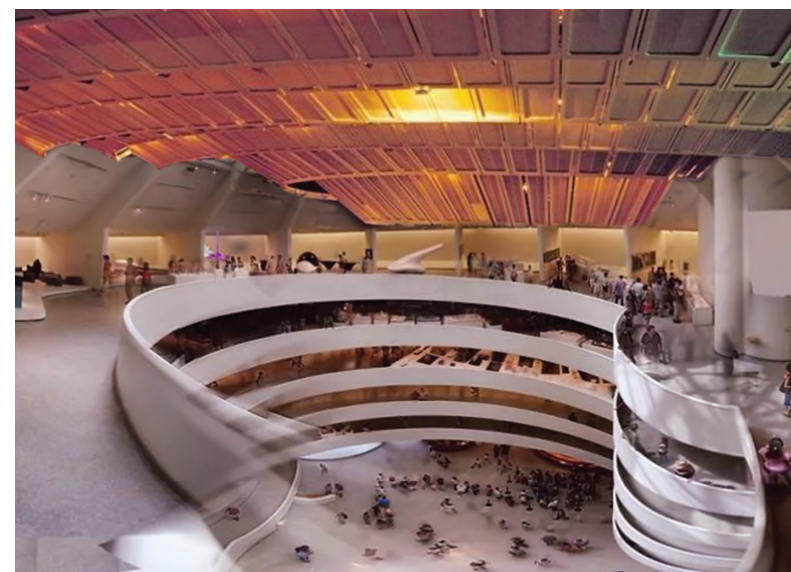
Koostegemine tugevdab ühiskonda. Eestlasi on alati metsarahvaks peetud. Nii ollakse vastutulelikud looduse ja elukeskkonna hüvanguks talguid korraldama. Sarnast “Teeme ära” kampaaniat võiks rakendada ka aja hammasrataste vahele jäänud hoonete - nagu Linnahall - puhul.

Stsenaarium tugineb kaasavale lähenemisele ja on käivitatud kogukondlikust initsiatiivist. Fookuses on ajutised meetmed, et peatada Linnahalli edasine lagunemine, kaasata kohalikud avalikku diskussiooni, võimendada kogukonnatunnet ja kujundada suhtumist Linnahalli kui ühisomandisse.

„Teeme ära“ staadium tegeleb nõukogude mineviku negatiivsete tõlgenduste neutraliseerimisega läbi praktilise ühistegevuse. Stsenaarium lähtub füüsilise tegevuse käigus mõtete puhastamise loogikast, kus pööratakse rõhku ühiselt tegutsedes hoiakute ja

suhtumise analüüsimisele ja olnuga rahu sõlmimisele. Grupi otsene kontakt mateeriaga taaskirjutab isiklikku ja kollektiivset seost hoonega, kasvatab omanditunnet ning teadvustab indiviidile tema tähtsust ühiskonnas.

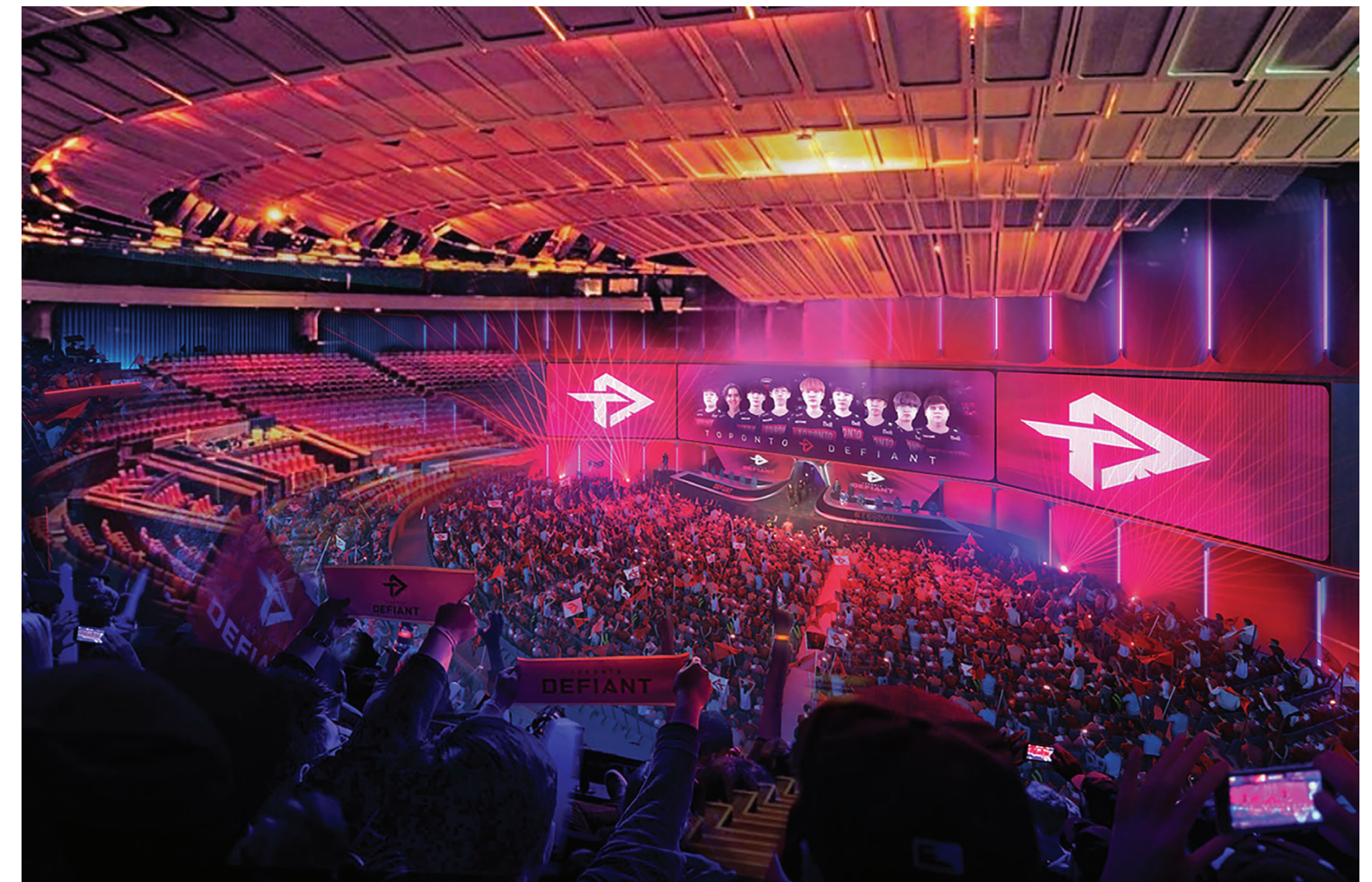
Sarnaselt käsitletakse Aava (2021) Sirbis ilmunud artiklis Erika Hendrikssoni lähenemist ruumiloomele kui raviviisile. Hendriksson kritiseerib oma doktoritöös praeguse ruumiloomesüsteemi jäikust. Hendrikssoni arhiteeraapia kontseptsioon tegeleb ruumi loomise, parandamise ja uuendamisega – eesmärgiga nihutada rõhuasetus üksikisikult kollektiivsele loomele, planeeritud lõpptulemustelt töö käigus ühiselt otsitavatele lahendustele ja üldisele kaasamisele, mis tekitab osalejas loomise- ja vastutustunde. Henriksson leiab, et „Ühiskonnas on meil vaja rohkem mängulisust, mille abil kohaneksime oludega kergemini.“ (Aava, 2021).

Joonis 51. Guggenhall

Guggenhall

Rahvusvaheline funktsioon, nagu näiteks Guggenheimi kunstimuuseumi filiaal, soodustab rahvusvaheliste külastajate voogu ja seeläbi riigi majandust.

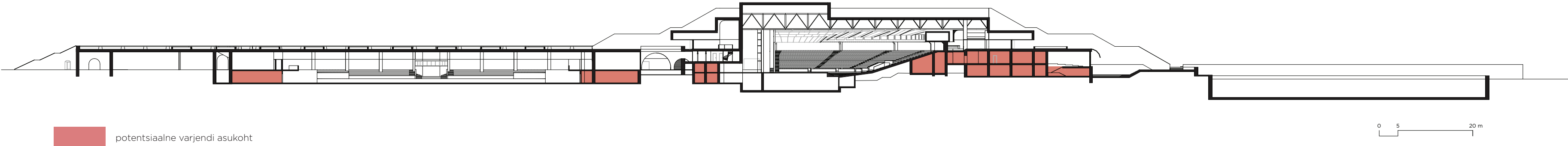
Joonis 52. Hiilgus. Vaade suurele saalile

Hiilgus

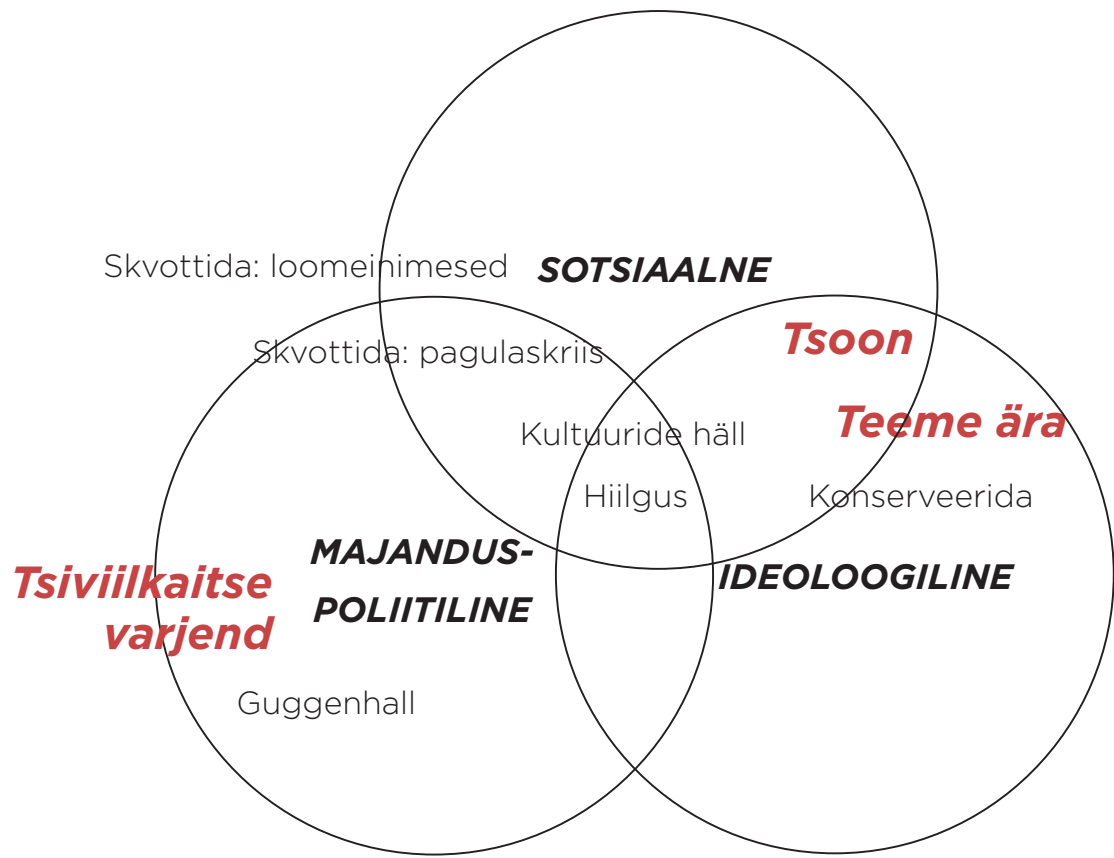
Hoone on taas oma algusaastate hiilguses. Linnahalli suur saal ja jäähall on kasutusel multifunktsionaalse sündmuskeskusena, mis võõrustab kaasaegseid üritusi kontsertidest e-spordini. Hoone avalikud ja poolavalikud alad on ööpäevaringselt külastajatele avatud.

Tsiviilkaitse varjend

Varjendi ettepanek lähtub rahvusvaheliste kriiside kontekstis tsiviilelanike kaitse tagamise vajadusest ohu korral. Linnahalli maa-alustesse ruumidesse pakutakse ennetavalt välja varjendi kui tähtsa sisejulgeoleku funktsiooni rajamine.

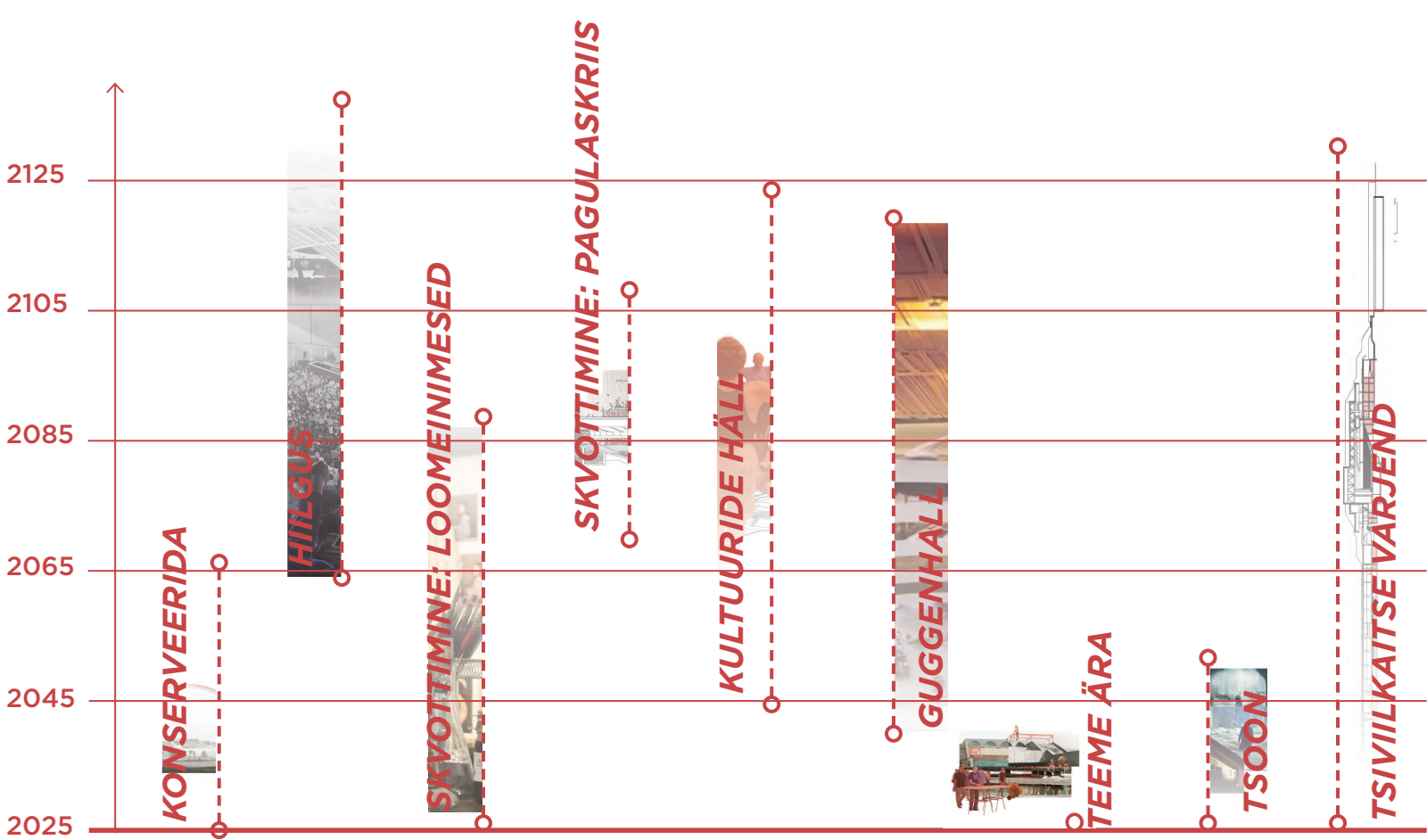

Joonis 53. Tsiviilkaitse varjend

Joonis 54. Stsenaariumite kategoriseerimine

Stsenaariumite liigitus näitab vastavate ettepanekute iseloomu ning kirjeldab ühtlasi nende elluviimise potentsiaali. Välja valiti sündmus "Teeme ära", vahekasutus "Tsoon" ja stsenaarium "tsiviilkaitse varjend"

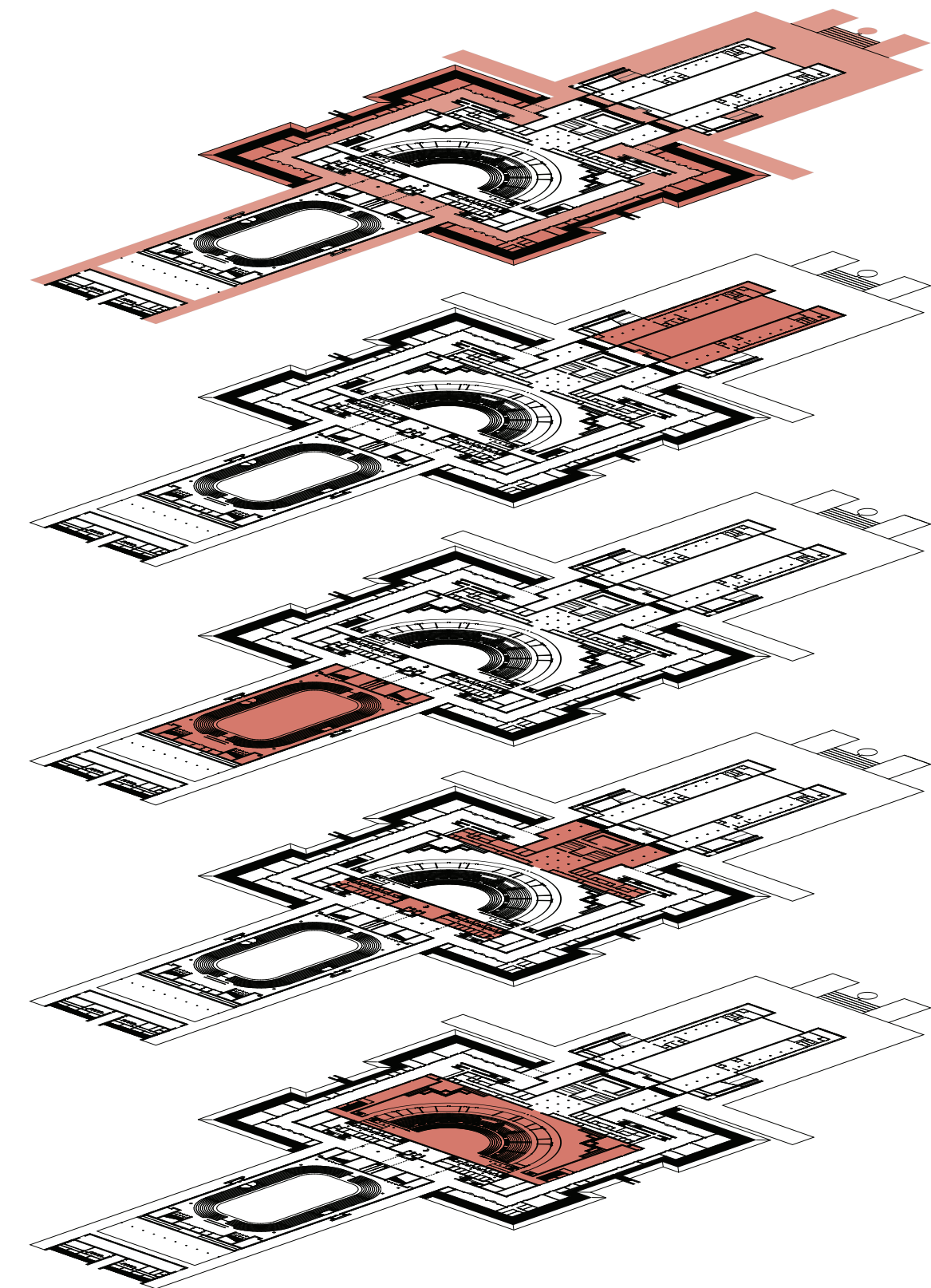

Joonis 55. Stsenaariumite võimalik ajatelj

3.3.4 Etapilisus

Etapiline lähenemine loob võimaluse keskenduda esmatähtsale ja muuta järgnevad sammud hoovatatavaks. Etapilisus hajutab finantseeringute mahu laiali. Megastruktuuri kui testsooni käsitlemine loob põneva kontrasti hääbumise ja uue elu vahel. Järkjärguline areng selgitab välja kohanemisvõimelisemad funktsioonid. Pikaajaline visioon ei tähenda ühte kindlat arengustrateegiat, vaid kohanemisvõimelist ja laiahaardelist käsitlust.

Etapiviisilise taaselustamise esimene etapp on avaliku ruumi elustamine, eesmärgiga inimesi Linnahalli mateeriaga lähendada. Järgmisena on võimalus keskenduda näiteks mereäärsele plokile ja jäähallile. Etappidega samaaegselt rakendatakse hoone teistes osades töös koostatud stsenaariumite tulemusi. Näiteks jäähalli restaureerimise ajal toimuksid Linnahalli kontsertsaali mahtu stsenaariumi "Tsoon" ruumielamuslikud tuurid ja avaliku ruumi elavndamise etapis koliksid bastionivööndi alustesse garaažidesse ateljeed ja töökojad.

Joonis 56. Etapilisus

KOKKUVÕTE

Linnahalli hääbuv krunt arenevas mereäärses piirkonnas tõstatab vajaduse otsida monumentaalteosele kohanemisvõimelist tulevikuvisiooni. Töö otsib hääbumise põhjuseid ja võimalikke lahendusi megastruktuuri integreerimiseks kaasaegse ruumi ja muutuvate vajadustega. Megastruktuur kuulub keerulisse sotsiaal-ideoloogilis-poliitilisse taustsüsteemi, mida iseloomustab kuuluvus nõukogude perioodi. Ajastu ehituspärandi kohanemisvõimelisuse esimeseks eelduseks on vajalik väärtushinnangute ja hoiakute muutus. Tervikliku juhtumiuuringu loomine hoonest soodustab süsteemsema ja objektiivsema tervikpildi loomist ning näitlikustab seni problemaatilise nõukogude perioodi ajutisust hoone tervikelukaare suhtes.

Hoone hääbumise tuum on valdavalt ideoloogilis-poliitiline. Ajastu ebapopulaarsus on muutnud Linnahalli nõukogude jäänukiks. Hooldamatus illustreerib üldsuse negatiivset suhtumist minevikku, selle eitamist ning teema jätkuvat valulikkust. Kinnistunud hoiakud ja mäluosed kujundavad hoone ruumilist ja poliitilist käsitlemist. Taasiseseisvumisjärgsed poliitilised otsused olid kallutatud ning soosisid nõukogude pärandi eitamist ja ülekirjutamist. Vastanduvate ideoloogiate ja paradigmade teisenemine muudab konkreetse ajastu pärandi kohanemise keeruliseks.

Linnahalli iganemine on tingitud üldlevinud suhtumisest nõukogude pärandisse kui ajastu "prügisse". Väärtushinnangute muutused vajavad aega. Aja möödumine soosib loomulikku unustamise protsessi, kuid võib samal ajal mõjuda laastavalt hoone materjaliressursile. Mõlemad juhud - liiga kiire, aga ka liiga aeglane reageerimine - on problemaatilised. Jätkusuutlikkuse tendentsid ehitussektoris välistavad massiivse lammutamise valikust. Ringmajanduse ja kasvu vastaste teooriate populaarsus loob pinna paradigmade muutusteks: kui prügis suudetakse näha potentsiaali korduvkasutamiseks, on tõenäoline ka suhtumise muutus Linnahalli.

Konflikse minevikuga megastruktuuri taaselustamine vajab pikaajalist, kohanemisvõimelist visiooni. Tuleviku määratlematus eeldab kohanemisvõimet ja alternatiivide rohkust ühele kindlale lahendusele. Lahendusstrateegiana soositakse ühiskonna kultuurilis-sotsiaalset initsiatiivi, sest hoone kohanemisvõimelisuse määrab tema tõlgendaja. Töös koostati tulevikustsenaariumid Linnahallist 100 aastases raamistikus, millest valiti välja kolm pöördelist etappi, mis kajastavad konkreetse ajahetke pakilisi ja kergesti teostatavaid stsenaariume väärtushinnangute muutumise soodustamiseks ja hoone osalise kasutuse taastamiseks.

"Teeme ära" stsenaarium tegeleb kogukondliku algatuse ja jõukohaste võtetega peatamaks hoone edasine lagunemine. Ühistalgud soodustavad negatiivse konnotatsiooni minetamist hoonest kui nõukogude pärandist. Stsenaarium "Tsoon" juhindub esmase osalise toimimise taastamisest ruumielamusliku uitamisruumina ehk keelatud tsoonina. Varjendi ettepanek lähtub rahvusvaheliste kriiside kontekstis tsiviilelanike kaitse tagamise vajadusest ohu korral, pakkudes hoone maa-alustesse ruumidesse varjendi kui tähtsa sisejulgeoleku tagamise funktsiooni.

Hooned on loodud kohanema ühiskonna muutuvate väärtuste ja vajadustega. Etapiline lähenemine megastruktuurile muudab hoone taaselustamise hoovatavaks. Kultuurilis-sotsiaalne initsiatiiv ja kaasav planeerimine soodustavad väärtushinnangute muutust ja Linnahalli negatiivsete tõlgenduste neutraliseerimist. Magistritöö tegeleb väärtushinnangute muutumisega ega süübi edasiste takistuste lahendamisele. Edasiste uurimissuundadena on soovitatav kaasava etapilise lähenemise arendamine ja ideede praktiline elluviimine, et võimalikke probleemkohti avastada. Muutuste elluviimiseks on oluline alustada. Hoonete kohanemisvõimelisuse potentsiaal peitub ühiskonnaliikmeis endis. Linnahalli tulevik ja kohanemisvõime on ühiskonna endi vastutus.

CONCLUSION

The deteriorating plot of Linnahall in an evolving seaside area raises the need to seek for an adaptable vision for the monumental masterpiece. The following study explores the causes of decay and potential solutions for integrating the megastructure with contemporary space and changing needs. The megastructure belongs to a complex system of social, ideological, and political background characterized as being part of the Soviet period. A shift in values and attitudes is considered a necessary presumption for the adaptability of the architectural heritage of the era. A comprehensive case study of the building promotes a more systematic and objective overall picture of the topic and exemplifies the temporality of the problematic Soviet period in relation to the building's entire life cycle.

The core of the building's decay is predominantly ideological and political. The era's unpopularity has turned Linnahall into a Soviet relic. Neglect illustrates general public's negative attitude towards the past, its denial, and the ongoing adversity of the issue. Inveterate attitude and interpretations shape the spatial and political treatment of the building. Political decisions made after regaining independence were biased and favoured rejecting and rewriting the Soviet legacy. The shifting of opposing ideologies and paradigms complicates the adaptation of a specific era's legacy.

The widespread attitude towards the Soviet heritage as "waste" has caused the obsolescence of Linnahall. Changes in values require time. The passage of time favours the natural process of forgetting but, at the same time, can have a devastating effect on a building's material resource. Both cases - too fast and too slow reaction - are problematic. The sustainability trends of the construction sector rule out mass demolition. The popularity of circular economy and degrowth theories induce changes in paradigms: if the potential for reuse can be seen in waste, a change in attitude towards Linnahall is also likely.

Revitalizing a megastructure with a conflicted past requires a long-term, adaptive vision. The uncertainty of the future requires adaptability and an abundance of alternatives to one specific solution. The socio-cultural initiative is favoured as a solution because the adaptability of the building is determined by the interpretation of an individual. In the thesis, future scenarios of Linnahall were prepared in a 100-year framework, from which three pivotal stages were selected, which reflect the urgent and feasible scenarios of a specific moment in time to promote a change in values and to restore partial use of the building.

"Teeme ära" (*Let's Do It*) scenario deals with community initiative and affordable measures to stop the further decay of the building. Common initiatives promote the removal of the building's negative connotation as a Soviet legacy. The "Zone" scenario proposes a partial restoration of the building, functioning as an experiential wandering space, or a forbidden zone. The shelter proposal is based on the need to protect civilians in an international crisis by providing an underground space for a shelter as an essential internal security function.

The buildings are designed to adapt to the changing values and needs of society. The phased approach to the megastructure makes the revitalization of the building tangible. Socio-cultural initiative and bottom-up planning promote the change in values and the neutralization of negative interpretations towards Linnahall. The master's thesis deals purely with the change of values and does not consider further obstacles. The development of an inclusive bottom-up approach and the practical implementation of ideas to discover possible problems are recommended as further research directions. It is vital to carry out the changes. Buildings' potential adaptability lies in the hands of the society. Linnahall's future and adaptability is society's own responsibility.

KASUTATUD KIRJANDUS

Aava, H. (29. 10 2021. a.). *Arhiteraapia: ruumiloom*e kui ravi. *Sirp*.

Abramson, D. M. (2016). *Obsolescence: an architectural history*. Chicago: The University of Chicago Press.

Arendt, H. (1958). *The Human Condition*. Chicago: The University of Chicago Press.

Aule, M. (2011). *Linnainstallatsioonide festival Tallinnas 2011* ehk „LiFT 11“. *Sirp*, 18.

Bachelard, G. (1994). *The Poetics of Space*. Boston: Beacon Press.

Bevan, R. (2016). *The destruction of memory: Architecture at war*. London: Reaktion Books.

Brand, S. (2014). *How buildings learn: What happens after they’re built*. New York: Viking Penguin.

Darvin, C. (1859). *On the origin of species*. London: John Murray.

Derrida, J. (1994). *Specters of Marx : the state of the debt, the work of mourning, and the new international*. New York: Routledge.

Domus (8. 03 2022. a.). *Domus 1066 on newsstands, an issue to reconcile architecture and time*. Kasutamise kuupäev: 25. 12. 2023. a., allikas: <https://www.domusweb.it/en/news/gallery/2022/03/06/domus-1066-on-newsstands- an-issue-to-reconcile-architecture-and-time.html>

Eesti Nõukogude Entsüklopeedia. (1985).

RH, ERA.T-14.4-6.8980. (1974). *Tallinn: Rahvusarhiiv*.

RH, ERA.T-14.4-6.8981. (1972). *Tallinn: Rahvusarhiiv*.

Euroopa Parlament. (25. 06 2020. a.). *Kasutamise* kuupäev: 13. 05 2024. a., allikas: [europa.eu: https://www.europarl.europa.eu/topics/et/article/20200618STO81513/roheline-kokkulepe-aitab-muuta-eli-kliimaneutraalseks-ja-kestlikuks](https://www.europarl.europa.eu/topics/et/article/20200618STO81513/roheline-kokkulepe-aitab-muuta-eli-kliimaneutraalseks-ja-kestlikuks)

Gehl, J. (19. 10 2017. a.). *Avatud mereääre* Linnafoorum: uus Vanasadam. Jan Gehl. *Avatud mereääre Linnafoorum*. Tallinn: estarchitecture.

Grigorjeva, K., & Säde, M. (04.. 08. 2023. a.). Näitus „kaduvik“ Tallinna Linnahallis. Kasutamise kuupäev: 25. 12 2023. a., allikas Eesti Kunstnike liit: <https://www.eaaee/naitus->

kaduvik-tallinna-linnahallis

Hallas-Murula, K. (2016). *Raine Karp kaante vahel*. *Sirp*.

Heatherwick, T. (2023). *Humanize. A Maker’s Guide to Designing Our Cities*. New York: Scribner.

Hübsch, H., Wiegmann, R., Rosenthal, C. A., Wolff, J. H., & Bötticher, C. G. (1992). *In what style should we build? The German debate on architectural style*. Santa Monica: Getty Center for the History of Art and the Humanities.

Ijabs, I. (2014). *Collective Memory*. rmt: A. Michalos, *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research* (lk 991-993). Dordrecht: Springer.

Jakobson, A. (2016). *Eesti Tööstusprojektist Sweco Projektini: 1944-2007*. Projektid, inimesed, sündmused. Tallinn: Kirjastus AADE.

Juhanson, T. (2022). *Metahall. Privaatsusvajaduse tähendus, probleemistik ning ruumiline väljendus Tallinna Linnahalli näitel*. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.

Karlep, I. (2017). LINNAHALLI SÜND: Ehitust juhtis Vene kindral ja linna töötajad aeti prügi kärutama. *Pealinn*.

Karp, R. (7. 06 2021. a.). 2021 Intervjuu - Raine Karp. (E. Rahvusraamatukogu, Intervjueerija)

Klementi, K. (2013). *Tallinna arhitektuuri biennaal 2013: Taaskasutades nõukogude ruumipärandit*. Tallinna arhitektuuri biennaal 2013 (lk 306). Tallinn: Eesti Arhitektuurikeskus.

Kroonmäe, M. (7. 11 2023. a.). *Linnahalli vastutav arhitekt: meil on valida, kas linnahall või linnaruum*. Äripäev.

Kultuurimälestiste register. (04. 09 2018. a.). *Kasutamise* kuupäev: 25. 12 2023. a., allikas: register.muinas.ee/.

Kurg, A. (2000). *Kollaaž Linnahalliga*. Harjutusi hilissotsialismi süvaõppeks. *Sirp*, 8.

Kurg, A. (2012). *Linnahall ja tema järelelu*. Kui pikk on ühe maja elu?, 65-68.

Kurg, A. (10. 02 2024. a.). *Linnahall as a Cultural Megastructure*. Multiple Views on Linnahall.

Kurg, A. (2024). *Linnahall ja selle lammutamisest tulenevad probleemid*. Tartu: Eesti Üliõpilaste Selts.

Lapin, L. (2015). *Barbaarsus Tallinna kesklinnas*. Rahandusministeeriumi hoone lammutamine.

Sirp.

Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Cambridge: Blackwell.

Lefebvre, H. (2009). *State, Space, World. Selected Essays*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Lepik, K. (Režissöör). (2017). *Linnahall*. Dokumentaalfilm [Film].

Lige, C.-D. (6. 12 2009. a.). *Tajumaailm*. Kasutamise kuupäev: 25. 12 2023. a., allikas: [tajumaailm.blogspot.com: https://tajumaailm.blogspot.com/2009/12/henri-lefebvre-sotsiaalne-ruum-on.html](https://tajumaailm.blogspot.com/2009/12/henri-lefebvre-sotsiaalne-ruum-on.html)

Lotman, J. (Number 10 (295) 2013. a.). *Mälu kulturooloogilises valguses*. Akadeemia. Eesti Kirjanike Liidu kuukiri Tartus, lk 1731-1735.

Lotman, J., & Uspenski, B. (2013). *Kultuuri semiootilisest mehhanismist*. rmt: B. Uspenski, *Vene kultuuri jõujooni: Valik artikleid* (lk 207-239). Tartu: Ilmamaa.

Lubjak, I. (26. 05 2012. a.). *Linnahalli visiooni workshop / Tallinna Linnahall, 28.05 – 01.06.2012*. Kasutamise kuupäev: 13. 05 2024. a., allikas: [linnahall.blogspot.com: https://linnahall.blogspot.com/](https://linnahall.blogspot.com/)

Maki, F. (1964). *Investigations in Collective Form*. Washington: Washington University.

Malterre-Barthes, C. (24. 03 2024. a.). *Google Books*. Kasutamise kuupäev: 13. 05. 2024., allikas: [books.google.ee:https://books.google.ee/books/about/A_Moratorium_on_New_Construction.html?id=isaMzwEACAAJ&source=kp_book_description&redir_esc=y](https://books.google.ee/books/about/A_Moratorium_on_New_Construction.html?id=isaMzwEACAAJ&source=kp_book_description&redir_esc=y)

Mariste, K. (14. 11 2023. a.). VIDEO. Linnaplaneerija: *Linnahall on füüsiliselt ees*. Uut linnaruumi vana Linnahalliga ei saavuta. *Pealinn*.

Martinez, F. (2018). *Remains of the Soviet past in Estonia: an anthropology of forgetting repair and urban traces*. London: UCL Press.

Meos, I. (2002). *Filosoofia sõnaraamat: olulisi mõisteid, koolkondi, filosoofe, seisukohti*. Tartu: Koolibri.

Mändma, G. (2023). *LAGUNENUD LINNAHALLI APOLOOGIA*. Müürileht.

Nicolaou, I. (12. 02 2017. a.). *Ioanna Nicolaou*. Kasutamise kuupäev: 13. 05 2024., allikas: [io-nic.wixsite.com: https://io-nic.wixsite.com/ionic/single-post/2017/02/12/analysis-of-casa-del-portuale-of-alr](https://io-nic.wixsite.com/ionic/single-post/2017/02/12/analysis-of-casa-del-portuale-of-alr)

Ojari, T. (2012). *Nõukogude arhitektuuripärandi nostalgia ja tulevik*. Kui pikk on ühe maja elu?, 37-41.

Ojari, T., Kljavin, K., & Mänd, A. (10. 04 2024. a.). *Reporteritund*. Mured vanade majadega. (K. Käner, Intervjueerija)

Olsen, D. J. (1986). *The City as a Work of Art: London, Paris, Vienna*. New Haven: Yale University Press.

Orlauskaites, A. (2018). *Cultural Architecture: Revitalization Project of Linnahall in Tallinn*. Vilnius: Vilniaus Gedimino Technikos Universitetas.

Padrik, A. (1986). *Linnahall. Ehituskunst*. Eesti NSV Arhitektide Liidu kogumik 1982, 1983, 3-6.

Paljak, S. (2014). *Linnahalli Teletuudio*. Tallinn: Tallinna Tehnikakõrgkool.

Pere, P.-P. (19. 10 2017. a.). *Avatud mereääre Linnafoorum: uus Vanasadam*. Tallinn.

Popkov, S. (2020). *Hyperloop kui Läänemere põhjaosa superlinnastu ühendus*. Jätkusuutliku urbanistliku arengu strateegia otsingul. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.

Puhk, Õ. (5. 11 2020. a.). VIDEO! Tallinna visioonikonverents: *kas linnahall on tondiloss või Põhjamaade pärl? Pealinn*.

Qi, J. (2019). *The Influence of Megastructure Buildings on European Urban Space*. SOM Foundation.

Rohtla, J., Kopli, J., & Ojaliiv, K. (2011). *LiFT11. Linnainstallatsioonide festival 2011*. Kasutamise kuupäev: 13. 05 2024., allikas: [lift11.ee: https://lift11.ee/installatsioon/helin.html](https://lift11.ee/installatsioon/helin.html)

Sevtsuk, A. (2018). *Tallinna Vanasadama struktuurplaani võistlus*. MAJA.

Zaha Hadid Architects. (2017). *Vanasadama arendusplaan 2030*. Tallinn: Zaha Hadid Architects.

Zmekhol, D. (Režissöör). (2023). *Skin of Glass [Film]*.

Taaksalu, K. (2018). *Thermae Linnahall*. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.

Tallinn. (20. 02 2024. a.). *Allikas: tallinn.ee: <https://www.tallinn.ee/et/ruumiloome/rohejalje-installatsioonivoistlus>*

Tallinna Sadam. (2017). Tallinna Sadam. *Kasutamise kuupäev: 13. 05 2024., allikas: ts.ee: <https://www.ts.ee/vanasadama-arendusplaanid/>*

Tallinna Strateegiakeskus. (13. 11 2023. a.). *Tallinn. Kasutamise kuupäev: 13. 05 2024., allikas: tallinn.ee:<https://www.tallinn.ee/et/merevisioon>*

Tamm, A. (2017). *Rewilding the Abandoned*. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.

Tamm, K. (2024). *Kohanev ja paindlik ruum. Ajutised linnaruumi sekkumised Tallinnas Raekoja platsil ja Linnahalli ümbruses näitavad, et taktikalise urbanismi võtteid võiks kasutada laialdasemalt. Sirp.*

Tamm, M. (Number 10 (295) 2013. a.). *Juri Lotman ja kultuurimälu teooria. Akadeemia. Eesti Kirjanike Liidu kuukiri Tartus, lk 1747-1771.*

TANDEEMS. (2024). *TANDEEMS. Kasutamise kuupäev: 13. 05 2024., allikas: tandeems.lv: <https://tandeems.lv/contests/tallinn-city-hall>*

Tarkovsky, A. (Režissöör). (1979). *Stalker [Film]*.

Tomiste, V. (2020). *Linnahalli ruumianalüüs. Kasutamise kuupäev: 13. 05 2024., allikas: stuudiotallinn.ee: http://stuudiotallinn.ee/linnahall_2020/*

Tuvikene, T. (2018). *ARVUSTUS: MIDA TEHA „POSTSOTSIALISMIGA”? Müürileht.*

Unibet Arena. (2024). *Kasutamise kuupäev: 13. 05 2024., allikas: unibetarena.ee: <https://unibetarena.ee/galerii/>*

Urbel, E. (2016). *Eessõna. rmt: R. Karp, & M. Välja, Arhitekt Raine Karp. Architect Raine Karp. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuseum.*

Vaikla, I. (Režissöör). (2014). *Majavalvur [Film]*.

Venturi, R. (1977). *Complexity and Contradiction in Architecture*. New York: Museum of Modern Art.

Väljas, M. (2013). *Nõukogude ruumipärandi (taas)kasutamise KKK: kosmeetika, kirurgia ja kontekst. rmt: K. Klementi, A. Ader, & K. Tõugu, Tallinna arhitektuuribienaal 2013: Taaskasutades nõukogude ruumipärandit (lk 7-9). Tallinn: Eesti Arhitektuurikeskus.*

Önnepalu, T. (2012). *Majade Igavik. Kui pikk on ühe maja elu? : Eesti ekspositsioon XIII Rahvusvahelisel Arhitektuuribiennaalil - la Biennale di Venezia, lk 33-35.*

Yakubu, P. (13. 10 2023. a.). *Archdaily. Kasutamise kuupäev: 13. 05 2024., allikas: archdaily.com:<https://www.archdaily.com/1008159/what-are-the-sustainable-demolition-strategies-that-can-decarbonize-architecture#:~:text=The%20built%20environment%20is%20responsible,from%20its%20construction%20and%20demolition>*

Yampolsky, M. (1995). *In the Shadow of Monuments: Notes on Iconoclasm and Time. rmt: N. Condee, Soviet Hieroglyphics: Visual Culture in Late Twentieth-Century Russia, 93-113. Bloomington: Indiana University Press.*

LISAD

LISA 1. Linnahall - versioon I, 1974. Arh. Paas, Sepmann
Rahvusarhiiv

LISA 2. Linnahall - fassaadid. Arh. Karp, Altmäe. Rahvusarhiiv

LISA 3. Tallinna Linnahalli tsooni generaalplaan, 1970/80ndad.
Tallinna Linnaarhiiv

LISA 3. Tallinna Linnahalli tsooni generaalplaan, 1970/80ndad. Tallinna Linnaarhiiv

